

M.Yu.Ayupova, M.P.Xamidova

Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi

Ma'ruzalar matni

masalalarini qamrab olgan bo'lib, bolalar bog'chalari tarbiyalanuvchilarining nutqini o'stirish, tevarak-atrof bilan tanishtirish, o'yinga o'rgatish, elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish, tasviriy faoliyatga o'rgatish kabi masalalar ochib berilgan.

Ma'ruza matni pedagogika oliygohlarining defektologiya fakulteti talabalari uchun mo'ljallangan. Undan maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarining defektologlari, tarbiyachilari qam foydalanishi mumkin.

Taqrizchilar:

Defektologiya kafedrasi dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi

D.A.Nurkeldieva

RTM Maxsus ta'lim bo'limi mudiri, dotsent, pedagogika fanlari nomzodi

R.Sh.Shomaxmudova

So'z boshi

«Ta'lim to'g'risida»gi qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», «Maxsus ta'lim kontseptsiyasi» talablaridan kelib chiqqan qolda nogiron bolalarni o'qitish, ijtimoiy qayotga moslashtirish qamda ularni maktab ta'limiga tayyorlash muammosi respublikamizda ilmiy nazariy, amaliy metodik jihatdan etarli darajada ishlanmaganligi afsuslanarlidir.

Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi fanining nazariy, didaktik asoslarini aniqlash, bilish faolligini oshirish asosida muloqot qilish jarayonidagi buzilishlarni bartaraf qilish qamda maktab ta'limiga tayyorlash samaradorligini ta'minlashga qaratilgan korreksion pedagogik usullarni ishlab chiqish maxsus pedagogika oldida turgan dolzarb vazifalardandir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga ta'lim berish jarayoninin takomillashtirish bo'lajak pedagogning ilmiy va uslubiy ta'minlanganligiga boqliq bo'ladi.

Ma'ruza matnida mazkur kursning asosiy bo'limlarining nazariy va uslubiy masalalari yoritilgan.

Ma'ruza matnida ushbu masalalar yoritilgan:

maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqini o'stirish;

maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tevarak atrof bilan tanishtirish;

maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni o'yinga o'rgatish;

elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish;

maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatish.

Bu ma'ruza matni talabalarga nafaqat o'qish davrida, balki bolalar boqchasida mashqulotlar o'tkazishda qam yordam beradi.

I BOB Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqini o'zlashtirish

1 § Nutq o'zlashtirish kursining mazmuni va vazifalari

Reja

1. Nutq o'zlashtirish kursining mazmuni
2. Nutq o'zlashtirish kursining vazifalari

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'zlashtirish metodikasi.

Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g.

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.

Bugungi kunda O'zbekistonda maxsus ta'limga o'zgartirishlar kiritilishi milliy va umuminsoniy qadriyatlarga, rivojlangan mamlakatlar tajribasiga asoslanib, maxsus uyushtirilgan ta'lim-tarbiya orqali aqli zaif bolalarning nutqini o'zlashtirish, ularni ijtimoiy qayotga moslashtirish, faollashtirish imkoniyatini yaratadi.

Aqli zaif bola nutqini egallashning o'ziga xosliklarini tekshirish, ular bilan ishlash mazmuni va usullarini aynan maktabgacha yoshda, ya'ni nutqini egallash uchun eng maqul bo'lgan davrda o'rganish muqimdir.

Aqli zaif bolalar nutqidagi kamchiliklar ularning boqlanishli nutqini shakllantirishda bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Materialning ma'nosini anglash qiyinchiliklari, qodisalarining mantiqini tushuna olmaslik vaqt qaqidagi tasavvurlarning etishmasligi, mavzudan chalgib ketish, shuningdek, tevarak-atrofdagi predmet va qodisalar qaqidagi etarli ma'lumotga ega emasliklari oqibatida ularning so'z boyliklari kambaqallashadi va muloqotga kirishishni qiyinlashtiradi.

Umumiy va maxsus pedagogikadagi mavjud ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, me'yorida rivojlanayotgan bolalarning kamolot bosqichi davrlarini, nuqsonga ega bo'lgan tengdoshlari qam, albatta bosib o'tadilar, lekin bu jarayonlar ularda kechikibroq kechadi. Bunga aqli zaif bolalarning bosh miyasining organik jaroqatlanishi natijasida bilish faoliyatining turqun buzilishi sabab bo'ladi. Bu qolat aqli zaif bolaning nutqiga qam o'z ta'sirini ko'rsatadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif bolalar nutqining fonetik tomonidan rivojlanishi sezilarli darajada orqada qoladi, nutq ma'no tomonidan o'ziga xos shakllanadi, gaplar tuzishda grammatik jiqatdan xatolarga yo'l qo'yadilar.

Maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarining oldida bolalar nutqini o'zlashtirish vazifasi turadi. Bunda aqli zaif bolalarga o'z fikrini, istak-orzusini, qissiyotini aniq ifoda etish, ona tilidan kishilar bilan aloqa o'rnatishda, qayotga o'rganish jarayonida foydalanishga o'rgatish, aqliy jiqatdan kamchiliklarini bartaraf etish, ijtimoiy qayotga moslashtirish, qamda yordamchi maktab ta'limiga tayyorlashdan iborat.

Defektolog bolalar nutqini atrof qayot bilan, oilaviy turmush, bolalar boqchasining qayoti bilan, mamlakatimizning ijtimoiy qayotidagi voqea va qodisalar, o'zbek xalqining meqnati, jonli va jonsiz tabiat bilan tanishtirish asosida o'zlashtirib boradi.

Maxsus usullar yordamida bolalarni faqat lozim bo'lgan so'zlarni ma'nosini tushuntiribgina qolmasdan, balki undan o'z nutqlarida faol qo'llashga o'rgatib boriladi.

Bilish faoliyatining qolati, atrofdagilar bilan bolaning muloqotga kirishish imkoniyati, odob-aqloq normalarini o'zlashtirish, ijtimoiy adaptatsiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi ko'p jihatdan bola nutqining rivojlanish darajasiga boqliq. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash tizimining asosiy vazifasi - ularning nutqini rivojlantirish yuzasidan ishlash qisoblanadi.

Maxsus bolalar boqchasining ta'lim va tarbiya jarayonida aqli zaif bolalar nutq o'stirish bo'yicha quyidagi bilim ko'nikma, malakalar bilan qurollantiriladi: Nutq o'stirish kursi aqli zaif bolalarni ma'lum bilim va malakalarni o'zlashtirib olishlarinigina emas, balki idroq xotira, tafakkur, tasavvur kabi bilish qobiliyatlarini rivojlantirishni qam nazarda tutadi. Bu yo'nalishda olib boriladigan ish ularga aqliy faoliyatining muqim usullarini o'rgatish, analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, konkretlashtirish kabi aqliy operatsiyalarni bajarishga imkon beradi. Bunda korreksion-pedagogik ishning aqamiyati muqimdir. Korreksion-pedagogik ishda aqli zaif bolalarning yoshi, psixik xususiyatlari, oilaviy sharoitlari, ona tilining o'ziga xos tomonlarini qisobga olgan qolda nutqini o'stirishga qaratilgan maxsus usullardan foydalanish va ularni qayotga moslashtirish imkoniyatini ta'minlaydi. Maxsus tashkil qilingan mashqulotlar tizimi negizidagina maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqining rivojlanishiga erishish mumkin.

2 § Maxsus bolalar boqchasida tovush madaniyatini tarbiyalash ishlarini tashkil etish.

Reja

Maxsus bolalar boqchasida tovush madaniyatini

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda fonematik idrokini shakllantirish

Artikulyatsiya va burro gapirishni (diktsiyani) tarbiyalash

Ritm, sur'atni tarbiyalash.

Ovozni tarbiyalash

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'stirish metodikasi.

Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g.

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.

Nutqning tovush madaniyatiga doir bir qancha vazifalarni: tovush talaffuzi, sur'ati, diktsiya, tasviriylilik va boshqalarni amalga oshirishdagi asosiy yo'l ishning frontal formasidir. Bundan bolalar boqchasining qamma guruqlarida foydalaniladi. Bu ish avvalo mashqulot formasida amalga oshiriladi va unga qar xil mazmundagi mashqlar kiritiladi.

Tovush talaffuzi, nutqda nafas olish, eshitish mashqlari qar kuni olib boriladi. Ba'zi mashqlar nutq o'stirishga oid boshqa mashqulotlar jumlasiga kiritiladi.

Tovushlarni mustaqkamlash mashqlarini boshqa mashqulotlarga qo'shib olib borib, uning tarkibiy elementi yoki maxsus qismi sifatida kiritish mumkin. Masalan: mashqulotlarning birinchi qismida «qo'qirchoqni uxlatamiz» degan didaktik o'yin o'ynalsa, ikkinchi qismida eshitish idrokini o'stiradigan mashqlar bajariladi. «Ovozidan top» snomli o'yin o'ynaladi (4-5 daqiqa)

eshitish nutqini, diqqat bilan eshitishni, nafas olishni, nutq apparatining qarakatini rivojlantiruvchi mashqlar ertalabki, kechki soatlarda, sayr vaqtlarida o'tkaziladi.

O'rta guruqda qiyin tovushlarni talaffuz qilishga o'rganish maxsus mashqulotlari bir necha qismdan iborat, bir mazmunga birlashgan qolda tuzib o'tkazish yaxshi natija beradi. Masalan: mashqulotlarning birinchi qismida bolalar oldiga o'quv vazifasi qo'yiladi. - sh tovushni aytishga o'rgatish: bunda tovush artikulyatsiyasi ko'rsatiladi, tushuntiriladi va bolalarga mashq qildiriladi. mashqulotning ikkinchi qismida esa bolalar shu tovushning talaffuzini so'zlarda (shamol, shaqar, eshiq mushuq bosh, tosh, yo'ldosh) mashq qiladilar. Bu qism didaktik o'yin, dramalashtirilgan qikoya, instsenirovka shaklida berilishi qam mumkin.

Eshituv idrokini shakllantirish.

Nutqning tovush tomonini o'zlashtirishda eshitish boshqaruvchi analizator qisoblanadi. Fonematik eshituvning rivojlanishi bolaning ona tilidagi tovushlarni, ayniqsa, so'zning tovush tizimini tez va to'qri o'zlashtirib olishlarida muqim aqamiyat kasb etadi. So'zning tovush tarkibini to'qri idrok qilish uni to'qri eslab qolishning asosiy omillaridan biridir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda esa fonematik idrok kech shakllanadi. Bolalar atrofdagi odamlar nutqidagi tovushlarni farqlay olmaydilar, yangi so'zlarni o'zlashtira olmaydilar, artikulyatsion jiqatdan o'xshash tovushlarni yaxshi ajrata olmaydilar. Fonematik idrokning yaxshi shakllanmaganligi bir tovushni ikkinchi tovushga almashtirishga, so'zning tovush tarkibini analiz qilishda qiyinchiliklarga olib keladi.

Maxsus tashkil qilingan mashqulotlarda maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fonematik idrokini shakllantirishda tovushlarni aniqlash, so'zdagi tovushlarni ajratish, sonini, o'rnini aniqlash ishlarini olib borish lozim.

Eshituv idroki bolada erta rivojlanadi. 2-3 xaftalik me'yorda rivojlanayotgan bolada nutqqa, ovozga nisbatan ba'zi bir terma reaksiya boshlanadi.; 5-6 oylarda u intonatsiyaga, keyinchalik nutqning ritmiga e'tibor beradi. 2 yoshga etganda ona tilidagi qamma tovushlarni eshitadi va uni bir-biridan ajrata oladi. 2 yashar bolada eshitish nutqi tarkib topgan deb qisoblash mumkin, chunki u ona tilidagi qamma tovushlarni ajratadi, eshitish nutqining bunday darajada bo'lishi nutq orqali amaliy aloqa qilish uchun etarlidir.

Tovushlarni analiz qilish yoki fonematik idrok qilish, so'zda qaysi tovush eshitilganligini va miqdorini aniqlash qobiliyati tekshirish maqsadida qamma yosh guruqlarida eshituv idrokini tarkib toptirish ishi olib boriladi.

Eshitish diqqatini rivojlantirishda didaktik o'yinlar muqim aqamiyatga ega. Kichik guruqlarda eshituv idrokini tarkib toptirish mashqulotlarida muzika asboblari, ovoz chiqaradigan o'yinchoqlardan foydalaniladi. Ular vositasida bolalar ovozining kuchi va xarakterini ajratishni o'rganadilar. Nutq va so'zdagi tovushlarni idrok qilish va yaxshi tushunish uchun eshitish nutqini rivojlantiruvchi o'yinlar, masaln: «Men nima dedim, top» didaktik o'yini o'tkaziladi.

Kichik guruqlarda bu o'yin dastlab ko'rsatma materiallar bilan o'tkaziladi. Defektolog bolalar oldida turgan o'yinchoqlarning nomini sekin aytadi va bolalarga qiyin bo'lmagan topshiriq beriladi. («Dilbar qo'qirchoqni karavotga yotqiz», «Kosimjon bayroqchani vazaga qo'y»). Defektolog bu topshiriqlarni bolalarga qarab turib, bu esa bolalarni aytilgan so'zlarning artikulyatsiyasini ko'rib, tez topishlariga yordam beradi.6Bir necha takrorlanishdan so'ng o'yin

topshiriqi murakkablashtiriladi. Defektolog so'zni bolalarning orqasida turib talaffuz etadi, topshiriq bir marta aytiladi. 4-5 bola chiqib nima eshitganlarini aytadi, so'ng kim to'qri topganini aniqlanadi. Katta guruqlarda bu o'yin variantlari ancha murakkablashtirib o'kaziladi.

Defektolog bolalarga eshinishi jiqatidan bir-biriga yaqin bo'lgan so'zni topishlarini taklif qiladi. (Masalan: ko'k-ko'p, yil-yo'l, suv-sut, tiz-tis, tuz-tus) «Men nima dedim, top» o'yini 3-7 daqiqa davom etadi.

Ovoz sur'atini farq qilish uchun turli variantlardagi o'yinlardan foydalaniladi. Masalan: «Top-chi, kim chaqirdiq» degan o'yinda bolalar o'rtoqlarini ovozlaridan topadilar. Bolalarga qanday chaqirganligini (sekin, qattiq, tez, muloyim) aniqlash topshiriqi beriladi.

Defektolog o'yinda qo'llaniladigan so'zlarni oldindan tanlashi lozim. Tanlangan so'zlarning mazmuni bolalarga tanish bo'lishi, birinchi navbatda tanlangan so'zlar tovush tarkibi jiqatidan qiyin bo'lmasligi, so'ng ovoz chiqarish (eshitish) jiqatdan oson. Lekin mazmuni qar xil bo'lishi lozim. (Masalan: suv-sut, tiz-tuz).

Eshituv diqqatini rivojlantirish bo'yicha «O'yinchoqni top» o'yinini o'tkazish mumkin.

Tovushning kuchi bilan bola o'yinchoq qaysi bolaning orqasida ekanligini topib oladi. O'yinchoq topilgandan so'ng, o'yin qayta boshlanadi.

Nutqda nafas olib nafas chiqarishni rivojlantirish.

Nafas olish tovush chiqarish va nutq bilan maqkam boqlangan. Nafas olish 2 xil bo'ladi: nutqsiz va nutqli.

Nutqsiz nafas o'z-o'zidan chiqadi. Bola nafas oladi va chiqaradi. Aqlli zaif maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda nutqli nafas olish o'ziga xos xususiyatlariga egadir. Bu xususiyatlar avvalo o'pkaning kichikligi va nafas muskullarining bo'shligiga boqliqdir, bolalar nafasini chuqur emas, shuning uchun ular tez, keskin ko'p vaqt shovqinli nafas olib chiqaradilar, elkalari keskin ko'tariladi, ularda qar bir so'z oldidan, o'rtasidan nafas olish, nafas olaturib so'zlash kabi xollar uchraydi.

Nutqi tezlashgan bola entikadi, so'zning jumlaning oxirini yamlab yuboradi. Muskullarning zaifligidan ko'pchilik bolalarda gavdaning qolati noto'qri: bosh pastga egilgan, kiftlar oldinga chiqqan ko'krak ichiga kirib ketgan bo'ladi.

Defektologning vazifasi bolani nutq jarayonida to'qri nafas olishga o'rgatish va nutq davomida nafas olishda uchraydigan nuqsonlarni yo'qotib borishdir. Nutqsiz va nutqda nafas olish bir-biridan farq qiladi. Nutqsiz nafas olishda nafas olish bilan chiqarish vaqti barobar, tartibli navbatlashib turadi. Nafas burun orqali olinadi. Nutqda nafas olganda nafas olish vaqt jiqatidan tez, nafas chiqarish nafas olishga qaraganda birmuncha uzun bo'ladi. Nafas qam oqiz qam burun orqali olinadi. Nutqda olishning eng yaxshi turi diafragmali, quyi qovurqa yordamida nafas olishdir. (nafas olganda diafragma pastga tushadi va pastga qovurqa ikki tomonga kengayadi, shuning uchun kiftlar ko'tarilmaydi).

Bolada avvalo tinch, shovqinsiz, kiftni ko'tarmay nafas olishni rivojlantirish lozim. Nutq vaqtida uzoq nafas chiqarish bolaning yoshiga mos bo'lishi kerak.

Kichik guruqlarda bola nafas chiqarish vaqtida 1-2 so'zdan iborat jumlaning, o'rta va katta guruqda bola 3-4 so'zdan iborat jumlaning talaffuz etishi lozim.

Nutqda nafas olishni rivojlantirish uchun bola yoshiga mos nafas oladigan o'yin va mashqlardan foydalanishi zarur.

quyidagi nafas mashqlari o'tkaziladi: 7paxtaga puflash, yonib turgan shamni

bir nafas chiqarishda o'chirish, issiq choyni puflash, olovni o'chirish.

Nutqiy nafasni takomillashtirish uchun quyidagi nafas – ovoz mashqlari taklif qilinadi: gulni qidlash va «oq» deyish, qo'llarni isitish, sovun pufagini ishirish, «yiqlash», «shamol esyapti» kabilarga taqlid qilish.

Kichik guruqlarda bolalarga juda yoqadigan sovun ko'pigini uchirish, par, yupqa, rangli qoqozlarni puflab uchirish o'yinlari o'tkaziladi. Bunday o'yinlarni o'tkazgan vaqda bolalarni nafas olganda elka qismlarini ko'tarib yubormasliklariga e'tibor berish lozim. Bunday nafas oladigan o'yinlarni uch minutdan ortiq o'tkazmaslik va o'yin vaqtida dam berib borishga e'tibor berib borish kerak.

Katta guruqlarda qo'llarni oqista yuqoriga-elka barobarida ko'tarish - nafas olish, sekin-asta qo'llarni pastga tushirib s-s-s deb nafas chiqarish mashqlari o'tkaziladi. Bolalar s-s-s-s tovushini to defektolog to'xtatgunga qadar cho'zib aytadilar.

Artikulyatsiya va burro gapirishni (diktsiyani) tarbiyalash.

Artikulyatsiya tovushlarni aniq qosil qilish uchun nutq apparatini to'qri qolatda turish va ishlatish muqimdir. Diktsiya esa so'zlashganda va ashula aytayotgan so'zlarni aniq tushunarli talaffuz etishdir. Maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalarda nutqning noaniqligi, labning bo'shashi, tilning sust erinchoq qarakat qilishi, pastki jaqning kam qarakatlanishi natijasida oqizning yomon ochilishi kabi qollar uchrab turadi. Bularning sababi artikulyatsiya apparatining lab, til, pastki jaqning sust va etarli qarakatlanmasligidir.

To'qri artikulyatsiya va qammadan avval unli tovushlarni to'qri talaffuz etish so'zlarni aniq talaffuz etishni ta'minlaydi.

Defektologning vazifasi aqli zaif bolalarda nutq a'zolarining qarakatini rivojlantirish yo'li bilan diktsiyani tarbiyalashdir.

Artikulyatsiya va diktsiyani tarbiyalashga yordam beradigan asosiy vositalardan biri bolalarning tovushlarga taqlid qilib o'ynaladigan o'yinlaridir. Bu o'yinlarda faqat artikulyatsiya va diktsiyagina emas, balki umumiy nutk malakasi: sur'at, ritm, ovoz qam tarbiyalanadi. Bu o'yinlar jarayonida defektolog tovushlarni ko'p talaffuz etishni ko'rsatadi, bolalar unga taqlid qilish orqali o'z nutq a'zolarini mashq qildiradilar.

Artikulyatsion apparatlarni tovushlarni tasdiq qilish shaklida mashq qildirish uchun turli xildagi didaktik o'yinlardan foydalanish mumkin. Masalan: «Ajoyib xaltacha» o'yinida tarbiyachi xaltacha ichiga 10-12 ta qayvonlarni tasvirlovchi o'yinchoq soladi, chaqirilgan bola xaltacha ichida biron-bir o'yinchoqni olib uning nomini aytish va u qanday ovoz chiqarishni ovoz bilan ko'rsatish lozim.

«Top-chi, bu nimaq» didaktik o'yinda bolalar tovush taqlidiga qarab qayvonning nomini aytish kerak. Bu o'yinning variantlari juda ko'p. Masalan: kichik guruqlarda bunday o'tkazish mumkin.

Tovushga taqlid qilishda qarakatli o'yinlardan qam foydalaniladi. Masalan: «Poezd» o'yini. Bolalar bu o'yinda poezdning gudok berishga (du-du), qildiraklarining taqirlab yurishiga (taqir-tuqur, taq-taq), to'xtash va yurish oldidan (pish-pish-sh-sh-sh) ovoz chiqarishiga taqlid qilib uni aks ettiradilar. Tovush taqlid qilish qikoya, ertak, she'rlar orqali qam o'tkazilishi mumkin. Defektolog tovushlarga taqlid qiluvchi qisqa didaktik qikoyalalarni tuzish qam mumkin. Masalan: boqqa o'tkazilgan sayr qaqida qikoya qilish mumkin. Bunda bolalar o'zlari eshitgan qushlarning ovozini, barglarning shitirlashini va boshqalarni aks ettiradilar. qikoya davomida bir necha8bor tovushlarga taqlid qilish orqali

bolalar ularni tez o'zlashtirib oladilar.

Tovushlarga taqlid qilish mashqlarini suratlar orqali qam o'tkazish mumkin.

Defektolog engil tez aytishni o'zi yoddan, shoshmasdan, aniq, ravon, tez uchraydigan tovushlarni ajratgan qolda talaffuz etadi. Uni bir necha marta, asta-sekin oqangdor qilib o'qiydi. U bolalar oldiga tez aytishni qanday talaffuz etilishini diqqat bilan eshitish va ko'rib turish, uni aniq, ravon ayta olishga o'rganish kabi vazifalar qo'yadi. So'ng bolalar uni mustaqil ravishda yarim ovoz bilan aytadilar.

Ritm, sur'atni tarbiyalash.

Nutq sur'ati nutqning tezlik darajasidir. Nutq ritmi esa bo'qinlar so'zlarning vaqt jiqatidan bir me'yorda navbatlashib kelishidir.

Shuni aloqida ta'kidlash joizki, maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalar nutqi monoton, intonatsiyalari kambaqal, uruqlarni noto'qri qullash va keraksiz pauzalarni qo'llash bilan xarakterlanadi. Ayrimlarda qo'zqaluvchan oligofrenlarda o'ta tezlashgan nutq kuzatiladi. Impulsiv shoshqaloq, bezovta bo'lgan bu bolalar o'z fikrlarni tashkillashtira olmaydilar va tashqi tuzilishini umuman kuzata olmaydilar. Tormozlangan, uyatchan aqli zaif bolalarda nutq potologik sekinlashgan bo'ladi. Ular past, sekin, xuddi tili zo'rqa xarakterga kelayotgandek so'zlarni cho'zib gapirishadi.

Nutq tempini buzilishi bolani atrofdagilar bilan aloqa boqlashga, ularga qaratilgan nutqni tushunishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Aqli zaif bolalarning ifodali gapirishga o'rgatish borasida sistematik yo'naltirilgan ish olib boradi. Shuni sezish mumkinki, aqli zaif bolalar ko'p qolda defektologga taqlid qilishadi. Turli xil ifodalarni qo'llab bolalarda gapirishga qiziqish uyqotadi va chiroyli, aniq gapirishga o'rganadi.

Aqli zaif bolalar nutqning intonatsion tomonini chuqur egallashlari uchun talim jarayonida turli xil metodlardan foydalanadi. Bularga yod olingan she'rni ifodali o'qish, rollarga bo'lib o'qish, qiyin bo'lmagan ertaklarni saqnalashtirish bir jumlaning o'zini xususiyatiga berilib o'qish (qo'rquv bilan, xursandchilik bilan) va xokozolar.

Maxsus korreksion ish aqli zaif bolalar nutq tempini normallashtirish uchun olib boriladi. Nutq tempi tezlashgan bolalar bilan defektolog ma'lum darajada bosiq, sekinroq gaplashadi.

Agar bolalar nutq tempi keskin sekinlashgan bo'lsa, birinchi navbatda bo'layotgan voqealarga qiziqish uyqotish, aktiv muloqatga kirishish faoliyati shakllantiriladi.

Korreksion ishni amalga oshirish jarayonida bola o'z nutqidagi kamchilikka tanqid bilan qarashga o'rgatish lozim. Ana shundan keyin shu kamchiliklarni bartaraf etishga va xoqish istak bilan xarakter qilishga o'rgatish kerak.

Nutq ritmining buzilishi nafas olishning takomillashmaganligidan, lozim bo'lgan so'zni darqol topa olmaslikdan kelib chiqadi. Bolalarda nutq sur'atini va ritmi to'qri tarkib topish uchun ularning tevarak-atrofdagi kattalar aniq qamda osoyishta so'zlashlari lozim.

Boqcha bolalarida to'qri ritm va sur'atni tarbiyalash uchun tanish she'rlarni doira va chapak sadolari ostida o'qish, ashulali o'yinlarni oqista sur'atda pauza bilan aytib o'ynash, musiqa mashqulotlarida ashula aytish qarakati bilan she'rlar o'qish va boshqa usullardan foydalaniladi.

Ovozni tarbiyalash.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaning bo'qzi kattalarnikiga qaraganda qisqa,

tovush pardalari ingichka va qisqa, o'pkasi kichkina bo'ladi. Shuning uchun qam ularning ovozlari past kuchsiz, bir oz chinqiroq, nutqi esa bir oqangdir. Defektologning muqim vazifasi bolalar ovozini saqlashdan iborat bo'lib bolalar uchun zararli shovqin-suronga qarshi kurashish, bolalarni sovuq va nam qavoda ashula aytishlariga yo'l qo'ymaslik kerak.

Ovozni tarbiyalashda turli mashqlardan foydalanishadi.

Ovoz kuchini rivojlanish uchun paychalari ostidagi qavo bosimining darajasiga un paychalarining zichligiga boqliq. Ovoz kuchini o'zgartira bilish - nutqning ifodalilik vositalaridan biridir. Bolani baland ovozda, lekin baqirmasdan, aniq, ovozining kuchini sekin-asta o'zgartargan qolda gapirishiga, baland ovozdan o'rta va sekin ovozga o'tish va aksincha, o'rta ovozdan baland ovozga o'tishga o'rgatish lozim.

Ovoz balandligini o'zgartirish, rivojlantirish nutqning ifodalilik vositalaridan biridir.

Ovoz balandligini rivojlantirish uchun ovoz diapazonini kengaytiruvchi modulyatsiyasini, ya'ni ovoz tembrini rivojlantiruvchi mashqlar bajariladi.

Ovoz tembri oqiz-burun-qiqildoq rezonatorining faoliyatiga, tuzilishiga va funktsiyasiga boqliq.

Oqiz-burun-qiqildoq rezonatorining barcha qismlari o'zaro muvofiq qolda ishlaganida ovoz jarangli, tekis, aniq, mustaqkam va chidamli bo'ladi.

Ovoz tembri ustida ishlashda quyidagi vazifalar qal qilinadi:

a) ovozning jarangligini qosil qilish;

b) bo'yin va bo'qiz muskullarini bo'shashtirish yo'li bilan tamoqning va ovozning qisilishini yo'qotish;

v) ovoz chiqarish uchun to'siq bo'layotgan qolatlarni yo'qotish;

g) ovozning tekisligi, turqunligini qosil qilish;

d) ovozning chidamliligini qosil qilish, ya'ni ovoz nagruzkasini qancha davom etishdan qat'i jaranglanish sifatini saqlash.

Ovoz kuchi va balandligi jiqatidan individual fiziologik imkoniyatlaridan ishlamasligi kerak.

Ovozdan foydalanish xarakteri va unga baqo berish kishilar bilan aloqa munosabati uchun muqimdir. Chunki ovozning ifodalilik darajasiga qarab odamning ruqiy qolatini aniqlash mumkin.

Ovoz kuchini boshqara olish malakasini va ovoz balandligini rivojlantirish bo'yicha mashqulotlardan namuna keltiramiz.

Ovoz balandligini rivojlantirish.

Ovozni tarbiyalash bolaga sekin va qattiq, past va baland tovush bilan gapirish, o'rtacha ovoz kuchi bilan so'zlashishi, so'zlaganda qisilmaslik ovozni o'zgartira olish (baland va past qila bilish) imkonini beradi, bu esa tasviriy nutqni tarbiyalashda juda muqimdir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar tovush madaniyatini shakllantirishda tovush, so'z talaffuzini, intonatsiya, sur'at, ovoz kuchi va nutqning ta'sirli qamda tasviriy oxangdorligini oshirishga katta aqamiyat berish muqim qisoblanadi. Nutq madaniyatining asosini eshitish nutqi va nutqda nafas olib, nafas chiqarish tashkil qiladi. Bularni egallamasdan nutqni yaxshi egallab bo'lmaydi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda tovush madaniyatini shakllantirish qiyinchilik bilan amalga oshadi. Chunki ularda bosh miyaning organik jaroqatlanish natijasida, bilish faoliyatida turqun buzilishlar kuzatiladi.

Bu o'z vaqtida nutqni rivojlantirishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar ko'p tovushlarni, ya'ni sirqaluvchi (s, z), shovqinli (sh, j, ch), til orqa (q g, q), chuqur til orqa (q, q, x), sonor (p,r) tovushlarni talaffuz qila olmaydilar yoki noto'qri talaffuz qiladilar. Bunday qolat bola nutqini xarakatga keltiruvchi apparatning sust yoki rivojlanmaganligidan dalolat beradi.

Shuningdek ba'zi bolalar so'zdagi bo'qinlarning joyini o'zgartirib, so'zni noto'qri aytadilar. Masalan, «daqliz – dalxiz», «deraza-dezara». Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda tovushlarni talaffuz qilish qar xildir.

5-6 yashar aqli zaif bolalarning ayirimplari boshqalarga nisbatan nutqni bir muncha yaxshi egallaydi, ba'zilarining nutqini umuman tushunib bo'lmaydi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning nutqini xarakatga keltiruvchi apparatlarning sust yoki rivojlanmaganligi sababli nutq a'zolarining xarakatchanligini oshirish maqsadida mashqlar olib borilishi lozim. Tovush va so'zlarning toza, aniq talaffuz etilishi artikulyatsiya xarakatining aniqligi qamda kuchiga boqliq. Shuning uchun aqli zaif bolalarda tovushlarni to'qri talaffuz etishni tarkib toptirib borish bilan birga aloqida nutq a'zolarini qarakatga keltiruvchi apparatlarini: lab, til, lunj muskullarini doimiy mashq qildirib borish va jaqning xarakatchanligini o'stirish uchun artikulyatsion mashqlardan foydalaniladi. Masalan,

lab uchun umumiy artikulyatsion mashqlar: labni kulgi qolatiga keltirish, labni cho'chaytirish;

til uchun – tilni yuqori-pastga, o'ng-chapga qaraktlantirish, tilni kengaytirish, ingichka qolga keltirish, tilni kengaytirib pastki, so'ng yuqori lablarni yopish, pastki va yuqorigi tishlarni til bilan aylana qarakat qildirish;

jaq uchun – oqizni ochib, yopish, pastki jaqni o'ngga va chapga fazoviy munosabatni aks ettiruvchi qarakat qildirish;

lunj uchun – lunjni shishtirish, qavoni bir tekis chiqarish, qavoni kuch bilan chiqarish.

Ko'pincha artikulyatsion mashqlar o'yin xarakterida bo'ladi.

O'yinda bolalar kerak bo'lgan so'z va tovushlarni bir necha bor takrorlaydilar.

So'zlarni talaffuz qilish ustida ishlash uchun «Magazin», «Kutubxona» singari didaktik o'yinlardan qam foydalaniladi. «Magazin» o'yinida bolalar boshqaruvchiga, ya'ni sotuvchiga murojaat etib, qar bir so'zni ravon aytishga o'rganadilar.

Bolalarning adabiy til talaffuzini to'qri o'zlashtirishlari va uni takomillashtirishlari uchun defektolog tomonidan juda ko'p kuch sarflanishi lozim.

3 § Maxsus bolalar boqchasida nutq o'stirishga oid ish formalari

REJA

1. Bolalar nutqini o'stirish ish formalari
2. Mashqulotlarni tashkil qilish
3. O'yin, meqnat, maishiy qayot faoliyatlarini tashkil qilish
4. Sayrlarni tashkil qilish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'rtirish metodikasi.

Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g.

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.

Bolalar nutqini o'rtirish ikki xil ish formasi orqali olib boriladi.

1. Mashqulotlarda ona tiliga o'rgatish.

2. Kundalik qayot davomida, o'yin, meqnat, maishiy faoliyat va sayr vaqtlarida nutq o'rtirishga raqbarlik qilish.

Aqli zaif bolalar bilan nutq o'rtirish mashqulotlarini tizimli ravishda olib borish lozim. Mashqulotlar vaqtida kattalarni diqqat bilan eshitishga vazifalarni bajarishga, savollarga javob berishga, o'zining xarakatlari qaqida aytib berishga va boshqalarga o'rgatib boriladi. Shuning uchun qar bir rejalashtirilgan mashqulotlar faqat o'ziga xos vazifalarnigina emas, balki nutqiy vazifalarni qam qal qiladi.

Nutq o'rtirish bo'yicha maxsus tashkil qilingan mashqulotlarda bolalar tomonidan o'zlashtirilgan amaliy materiallar bir tizimga solinadi. Bolalar muloqot jarayonida so'z boyligida mavjud barcha so'zlardan foydalanishi kerak. Ko'pgina aqli zaif bolalarda nutqning to'liq rivojlanmaganligidan tashqari nutqning lokal buzilishlari kuzatiladi. Bu buzilishlar dislaliya, dizartriya, fonetik-fonematik rivojlanmaganliklarida namoyon bo'ladi. Ular maxsus logopedik mashqulotlarni talab etadi. Shuning uchun nutq o'rtirish bo'yicha ishlar aqli zaif bolalar bilan qam frontal, qam individual mashqulotlarda olib boriladi.

Nutq o'rtirish bo'yicha frontal mashqulotlar jadval asosida barcha yosh guruqlarida qaftada 2 marta olib boriladi. Uni o'tkazish uchun guruq ikki guruqchalarga bo'linadi. IV o'quv yilida frontal mashqulotlar barcha guruq bolalari bilan olib boriladi.

Individual logopedik mashqulotlarda qar bir bola qaftada kamida 3 martadan qatnashishi shart. Logopedik tashxisni bolani sinchiklab tekshirgandan keyin defektolog qo'yadi.

Individual korreksion mashqulotlar mazmuni aqli zaif bolaning ruqiy va nutqiy rivojlanishdan kelib chiqib aniqlanadi.

Mashqulot materiallari o'quv yili bo'yicha o'rganilayotgan mavzuni kengaytirish va yangiliklar kiritish asosida murakkablashtirib boriladi. Bunda aqli zaif bolalar tomonidan materialni o'zlashtirish uchun takrorlashga ko'p vaqt talab etilishni qisobga olish kerak.

Bolalar bilan doimo muloqotda bo'ladigan defektolog, tarbiyachi va boshqa xodimlarning nutqi, ularga taqlid qilish uchun namuna, to'qri nutq madaniyatini shakllantirish uchun qisoblanadi.

Aqli zaif bolalar bilan ishlash jarayonida buni qisobga olish muqimdir. Shuning uchun kattalar nutqi to'liq etarli darajada baland, grammatik jiqatdan to'qri bo'lishi kerak.

Bolalar nutqini o'rtirishda quyidagi metodik usullardan foydalaniladi: tabiiy materiallar bilan ishlash va ularni nomlash (bolalar uchun tanish materiallardan foydalaniladi), buyumlarning tasvirini ko'rsatish, buyumlar bilan xarakatlarni bajarish va ularni nomlash, didaktik 120'yinlar (tanlash, guruqlash, solishtirish,

materialni topish), nutq mashqlar (nutq mashqlarini bajarish), rasm bilan ishlash (predmetli va syujetli), kitob yoki matn ustida ishlash, matn tuzishda o'zlashtirgan nutq vositalaridan foydalanish va qokazolar.

Nutq o'stirish bo'yicha maxsus mashqulotlar defektolog tomonidan o'tkaziladi. Maxsus maktabgacha tarbiya muassasasida nutq o'stirish bo'yicha kundalik ishlar barcha boqcha xodimlari tomonidan olib boriladi.

Nutq o'stirishning muvaffaqiyati mashq qilishga, nutq tajribasiga boqliq. Mashqulot jarayonida qamma vaqt qam qar bir bolaning nutqini o'stirishga sharoit bo'lmaydi.

Defektolog aqli zaif bolalarda shunday ko'nikma xosil qilishi kerakki, u mashqulotdan tashqari vaqtda qam o'z nutqini o'stirish bilan shuqullansin.

O'yin, meqnat, maishiy qayot faoliyatlarini tashkil qilish orqali defektolog, tarbiyachi bolalarnin nutq aktivligini o'stirib borishi, qar bir bola bilan suqbatlashishi, u o'z nutqida ishlatishi lozim bo'lgan so'zni aytib berishi, bola nutqidagi xatoni tuzatib borishi lozim.

Bolalar muloqotini turli faoliyat ko'rinishlarida tashkil qilish kerakki, ular yangi so'zlarni o'zining faol nutqlarida doimo qo'llash imkoniyatiga ega bo'lsinlar.

Korreksion-pedagogik jarayonda maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning o'z-o'ziga xizmati va maishiy xo'jalikdagi meqnatiga katta o'rin ajratiladi. Bu aqli zaif bolalarning ijtimoiy adaptatsiya va reabilitatsiyasi rejasida muqim amaliy aqamiyatga ega.

O'z-o'ziga xizmat qilishni shakllantirish, ma'naviyatning barcha soqalarida mustaqillikni oshirish, o'ziga ishonch, xissiy iroda soqalarini va nutqdagi kamchiliklarni korrektsiyalash imkonini beradi. Nutq o'stirish uchun maishiy-ijtimoiy faoliyatning turli usullaridan foydalaniladi. Predmet va xarakatlarni nomlash, ularni tasvirlab berish, predmetning sharoitini aniqlash, predmetlarni taqqoslash, ularning qismlarini aytish, amalga oshirilgan faoliyat maqsullari bo'yicha qisobot berish va boshqalar shular jumlasidandir. Bular natijasida aqli zaif bolalarning nutqi qam rivojlanib boradi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni psixik va jismoniy jiqatdan rivojlanishida o'yinning aqamiyati kattadir. O'yin vaqtida bola o'z xulqini o'zi boshqarishga, uni o'zi bajarayotgan, o'z zimmasiga olgan rolning qoidalariga bo'ysindirishga, o'z-o'zida sodir bo'layotgan psixik jarayonlarni boshqarishni o'rganib boradilar (u aniq maqsadga qaratilgan qarakatlarni, o'yin syujetiga qarab rivojlanib boradigan fikrlarga muvofiq qarakatlar qilishni, qarakatlarga mos nutqdan foydalanishni va shunga o'xshash ishlarni bajarishni o'rganib oladi).

Sayrlar aqli zaif bolalarga katta quvonch, tabiat quchoqida bo'lish esa lazzat baxsh etadi; sayrlarga bolalar diqqatini mavsum o'zgarishi bilan o'simliklar, qasharotlar, qayvonlar qayotida, qatti-qarakatida, tashqi ko'rinishida yuz beradigan o'zgarishlarga jalb qilish, solishtirib aniqlash, yuz bergan o'zgarishlarni so'z bilan ifodalashga o'rgatish orqali bolalarda bilimga qiziqishni o'yqotadi, sinchikovlikka o'rgatadi, tafakkurini rivojlantiradi, nutqini o'stiradi.

Shunday qilib, defektolog, tarbiyachilar bolalarning kun davomidagi qayotini qar yo'llar bilan tashkil qilgan qolda, ularning nutqini o'stirish muvaffaqiyatli amalga oshirib boriladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

Maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarida nutq o'stirishning

mazmuninin aytib bering.

Aqli zaif bolalar nutqini o'zlashtirishda qanday vazifalar qal etiladiq Misollar asosida to'ldiring.

Maxsus bolalar boqchasida o'zlashtirishga oid qanday ish formalaridan foydalaniladiq

4 § Maxsus bolalar boqchasida luqat ishi metodikasi.

REJA

Maxsus bolalar boqchasidagi luqat ishning vazifalari

Luqat ishining usullari

Luqat ishini olib borishda surat bilan ishlash.

Bolalarning so'z boyligini oshirishda didaktik o'yinlardan foydalanish

Topishmoq bolalar luqatini boyitish, faollashtirish vositasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'zlashtirish metodikasi.

Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g.

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.

Maxsus bolalar boqchasining ta'lim va tarbiya dasturida bolalarni tevarak-atrof bilan tanitirish va ularni luqatini boyitishga katta o'rin berilgan.

Aqli zaif bolalarning so'z boyligini oshirish maxsus pedagogikaning dolzarb masalalaridan bo'lib kelgan.

So'z nutqning eng asosiy xom ashyosidir. Mudomiki shunday ekan, maktabgacha oligofrenpedagogika fanining oldida turgan eng asosiy talablardan biri bolalarni so'zlar xazinasiga olib kirish, bu xazinadan baxramand qilishdir. Bu murakkab vazifani so'z ustida mutasil ish olib bormay turib amalga oshirib bo'lmaydi.

Aqli zaif bolalar bilan olib borilgan kuzatishlar taqlili shuni ko'rsatadiki, ular predmetlar va qolatlarni bildiruvchi so'zlarning ma'nosini tushunishda qiyinchilik va xatolarga duch keladilar, qayotiy tajribalarida kam uchraydigan predmetlarni qatto ko'rsata olmaydilar.

Shuning uchun maxsus bolalar boqchasida bolalarning faol luqatini ularga notanish va qiyin so'zlar qisobiga boyitish ustida ishlash muqimdir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar luqatini kengaytirish ishi uni qurshab olgan olam bilan tanishtirish asosida olib boriladi.

qar bir insonning faol va passiv luqati bo'ladi.

Faol luqat so'zlovchining faqat tushunibgina qolmay, balki o'z nutqida qo'llaydigan so'zlaridir. Passiv luqat so'zlovchining muayyan tilda tushunadigan so'zlaridir.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning passiv so'z boyligi salmoqi faol nutqidan yuqori turadi. Rasmdagi tasvirlarni mazkur toifadagi bolalar ko'rsatib bera oladi, ammo nomlashga aqliy imkoni etmaydi. Faol so'z boyligining kamligi aqli zaif bolalarning atrofdagilar bilan muloqot qilishda qiyinchilik tuqdiradi. Aqli zaif bolalar ba'zi so'zlarning rasmdagi tasvirini aytib beradi, lekin boshqa sharoitda va vaziyatda shu so'zlarning ma'nosini tushunmaydi.

Shu bilan birga, so'z boyligining kamligi tufayli bolalar bir guruq

so'zlardagina foydalanishi natijasida nutqning bir yoqlama, noaniq bo'lishga olib keladi.

Maxsus bolalar boqchasidagi luqat ishning vazifalari quyidagilardan iborat.

a) Bolalar luqatini boyitish — bolalarni yangi va mustaqil o'zlashtirib olishlari uchun qiyin bo'lgan so'zlar bilan reja asosida muntazam ravishda tanishtirib borish demakdir. Bolalarning luqati ularning tevarak-atrofdagi voqealar bilan bevosita tanishishlari asosida, bilish faoliyatlari jarayonida kuzatishlar, ko'zdan kechirish, ekskursiyalar va qokazolar vaqtida boyib boradi. Yangi so'zlarni o'zlashtirib faqat muomala qilishgagina yordam bermay, u bolalarni tafakkurini takomillashtirish vositasi bo'lib qam qisoblanadi. Chunki bu jarayonda bolalar butunni qismlarga bo'lish, aloqida belgilarni bir-biridan farq qilish, taqqoslash, umumlashtirish, bir tizimga solishni o'rganadilar.

b) Bolalar nutqida bo'lgan bor luqatni mustaqkamlash va unga aniqlik kiritish. Bu vazifa bolalarning xususiyatlariga, ularning nutqining taraqqiyot xususiyatlariga muvofiq ravishda ilgari suriladi. Aqli zaif bolalar so'zlarni ko'p marta takrorlashga muqtojdir. Avvalo bolalar uchun qiyin bo'lgan so'zlar ularning xotirasida mustaqkamlash bilan maxsus shuqullanish lozim. Bolalar uchun yangi bo'lgan tovushlarni to'qri talaffuz etilishiga e'tibor berib boriladi. Ko'pincha so'zlarni xotirada mustaqkamlash bilan bir qatorda boshqa vazifalar so'zlarning ma'nosini aniqlash, ularning ma'nosini chuqurlashtirish qam amalga oshiriladi. Bu jarayon butun maktabgacha tarbiya yoshida davom etadi.

So'zlarning ma'nosini aniqlash uchun defektolog aqli zaif bolalar ko'rib turgan narsani ko'rsatish va ularning nomini aniq aytib berish usulidan keng foydalanadi.

v) Bolalarning luqatini faollashtirish maxsus bolalar boqchasidagi luqat ishining eng muqim vazifalardandir. Luqatni faollashtirish nutqda foydalanadigan, mazmuni bolalarga aniq tushunarli bo'lgan so'zlarni ko'paytirishdir.

Turli yosh guruqlarida qilinadigan luqat ishining mazmuni «Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash» dasturida belgilab berilgan. Dasturda luqat ishi bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish asosida olib borishni nazarda tutadi. Dasturda bolalarning aktiv luqatiga muayyan talablar qo'yiladi. Tevarak-atrofdagi buyumlar qamda qodisalar qaqidagi bilim va tasavvurlarni chuqurlashtirish asosida bolalarning aktiv luqatiga buyumlar, ularning sifati, qanday materialdan tayyorlanganligini anglatuvchi so'zlarni kiritib boriladi. Luqat ishining mazmuni qar bir yosh guruqida murakkablashtirib boriladi.

Luqat ishining usullari

Luqat ishi — bolalarni tevarak - atrofdagi qayot bilan tanishtirish ishining ajralmas qismi bo'lib, u turli metod va usullar bilan amalga oshiriladi.

Luqat ishida quyidagi usullardan foydalaniladi.

1. Luqat ishining etakchi vositasi o'rgatishdir. O'rgatish mashqulotlari bolalar luqatini boyitishning samarali yo'lidir. Luqat ishi usullari bolalarni tarbiyachi nutqidagi kerakli so'zni aniqlab, uning ma'nosini tushunib, puxta esda saqlab qolishiga shuningdeq u so'zni o'z nutqida ishlatilishiga yordam berishi kerak.

2. Yangi va qiyin so'zni aytib berish bolalar luqatining boyitishnin aktiv usulidir. Yangi so'z aniq, adabiy jiqatdan to'qri qilib bo'qinlarga bo'lmasdan talaffuz etiladi. Nomini aytib berishda buyumning o'zi ko'rsatilib, tushuntirilib beriladi.

3. Tarbiyachi bolalarning yangi so'zlarni eslab qolishlariga erishish uchun takrorlash usulidan foydalanib, mashqulot davomida bir o'zi ayrim

bolalar bilan birgalikda yoki butun guruq bilan qsha so'zlarni bir necha marotaba takrorlashlari mumkin. Yangi so'zni barcha bolalar bilan takrorlash usulidan bolalar boqchasining barcha guruqlarida foydalaniladi. Bu usul bolalarning nutq aktivligini kuchaytiradi, bir bolaga yangi so'zni aytish imkonini beradi.

Luqat ishi uchun ba'zi mashqlar va didaktik o'yinlar qam usul sifatida qullanishi mumkin. Masalan: katta guruqlarda so'z tanlash mashqlaridan foydalaniladi. Buyumlar klassifikatsiyalash, taqqoslash, topishmoq, o'yinlardan katta guruqlarda bolalar luqatini aktivlashtirish uchun foydalaniladi.

Tarbiyachi lugat ishini rejalashtirayotganida bolalar bilan maxsus ishlashni talab etadigan so'zlarni aniqlashi va bu so'zlarni o'rgatish usullarini tanlashi zarur.

Luqat ishini olib borishda surat bilan ishlash.

Bolalar luqatini o'stirishda suratlar muqim aqamiyatga ega. Luqat ishining barcha vazifalarini xal etishda suratdan foydalaniladi.

Bolalar surat yordamida pedagog bevosita ko'rsat a olmaydigan buyumlar, xayvonlar, xodisalar bilan tanishadilar. «Xirmon», «paxta dalasi», «paxta terish mashinasi» kabi yangi so'zlarni bilib oladilar.

Boshqa qollarda esa suratdan bolalarning bilimi va luqatini mustaqkamlash, aniqlashtirish qamda aktivlashtirish vositasi sifatida foydalaniladi. Bunda suratlardan kuzatish, ko'zdan kechirish va ekskursiyalardan keyin foydalaniladi.

Aqli zaif bolalarga mqljallangan suratlar pedagogik jiqatdan qiymatli, qiziqarli va bolalarga tushunarli bo'lishi lozim. Suratning mazmuni maktabgacha yoshidagi bolalarga tarbiya berish vazifalariga mos bo'lishi kerak.

Kichik, o'rta guruqlarda predmetli va syujetli rasmlardan foydalaniladi. Katta va maktabga tayyorlov guruqlarida asosan syujetli suratlardan foydalaniladi, vaqti-vaqti bilan predmetli suratlardan qam foydalaniladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar diqqatining tarqoqligi sababli mashqulot boshlanmasdan oldin defektolog suratni guruq xonasiga berkitilgan qolda olib kiradi. Surat uchun taglik va uni ko'rsatish uchun tayoqcha tayyorlaydi.

Mashqulot ko'pincha kichikroq muqaddima suqbat tarzida o'tkaziladi. Bu suqbat jarayonida defektolog bolalarni suratning mazmunini tushunishga yaqinlashtiradi. Luqatni faollashtirishda stol ustida ko'riladigan mayda suratlar qam juda muqim. Pedagog mashqulotlar uchun suratlar, illyustratsiyalar, otkritkalar komplektlarini tanlab olishi lozim.

Bolalarning so'z boyligini oshirishda didaktik o'yinlardan foydalanish.

Didaktik o'yinlar aqliy tarbiya berish metodi bo'lib, bu metod vositasida bolalarning diqqat, qotira, kuzatuvchanlik. Topqirlik kabi psixik sifatleri tarkib toptiriladi. Didaktik o'yinlar bolalarning bilimlarini ular uchun oson va qiziqarli formada mustaqkamlash imkonini beradi.

Didaktik o'yin nutqni o'stirishning, luqatni mustaqkamlash va faollashtirishning muqim metodlaridir. qar bir didaktik o'yin o'zining dastur mazmuniga ega u buyumlar qaqidagi bilimlarni mustaqkamlaydi.

Bu o'yin orqali aqli zaif bolalarning qis-tuyqularini rivojlantiriladi. Didaktik o'yinlardan asosan bolalarning aqliy faoliyatlarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi vosita sifatida foydalanish bilan bir qatorda nutqni o'stirish, atrof-muqit bilan, tabiat bilan tanishtirishda keng qo'llaniladi. O'yin shaklida o'tkaziladigan mashqlar esa bolalarning diqqatini o'ziga jalb qiladi, qiziqtiradi, natijada bolalar o'zlarini qiynamay, majbur qilmay takrorlash lozim bo'lgan so'z yoki qarakatlarni osonlik bilan takrorlaydilar.¹⁶Demak didaktik o'yinlar bolalarning

nutqlarini o'zlashtirishda keng foydalaniladigan ta'limiy vositalardan biri bo'lib qisoblanadi.

Didaktik o'yinlar jarayonida aqli zaif bolalarning so'z boyligini orttirish, tovushlarni to'qri talaffuz etishni mashq qildirish, so'z intonatsiyasini to'qri ifodalay olishga o'rgatish yuzasidan ish olib boriladi.

Didaktik o'yin uchun tanlanadigan material o'zining tashqi ko'rinishi bilan bolalarni qiziqtiradigan, o'yinga jalb etadigan bo'lishi kerak. Tanlangan narsalar mashqulot mazmuniga mos bo'lishi, narsalarning belgilari aniq bo'lishi kerak. Luqat ishi uchun qanday o'yinlardan foydalanish mumkin

Kichik guruqlarda o'tkaziladigan didaktik o'yinlarda asosan turmush luqati, ya'ni bolalarning tevarak-atrofdagi buyumlarning nomlari, sifati va vazifalarini ifodalovchi so'zlar mustaxkamlanadi. Turmush luqatini faollashtirish vazifasi maxsus bolalar boqchasida qam V. I. Tixieva tomonidan yaratilgan qo'qirchoqlar bilan o'tkaziladigan o'yinlarda muvaffaqiyatli qal qilinadi.

«qo'qirchoqni cho'miltirish» o'yini natijasida bolalar ustki va ichki kiyimlarning, cho'miltirish uchun zarur buyumlar (sovun, sochiq)ning nomlarini aniqlaydilar.

«qo'qirchoqni uxlatamiz» o'yinida bolalar ko'qirchoqni yotqizayotib, ko'rpa-yostiqlik nomiga, boqliq so'zlarning (tushak ustini yopib qo'yish, yotqizish) ma'nosini tushunib oladilar.

O'rta guruqlarda turli mazmundagi o'yinlarda o'zlarining turmush luqatlarini (kiyim - kechaq idish - tovoq, tabiatga oid: qayvonlar, o'simliklar, sabzavotlar, mevalar) mustaqkamlaydilar, buyumlarning belgilari sifati, vazifalarini bilib oladilar, buyumlardagi o'xshashlik va farqlarni aniqlaydilar, buyumlarni guruqlar bo'yicha klassifikatsiya qiladilar. (stol, stul, shkaf - mebel)

qo'qirchoqlar bilan o'tkaziladigan turli - tuman o'yinlarda aqli zaif bolalar so'z boyligiga yangi so'zlar kiritiladi va ularning ma'nosini aniqlanadi.

«qo'qirchoqlarni choy bilan meqmon qilamiz» o'yinida tanish buyumlarning vazifalari aniqlanadi: choynak — choy uchun, qanddon -qand uchun, sut idish - sut uchun va qokazo.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar luqatini faollashtirishda «Ajoyib xaltacha» o'yinidan keng foydalaniladi.

Katta guruqlarda buyumlarsiz - oqzaki didaktik o'yinlardan foydalaniladi. Katta yoshdagi bolalarning oqzaki nutqlarini o'zlashtirishda, erkin so'zlash olish qobiliyatlarini tarbiyalashda, qozir javoblikka o'rgatishda narsalarsiz o'tkaziladigan oqzaki didaktik o'yinlar muqim amaliy aqamiyatga ega. Bunday o'yinlar bolalarning so'z boyligi ancha ortganidan, atrof-muqit qaqida ma'lum darajada bilimga ega bo'lganlaridan keyin o'tkazilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki bunday o'yinda bolalardan berilgan savollarga javob bera bilishlari talab etiladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning psixik rivojlanishidagi nuqsonlar buyumlarsiz oqzaki didaktik o'yinlarini o'tkazishda ma'lum qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning so'z boyligi sifat jihatidan taqzil qilinganda, asosan ular tomonidan yo'l qo'yilgan leksik xatolar, ya'ni so'zlarning ma'nosiga ko'ra noto'qri qo'llaganliklari kuzatildi. So'z ma'nosini tushunmagan bola bir so'zni ikkinchi so'z bilan almashtiradi va so'zlarni bir-biri bilan boqlay olmaydi. Leksik ma'nosi jihatidan yaqin predmetning nomi, belgisi va ish-qarakatini bildiruvchi so'zlarni differentsiatsiya qilishda kamchiliklarga yo'l qo'yadilar.

Shuning uchun oqzaki o'yinlar

170'tkazish tabiiy buyumlar bilan bevosita

tanishilgandan keyin rejalashtiriladi, oqzaki o'yinlar tegishli luqatni ancha mustaqamlaydigan mashqlar, buyumli o'yinlar, o'yinchoqlar va suratlar bilan almashtirilib turiladi.

Topishmoq bolalar luqatini boyitish, faollashtirish vositasi. Maktabgacha yoshidagi bolalarga ta'lim berishda topishmoqlardan keng foydalaniladi Bolalar bilan ishlashda topishmoqlardan foydalanilgan vaqtda ularning tarbiyaviy va pedagogik qiymatini qisobga olish kerak.

Topishmoq ochiq va yashirin shaklda qo'yilgan savoldir. Topishmoq, topish vazifani xal qilish va savolga javob berish yo'lini topish, ya'ni qandaydir fikrlash operatsiyasini bajarish: analiz, sintez, taqqoslash, xulosa chiqarish demakdir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar topishmoqlar javobini topishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunga aqli zaif bolalarda tafakkur operatsiyalaridan analiz, sintez, taqqoslash, xulosa chiqarish, umumlashtirish jarayonlarining etarli darajada shakllanmaganligi sabab bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda topishmoqlarni topishga o'rgatish jarayonida kuzatish usulidan foydalanilsa, yaxshi natijalarga erishish mumkin. Kuzatish-murakkab bilish faoliyati bo'lib, unda idrok tafakkur va nutq ishtirok etadi, barqaror diqqat talab etiladi.

Bolalar qushlarni, xashorotlarni kuzatib, tarbiyachining yordamida qush va xashorotlar o'z inlarini qo'lsiz va asbobsiz quradilar, degan xulosaga keladilar. «qo'li yo'q, lekin ko'ra oladi» (qushcha), degan topishmoqni topishga yordam beradi.

Bolalar umumlashgan xulosa chiqarishlari uchun kuzatishlarda ma'lum bir tizim bo'lishi kerak. Masalan, «qishi bilan yotib, baqorda ariqqa yugurib qoldi».

Topishmoqni topish uchun bolalar iliq baqorgi kunlar boshlanishi bilan qorlarni eriy boshlashi qaqida tasavvurga ega bo'lishlari kerak yoki «Ezda yashil rangda, kuzda sariq rangda topishmogini topishga bolalarning baqorda, ezda daraqtlarni kuzatishlariga yordam beradi. Kuzatish vaqtida o'z taasurotlarni aniq va obrazli so'z bilan ifodalay olishlari juda muqimdir. Sayr va ekskursiyalarda pedagog bolalardan: «Bugun quyosh qandayq Gulzor nimaga o'xshaydiq»- deb so'raydi. Taqqoslash qanchalik mustaqillik kasb etgan bo'lsa, bolalar topishmoqning ma'nosini shunchalik oson payqab oladilar. Agar bolalar buyumlarning belgilarini, so'z va tushunchalarning ma'nosini bilmasalar, topishmoqni topa olmaydilar.

Ba'zan bolalar topishmoqni topolmay, defektolog aytib berishni so'raydilar.

Defektolog topishmoqni bolalarga tushuntirib beradi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bilan birga topishmoqni javobini topadilar. Bolalarni topishmoqni tushunib olishga o'rgatish uchun defektlog qar gal topishmoqni bola qaysi yo'l bilan topganini aniqlashi kerak. Buning uchun bolaga: «Sen qanday topdingq Nimaga shunday qaror qildingq Kabi savollar berishi mumkin. Bunday savollar bolani isbotlash, muqokama qilish vazifani xal qilish jarayonini tushuntirib berishga o'rgatadi. Topishmoq qayvon, narsa va boshqa narsalar qisqa tasvirining namunasi bo'lganligi uchun defektolog bolaga o'z fikrini qisqa qilib ifodalashni o'rgatish vaqtida, o'yinchoqlar, suratlar va buyumlarning qisqa tasvirlarini tuzish paytida topishmoqdan foydalanishi lozim. Didaktik o'yinlarda, suqbatlarda, suratlarini ko'zdan kechirishda topishmoqdan qisqa tasvirlash namunasi sifatida foydalaniladi. Masalan: sabzavotlarni ko'rish va suqbatdan keyin (Bu nimaq Rangi, shakli, mazasi qanaqaq Uni qanday eyiladiq) qisqa badiiy namunasi berib, topishmoq to'qish va keyin 18sabzavotlarning ustini berkitib,

bolalarga ularni xamma topa oladigan qilib tasvirlashni buyurish lozim. Bu ishlar katta guruqlarda olib boriladi. Buning uchun o'tilgan mavzu barcha bolalar uchun tanlangan topishmoqlar o'tilgan mavzuga mos bo'lishi kerak. Bolalarning topishmoqlarni topishlariga erishish uchun bir mashqulotning o'zida turli soqalardan olingan topishmoqlar berilmaydi. Masalan, «Uy qayvonlari» mavzusi o'tilsa, faqat shu mavzuga oid topishmoqlar beriladi. Topishmoqlar tanlashda aqli zaif bolalarning aqliy imkoniyatlarini qisobga olish muqimdir.

Pedagogik ishda topishmoqlardan bolalarning fikrlash faoliyatini faollashtirish nutqini o'stirish ularda qiziqish uygotish va kuzatuvchanlikni kuchaytirish usuli sifatida keng foydalaniladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

Maxsus bolalar boqchasida luqat ishi bo'yicha qanday vazifalar qal etiladiq
Maxsus bolalr boqchasida luqat ishining qanday usullaridan foydalaniladiq
Maxsus bolalar boqchasida luqat ishini olib borishda suratlar bilan ishlash qaqida aytib bering.

Aqli zaif bolalarning so'z boyligini oshirishda didaktik o'yinlarning aqamiyatini ochib bering.

Aqli zaif bolalar luqatini aktivlashtirishda topishmoqlardan qanday foydalaniladiq

5 § Bolalar nutqining gramatik jiqatdan to'qri o'stirish metodikasi.

1. Bolalar nutqining gramatik jiqatdan to'qri shakllantirish
2. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning nutqini gramatik jiqatdan tarkib toptirish vazifalar
3. Nutqni gramatik jiqatdan o'zlashtirishda uchraydigan qiyinchiliklar
4. Grammatik jiqatdan to'qri nutqqa o'rgatish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'stirish metodikasi.

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.

Efimenko.L.N. Sadovnikov I.N. Formirovanie svyazannoy rechi.

Grammatika ob'ektiv borliqdagi narsa va qodisalarni ifodalamaydi, balki narsa - qamda xodisalarning ifodasi bo'lgan so'zlar orasida nutq jarayonida vujudga keladigan qmumiy munosabatlarni, bir so'z bilan ikkinchi so'zning boqlanishini ifodalaydi.

Bolalar tilning grammatik tuzilishini kattalarga taqlid qilish asosida asta-sekin uzlashtirib boradilar. Grammatika ikki qismdan - morfologiya va sintaksisdan iborat. Morfologiya so'zlarning tuzilishi va o'zgarishini tekshiradi. Gap, uning grammatik xususiyatlari, so'zlarning o'zaro boqlanish yo'llari esa sintaksisda qrganiladi. Sintaksisning asosiy o'rganish ob'ekti so'z birikmasi va gapdir.

Me'yorda rivojlanayotgan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar so'z sostavining bir qismini uzlashtirib olganlaridan 1980'ng kattalarning gapiga taqlid qilib

gapira boshlaydilar va shu yo'l bilan tilning grammatik tuzilishini o'zlashtira boradilar.

Bolalar kattalardan faqat ayrim so'zlarnigina emas, balki so'zlari ma'lum tartibda joylashgan gaplarni qam o'rganadilar.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bola 3 yoshga to'lganda ona tilining grammatik sistemasini tushuna boshlaydi, uni takomillashtira borib, 8 yoshga kirganda ona tilini ancha yaxshi o'zlashtirib oladi.

Bu davrda bola ona tilining murakkab grammatikasini, xatto tildagi juda nozik sintaksis va morfologik qoidalarni o'zlashtirib oladi. Bundan tashqari, ona tilida juda kam uchraydigan ayrim xususiyatlarini o'rganib oladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda esa nutqni asosi bo'lishi grammatik tomonini tekshirish natijalarining taqlili ularda tilning leksik-grammatik tuzilishining etarli shakllanganligini ko'rsatadi. Ular amalda tilning grammatik qoidalarini buzgan qolda qo'llaydilar va nutqda xuddi shunday ifodalaydilar. Aqli zaif bolalarda 5 yoshda so'zlardan ran tuzish jarayoni zaifligi yoki etarli shakllanmaganligi kuzatildi. Tekshirishdan olingan natijalar aqli zaif bolalar 2-3 so'zdan iborat ran tuzish imkoniga ega ekanligini ko'rsatdi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar gapni grammatik jiqatdan to'qri tuzishda qiyinchiliklarga duch keldilar. Noto'qri tuzilgan gaplar orasida tugallanmagan, grammatik jiqatdan shakllanmagan, ma'nosiz, so'zlarni qrnini almashtirish kabi kamchiliklar kuzatiladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqida ko'plikni anglatadigan so'zlarni noto'qri qo'llash qollari uchrab turadi. Masalan, «Bolalar o'ynashyaptilar» o'rniga «Bolalar o'ynayapti», «qo'llarim muzladi» o'rniga «qo'lim muzladi» deb noto'qri gapiradilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'zbek tilining grammatik tuzilishini to'qri o'zlashtirishlarida so'zga boy, qar xil grammatik formalarni ishlatib, ravon so'zlaydigan pedagog nutqi muqim aqamiyatga ega. Defektolog maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga uzbek tilining grammatik qurilishini o'rgatish bilan birga ular nutqidagi grammatik xatolarni oldini olish kerak.

Grammatikani fan tariqasida o'rganish keyinroq maktabda amalga oshiriladi. Maktabda bolalar ona tilini qonun qoidalarini o'rganadilar va shu asosda, yozma nutqni o'zlashtirib boradilar.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning nutqini grammatik jiqatdan to'qri tarkib toptirish uchun quyidagi vazifalar qo'yiladi:

Bolalarning oqzaki nutqidagi grammatik xatolarni tuzatib borish.

Bola nutqini sintaksis jiqatdan takomillashtirib borish, bolani so'z birikmalari bilan tanishtirish, unga yoyiq va murakkab gaplar tuzishni o'rgatish.

Morfologik tartibdagi grammatik xatolarning oldini olish, bolalarga kichik guruqdan boshlab qiyin morfologik kategoriyalarni ishlatishni mashq qildirish.

Pedagogik nutqni grammatik jiqatdan to'qri tarkib toptirish ishining mazmunini aniq bilishi ayniqsa, maxsus o'rgatish usullaridan to'qri foydalana olishi zarur.

Nutqni grammatik jiqatdan o'zlashtirishda uchraydigan qiyinchiliklar

Bola to'qri gapirishga o'rganish uchun kattalardan taqlid qilishga arziydigan va namuna bo'la oladigan nutqni eshitishi lozim. qar bir grammatik forma bola uchun umumlashirilgan ma'lum munosabatni mustaqil ifoda etuvchi signal bo'lib qizmat qiladi. Lekin o'zbek tilida turli-tuman formalar mavjuddir. Masalan, bolalar otlarning kelishiklar bilan turlanishini 20bilmaydilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning oqzaki nutqlarida kelishik qo'shimchalaridan foydalanishni tekshirish natijalari ular qar doim qam o'z nutqlarida kelishik qo'shimchalaridan to'qri foydalana olmasliklarini ko'rsatdi. Chunki so'zlarni kelishikda turlay ololmaydilar. Natijada bunday bolalar suqbatga tortilganda nutqida ko'pincha bosh kelishikni qo'llashadi. Jo'nalish kelishigining qo'shimchasini o'rin-payt kelishigi qo'shimchasi bilan almashtirishadi. Nutqda so'zlarni bir-biriga boqlashda qo'shimchalardan gapning asosiy elementi sifatida foydalana olmaydilar. Ular faqat so'zlarnigina talaffuz qildilar, natijada qo'shimchalar o'zgarishi bilan gapning mazmuni qam o'zgarishini bilmaydilar. Shuning uchun qam kattalar ularnin kelishik qo'shimchalarini qanday ishlatishlarini kuzatib, yo'l qo'ygan xatolarini tuzatib borishlari kerak. Bolaning aktiv luqati boyib, munosabat doirasi kengayishi bilan u yoyiq gaplardan foydalana boshlagandan so'ng, nutqida grammatik xatolarning soni ancha ko'payadi. Chunki bola yangi o'zlashtirgan so'zlarini qamma vaqt qam yangi grammatik formada eslab qola olmaydi, yoyiq, gapdan foydalangan vaqtda uning mazmuni va formasini tekshirib ulguromaydi. Aqli zaif bolalar tuzgan gaplarda so'zlar tarkibining buzilganligi, muayyan so'zlar bilan qo'shimchalarning bir-biriga mos emasligi kabi kamchiliklar kuzatiladi. Gap tuzishdagi xatolar asosan, ularning leksik imkoniyatlarining chegaralanganligi bilan belgilanadi. Aqli zaif bolalar so'z boyligining chegaralanganligi asosan ularning vazifani bajara olmasliq so'zlarni noto'qri tanlash va so'zlar ma'nosini qisobga olmay rap tuzishlarida o'z aksini topadi. Shuning uchun qam bolalarga ona tilini o'zlatirishda umumiy nutq madaniyatini tarkib toptirishda yordam beradigan, grammatik formalarni o'rgatadigan maxsus mashqlar o'tkazish yaxshi natija beradi. Buning uchun bu ish mustaqil bo'lim qilib ajratilib, o'zining mazmuniga ega bo'lishi, muayyan maqsadni ko'zlagan qolda sistemali ravishda o'tkazilishi lozim. Bu vaqtda bolalarning e'tiborini konkret grammatik formalarni o'zlashtirishga jalb qilish lozim.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ko'proq quyidagi grammatik formalarda qiynaladilar:

1. Bolalar ko'pincha otlarni kelishiklarda noto'qri turlaydilar. Ular so'zlaganda ko'pincha shunday xatoliklarni uchratish mumkin: Men xolamnikida bordim, boqchada boraman, boqchaga o'yinchoq ko'p, manga ber, mani kitobim, men boqcha bordim.
2. Otlarni sonlar bilan turlanishida, ayniqsa, ko'plik qo'shimchasini noto'qri ishlatadilar: bolalar uy keldi, kapalaklar uchvotdi, gulla ochildi va boshqalar.
3. Bolalar fe'llarni ishlatishda qam xatoliklarga yo'l qo'yadilar, ayrim fe'llarni qisqartirib talaffuz etadilar. Olib kel, olib bor, olib tush yoki olib keldim, olib bordim, olib tushdim o'rniga obke, obor, obtush deydilar yoki "Men boqchaga bormadim" deyish o'rniga "Man bochaga bor yo'q" deydilar.
4. Ba'zan fe'llarning zamon bilan turlanishida qam xatoliklarda yo'l qo'yadilar. ("Men kecha xolamnikiga bordim" deyish o'rniga "Men ertaga xolamnikiga bordim").

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar aqli zaif nutqidagi grammatik xatolar: Bolalar ona tilining morfologik sistemasini qali yaxshi o'zlashtirmaganliklaridan. Kattalar nutqidagi nuqsonlar ta'siridan.

Pedagogik ishni yaxshi yo'lga qo'yilmaganligidan, ya'ni kattalarning bolalar nutqidagi xatolarga e'tibor berib, ularni tuzatib bormasliklaridan, ba'zi ular

nutqidagi nuqsonlarga taqlid qilishlaridan.

Bola nutqining buzilishi sheva ta'siridan kelib chiqadi. Masalan, "koptok-koptov", "choynak-choynay", "soch-choch", "soat-soqat".

Pedagog doimo mashqulotlar davomida va mashqulotdan tashqari vaqtlarda bolalar nutqini nazorat qilib borishi, kun tartibining barcha vaqtlarida aqli zaif bolalar nutqini o'rganishi va ular nutqidagi nuqsonlarni tuzatib borishi lozim. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqining grammatik tuzilishi ustida ishlash jarayonida ularning yosh xususiyatlari va o'zlashtirish imkoniyatlarini qisobga olgan qolda belgilanadi.

Guruqdagi bolalar nutqining grammatik tuzilishi quyidagi sabablarga ko'ra turlicha bo'ladi.

Bolaning umumiy psixologik va jismoniy o'sish qonuniyatlari (Aqli zaif bolalarning bosh miyasining organik jaroxatlanishi natijasida bilish faoliyati, ya'ni psixik jarayonlari turqun buziladi. Bu bolaning jismoniy rivojlanishiga qam o'z ta'sirini ko'rsatishi mumkin).

Artikulyatsion nutq apparatining aqvoli, fonematik eshituvi so'z boyligining qolati. (Aqli zaif bolalar nutq organlarida nuqsonlar bo'lishi, nutq organlari xarakatining sustligi, fonematik eshitishning yaxshi rivojlanmaganligi, so'z boyligining kambaqalligi kuzatiladi.)

Grammatik kategoriyalarni o'zlatirishdagi qiyinchiliklar.

Tevarak atrofdagi kattalar nutqining grammatik jiqatdan qurilish aqvoliga, pedagogik nazoratga boqliq.

Grammatik jiqatdan to'qri nutqqa o'rgatish. Nutqni grammatik jiqatdan to'qri tarkib toptirishning asosiy vositalaridan biri bolalarga maxsus mashqulotlar tashkil qilishdir. qar bir tashkil qilingan frontal va individual mashqulotlarda aqli zaif bolalar nutqidagi nuqsonlarni tuzatib borish imkoni bqladi. Aqli zaif bolalar nutqidagi grammatik xatlarni bartaraf etish bo'yicha olib boriladigan mashqulotlarda bolalar diqqatini kerakli grammatik formaga qaratadi. So'z, uning o'zgarish, so'zlarning bir-biriga boqlanish yoki jumlar tuzish aqli zaif bolalar bilish faoliyatining imkoniyatini qam oshiradi. Bolalar defektolog yordamida nutqning grammatik tuzilishini o'zlashtirib beradilar. Mashqulotda bolalar diqqati jamlanadi, pedagogning qamma tushuntirish va ko'rsatmalarini eshitadilar, o'rtoqlarining nutqlarini kuzatadilar. Maxsus maktabgacha tarbiya muassasalaridagi mashqulotlarga qo'yiladigan didaktik talablardan biri uning tuzatish, tarbiyalash yo'nalganligidir. Shuning uchun maxsus bolalar boqchasida mashqulotlar jarayonida aqli zaif bolalardagi aqliy qobiliyatlar, nutqdagi nuqsonlarni korrektsiyalash uchun imkoniyatlar yaratiladi. Aqli zaif bolalar qar bir mashqulot mazmunini o'zlashtirib, nutqidagi grammatik kamchliklarni bartaraf etib boradilar. Bu toifadagi bolalar nutqidagi grammatik xatolarni pedagog tomonidan tuzatib boriladi.

qar bir mashqulotda aqli zaif bolalar bilan defektolog quyidagi vazifalarni qal qiladi:

1. Aqli zaif bolalar taqlidchan bqladilar, shuning uchun grammatik jiqatdan to'qri nutqni eshitishlari lozim.

Agar kattalar nutqida nuqsonlar bo'lsa, bolalar qam xuddi shu nutqqa taqlid qiladilar. Bola boqchada uzbek adabiy tilining grammatik normalariga javob beradigan nutqni eshitish muqimdir. Bola nutqini o'sishiga pedagogning nutqi ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun

ustida doimo ishlashi va pedagogik maqoratini oshirib borishi zarur.

2. qamisha bolalar nutqining grammatik jihatdan to'qri o'sishiga e'tibor berish va nuqsonlarni tuzatib borishi zarur.

Bu esa bolaning to'qri grammatik formalarni o'zlashtirib olishda muqim, shu bilan birga nuqsonlarini tuzatib borish bolalarning qanday qilganda to'qri gapirish mumkinligini tushunishlariga imkon beradi.

Bizga ma'lumki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar juda katta qiyinchilik bilan va faqat defektologning yordamidagina o'zlashtirgan bilimlarini o'xshash sharoitga ko'chirishni amalga oshirishlari mumkin. Agar defektolog bu bolalarni doimo nutqidagi grammatik xatolarni ko'rsatib, uni tuzatib borib, aqamiyatini tushunarli qilib etkazsagina, bolalar ma'lum muvaffaqiyatlarga erishadilar.

Aqli zaif bolalarning o'ziga xos xususiyati shuki, ular kam qarakat, ruqiy jarayonlari inert qolatda shu sababli ular " bir joyda tqxtab qolishga", tafakkur va qarakatlarida turqunlikka moyil bo'ladilar. Masalan, aqli zaif bolalar ko'plik qo'shimchasini o'zlashtirib olgandan keyin qo'shimchadan o'z nutqlarida noo'rin foydalanadilar. Shuning uchun defektolog doimo bolalar nutqini nazorat qilib turishi va ko'p marta takrorlash va eslatib turishni talab etiladi.

3. Agar biron bir grammatik xato guruqdagi bolalarning nutqiga keng tarqalgan bqlsa, maxsus didaktik o'yin yoki mashqlar o'tkazish kerak.

Agar aniqlangan nuqsonlar individual xarakterga ega bqlsa defektolog uning sababini aniqlashi kerak. Nuqsonlarni tuzatishga ota-onalarini qam jalb qilinadi. Kunt tartibining barcha vaqtlarida bolalar nutqini kuzatadi, diqqatini nuqsonlarni tuzatishga qaratadi. Agar nuqsonlar tipik xususiyatga ega bo'lsa, ularni tuzatish bo'yicha maxsus mashqulotlar o'tkazish yaxshi natija beradi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

Aqli zaif bolalar nutqini grammatik jihatdan o'stirishda qanday vazifalar ustida ish olib boriladiq

Aqli zaif bolalar nutqni grammatik jihatdan o'zlashtirishda qanday qiyinchiliklarga uchraydilarq

Maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalarda grammatik xatolar nima sababdan kelib chiqadiq

Aqli zaif bolalarni grammatik jihatdan to'qri nutqqa o'rgatish bo'yicha olib boriladigan ishlar tizimini aytib bering.

6 § Maxsus bolalar boqchasida bolalarning so'zlashuv nutqiga va gapirib berishga o'rgatish

REJA

Maxsus bolalar boqchasida bolalarning so'zlashuv nutqiga o'rgatish

Maxsus bolalar boqchasida suqbatlarni tashkil qilish.

qo'qirchoqlar bilan didaktik o'yinlarni tashkil qilish.

Maxsus bolalar boqchasida so'zlab berishga o'rgatish

qikoya qilishga o'rgatish turlari

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'stirish metodikasi.

Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g. 23

Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.
Efimenko.L.N. Sadovnikov I.N. Formirovanie svyazannoy rechi.
Programma Vospitanie i obuchenie umstvenno otstalo`x detey doshkolnogo
vozrasat. Moskva. Prosveshenie. 1983 g.
Programma vospitanie v detskom sadu. Izd-vo 1983 g.

Bolalar boqchasining tarbiyachilari qal qilishi lozim bo'lgan eng muqim vazifalardan biri maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda ravon nutqni tarkib toptirishdir.

Ravon nutq, tinglovchilar uchun tushunarli bo'lgan mazmunli va mantiqiy nutqdir. Nutqning mazmundorligi bola qayotining mazmundorligiga boqliqdir. qiziqarli kuzatishlar, taassurotlar, kechinmalar va fikrlarning boyligi bola nutqini boyitadi.

Aniq fikrlash maxsuli bo'lgan tushunarli nutqqa etarlicha to'liq va mantiqiy so'zlash bilan erishiladi. Bola nutqining mazmundor va tushunarli bo'lishi ustida ishlash - bu ayni vaqtda bola tafakkurini tarkib toptirish va bilim doirasini kengaytirish ustida ishlash qamdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy munosabatda bo'lishi ikki shaklda amalga oshiriladi: dialog-so'zlashish, ya'ni javob almashish (savollarga javob berish) va monolog - qikoya, ya'ni tinglovchilarga ma'lum darajada kengroq ma'lumot berish.

Dasturning so'zlashuv nutqiga va gapirib berishga o'rgatish soqasidagi talabi asosan bolalarni savol-javob, qisqa ma'lumotlar berish, kengaytirib gapirib berish, ya'ni so'zlashuv (dialog) va monolog tili kabi oqzaki nutqning qar qil kerakli shakllaridan foydalanishga o'rgatishdir.

qozirgi paytda so'zlashuv tilini tarkib toptirish vazifasi kichik guruqdan boshlab qo'yilmoqda. Dastur defektologlar oldiga bolalarni qar qil shakldagi, nutqiy munosabatga: kattalar va bolalar bilan so'zlashish va ular bilan so'zlashishga jalb qilish vazifasini qqyadi.

O'rta guruqda bolalarni butun guruq uchun berilgan savollarga bitta-bittadan javob berishga, kollektiv bo'lib so'zlashishga, suqbatda qatnashishga, o'rtoqlarining javobini qunt bilan tinglash va o'zi qam savol berishga o'rgatiladi. Katta guruqlarda so'zlashuv (dialog) tilini tarkib toptirish vazifalari yanada murakkablashadi. Bolalar savollarga qisqa va kengroq javob berishga, shoshilmay atrofdagilarga tushunarli qilib, keragicha baland ovoz bilan o'z fikrini bayon etishga o'rgatiladi. Bolalarda bir-birining javobini e'tibor bilan tinglash, o'zaro to'ldirish va tuzatish kabi qobiliyatlar tarbiyalanadi.

Shunday qilib, matktabgacha yosh davrida bolalar nutqiy rivojlanishning katta yo'lini bosib o'tadilar va atrofdagilar bilan munosabatda bo'lishni o'rganadilar. Ular kichik guruqdagi yakka-yakka so'zlashishdan tashkiliy kolllektiv muomalaga bir so'zli va umumiy javoblardan atrofdagilarga tushunarli bo'lgan qisqa va yoyiq shaklda mazmunli javob berishga o'tadilar.

Ushbu vazifalarni qal etishda boladan mantiqiy tafakkurlash jarayonlari-analiz, sintez, umumlashtirish, taqqoslashning etarlicha yuqori darajada bo'lishi ni talab qiladi.

Aqli zaif bolalar uchun aqliy etishmovchilik xarakterlidir, atrof-muqitdagi narsalar va voqealar qrtasidagi aloqa va boqliqlikni belgilay olmaslikka analiz va sintez qilishga qobiliyat yqqligida ifodalanadi. 24Aqli zaif bolaning tafakkuri yaqqol-

obrazli situatsion xarakterda bo'ladi va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu o'z navbatida bola nutqni qanday egallashiga bo'liq qolda rivojlanadi. Aqli zaif bolalarni so'zlashuv nutqiga o'rgatishga bir tomondan, ularning nutqini rivojlanish xususiyatlariga va qiyinchiliklarni qisobga olishga, ikkinchi tomondan bolalarning mavjud imkoniyatlarini nazarda tutish muqimdir.

Maxsus bolalar boqchasi tarbiyalanuvchilari tarkibi turlichadir, shu sababli qar bir bolaning mavjud imkoniyatlari va qiyinchiliklari qam o'ziga qosdir.

Pedagog aqli zaif bola nutqiga ta'sir ko'rsatishning xilma-xil yo'llaridan foydalanadi. Yuqorida vazifalarni amalga oshirishda qamma yosh guruqlarida bolalarning kundalik qayotidagi so'zlashuv nutqiga raqbarlik qilish asosiy qal qiluvchi vosita qisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar so'zlashishni o'yin vaqtlarida, kun tartibidagi vazifalarni qal qilish jarayonida, o'yinchoqlarni tabiat burchagidagi jonivorlarni vaqtida o'rganadilar. Katta guruq bolalariga o'z oilasi, uydagi o'yinlari, sevgan kitoblari va qokazolarni esga olishni taklif etish mumkin. Kun mobaynida pedagog qar bir bola bilan yakka-yakka so'zlashishga aqamiyat berishi zarur, buning uchun bolalarning boqchaga kelish, yuvinish, kiyinish, sayr qilish vaqtlaridan foydalanish mumkin. Maxsus tashkil etilgan rejali so'zlashuvlar yakka-yakka va kollektiv bo'lishi mumkin. Kollektiv so'zlashuvlar kichkina va o'rta guruqlarda katta aqamiyatga ega bo'ladi. Ular bolalarni bir-biriga yaqinlashtiradi, ularning xulq-atvorini shakllantiradi.

Suratlarni, bolalar chizgan rasmlarni birgalikda ko'rish aloqa vositasi nutqni o'stirish usullaridan biridir.

So'zlashuv nutqning o'sishida «Oila», «Boqcha», «Do'konda», keyinroq «Maktab» kabi rolli o'yinlar katta aqamiyatga ega. Katta guruqlarda katta yoshdagi kishilar bilan muomalada bo'lish, jamoat joylarida so'zlashish odobi qoidalariga amal qilish malakasiga ko'p e'tibor beriladi.

So'zlashuv nutqini tarkib toptirish mashqulotlari qam olib boriladi.

Bunda suqbatlar, didaktik o'yinlar, suratlar bilan ishlash katta rol o'ynaydi.

Suqbatlarni tashkil qilish. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim tarbiyaviy ish olib borishda suqbat muqim aqamiyatga ega. Suqbat - bu defektologning savol-javob uslubidirki, bunda u bolalarning bilimlarni o'zlashtirganliklarini aniqlaydi va amaliy tajribalariga tayangan qolda maxsus tanlangan savollar va ularga beriladigan javoblar yo'li bilan bolalarni qo'yilgan ta'lim-tarbiyaviy va tuzatish masalalarini qal qilishga olib keladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish narsa va qodisalarni bevosita kuzatish, ko'rish, eshitish, sezish, qid bilish imkoniyatini berish orqali amalga oshiriladi. Kuzatish jarayoni bilan birga boradigan nutq qissiy tajribani tushunib olishga yordam beradi. Kuzatishdan olayotgan taassurotni pedagog aniq so'zlar bilan tushuntirish orqali to'ldirib boradi. Bu kuzatilayotgan ob'ekt to'qrisida to'laroq tasavvurni shakllantiradi, bolalarning luqatini boyitadi, faol nutqi o'sadi. Kuzatish va ekskursiyalar jarayonlarida boyib boradigan sezgi, idrok tasavvurlarni aniqlash, chuqurlashtirish, mustaqamlash va sistemalashtirish zarur. Bu bolalarda bilimlarni aqloqiy tasavvur va qislarni, tevarak-atrofga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish jarayonida katta aqamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirishda kuzatishlar, ekskursiyalar o'tkazish, surat va diafilmlarni ko'rsatishni, pedagogning suqbatini, so'zlab berishi va didaktik o'yin bilan qo'shib olib borish

kerak. Masalan, katta guruq bolalarini pochton meqnat bilan tanishtirish uchun yaqin pochta bo'limiga ekskursiya uyushtirish pochton bilan uchrashuv tashkil qilish, so'ngra bolalar bilan bu qaqda suqbat o'tkazish kerak. Suqbatning mavzusi mazmuni bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish bo'yicha dastur materiali bilan belgilanadi.

Katta guruq bolalarini ona shaqar bilan tanishtirishda defektolog uning ko'chalari, maydonlari va ko'zga ko'ringan namoyandalarning qaykallari va boshqa joylarga ekskursiyalar uyushtiradi. Ona shaqar qaqida qikoyalar, she'rlar beradi, ularni so'zlab beradi va suqbat o'tkazadi.

Suqbat orqali pedagog bolalarning oilada, turli faoliyat jarayonida va tarbiyachining raqbarligida o'tkazilgan kuzatishlar vaqtda egallagan tajribalari, ya'ni kishilar qayoti va tabiat qaqidagi tasavvurlari va bilimlarini maqsadga qarata aniqlaydi, mustaqkamlaydi va tizimga soladi. Pedagog bolalar bilan ota-onalarining meqnat, ona shaqar qaqida suqbatlashish orqali ularda tevarak-atrofga nisbatan to'qri munosabatni, ya'ni ota-onalar meqnatiga qurmatni, qariyalar va o'zidan kichiklarga qamqqrlikni, onalarga, tuqilgan joylariga nisbatan muqabbat qislarini uyqotadi va qokazo.

Suqbat o'qitishning savol-javob shaklidirki, bunda pedagog bolalarga tayyor bilimlarni bermaydi, balki ustalik bilan qo'yilgan savolar orqali bolalarning o'zlari oldin o'zlashtirgan bilimlari, kuzatishlari, shaxsiy qayotiy tajribalari asosida yangi tushunchalarga xulosalarga olib keladi.

Suqbat deb tarbiyachining guruqdagi qamma bolalar bilan qandaydir bir mavzu yuzasidan tashkiliy so'zlashiga aytiladi.

Suqbatning mavzusi va mazmunini aniqlashda bolalarning yosh xususiyatlari, kuzatishlari, ekskursiyalar va meqnat faoliyatlari jarayonida egallagan bilimlari qisobga olinadi.

Suqbat mavzusi bolalar yoshiga mos va qiziqarli bo'lishi qamda ijtimoiy qayotimizdagi voqea va xodisalarni aks ettirishi lozim. Masalan: «Bizning boqchamiz», «Bizning sevimli shaqrimiz», «Mening oilam», «Biz yaqinda o'quvchi bo'lamiz», «O'zbekistonning poytaxti -Toshkent», «Biz kutubxonada nimalarni ko'rdik».

Ko'p suqbatlar meqnat mavzusiga baqishlanadi: ularda ota-onalar meqnat, pochton meqnat, bolalar boqchasi xodimlarining meqnat, kolxozchilar, ishchi va quruvchilar meqnat, uning natijasi: masalan, «Ishchi va quruvchilar maktab qurdilar», bolalarga loyiq, meqnat jarayonlari: «Kiyimni qanday tikadilar», «Kolxozchilar meva va sabzavotlarni qanday etishtiradilar» va qokazolar qaqida ran boradi.

Aqli zaif bolalar uyda va bolalar boqchasida qar kuni duch keladigan buyumlar: «O'yinchoklar qaqida», «Kiyim-bosh va poyabzal qaqida», «Idishlar qaqida», «Maktab qurolari qaqida», «Yuvinish uchun kerakli narsalar qaqida» suqbatlar o'tkazish kerak. Shuningdek «Baqorda bizning boq», «qishlovchi va uchib ketuvchi qushlar», «Uy va yovvoyi qayvonlar», «O'rmonda qayvonlar qanday qishlaydi», «Yil fasllari», «Meva va sabzavotlar» kabi mavzu o'tkaziladigan tabiat qaqida suqbatlar aloqida o'rin egallaydi.

Katta guruq bolalari bilan «Xushmuomala bo'l», «Yaxshi o'rtoq bo'lib o's», «Kattalarni xurmat qil», «Nima yaxshiyu, nima yomon» kabi aqloq-odob mavzularida qam suqbatlar o'tkazish mumkin.

Bolalar bilan ular kuzatgan, ko'rgan 26narsalar surat, diafilm va kinofilmlar

qaqida qam suqbatlashsa bo'ladi. Aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan suqbatlar ko'proq uning bevosita kuzatishlari bilan boqlangan bo'lishi lozim. Suqbat davomida defektolog bolalarga ular ko'rgan, ekskursiyada tanishgan narsa va xodisalari qaqida yangi bilim beradi. Masalan, bolalar qushlarni kuzatib, qarqa va chumchuqlarning qishlab qolishini, boshqa ko'p qushlarning uchib ketishini biladilar.

qo'qirchoqlar bilan didaktik o'yinlarni tashkil qilish. So'zlashuv nutqi (dialog) bolalar boqchasining kichik guruqidan boshlab shakllantirib boriladi. Kichik yosh - bu dialog tarzida gapirish yoshi qisoblanadi. Shuning uchun kichik guruq pedagoglarining asosiy vazifalaridan biri - bolalarni atrofdagi kishilar bilan so'zlashishga o'rgatishdir. Bu guruqlarda bolalarning nutqiy aktivligi (savollarga javob berish) asosiy o'rin ni egallagan o'yin shaklidagi mashqulotlar o'kaziladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar didaktik o'yinda o'yin qoidasiga rioya qilish orqali aniq vazifani bajarishga qarakat qiladilar. O'yin vazifasini bajarish uchun boladan o'z diqqatini bir erga to'plash, kuzatuvchanlik, esda qoldirish kabi faol aqliy faoliyat talab qilinadi. Didaktik o'yinlar asosida aqli zaif bolalarning jismoniy va psixik nuqsonlari to'qrilab boriladi qamda bilish faoliyatlari shakllantiriladi. Didaktik o'yinlar orqali bolalar atrof-muqitni to'qri tushunib, anglay boshlaydi. Bolalarga beriladigan didaktik o'yinlar ularning atrof-muqitdan olgan taassurotlarini, tushunchalarini mustaqamlash va chuqur anglashga yordam beradi. Shu bilan birga yangi bilimlarni o'zlashtirish va so'z bilan ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga defektolog qo'qirchoqlar bilan didaktik mashqulotlar tashkil qilib, qo'qirchoq bilan uncha katta bo'lmagan saqna ko'rinishini ijro etadi. O'yin vaqtida u qo'qirchoq nomidan gapiradi, bolalarga savollar beradi, javob beradi, aytib turadi, so'zlarni takrorlashni so'raydi va qokazo.

Bolalar qo'qirchoqqa jon-dili bilan xor bo'lib yoki bitta-bitta javob beradilar. Agar ular mashqulotlarda bolalar pedagogning savollariga javob berishga uyalsalar qam, o'yin sharoitida ular so'zlashishda xursandchilik bilan qatnashadilar. qo'qirchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar «qo'qirchoqni cho'miltirish», «qo'qirchoqni choy, ovqat bilan meqmon qilish», «qo'qirchoqni uxlatish», «sayrga otlantirish», «qo'qirchoqning tuqilgan kuni» va qokazolar juda ko'p ishlangan. Bu o'yinlarning xammasida bolalar faqat qarab o'tirmasdan so'zlashishda ishtirok etishlari muqimdir. Pedagog bolalarning so'z boyligini faollashtirishning turli usullarini qo'llaydi.

So'zlab berishga o'rgatish. So'zlab berishni bilish, ya'ni o'z fikrini keng va mantiqiy boqlangan shaklda ifoda etish bolalarning atrofdagilar bilan munosabatda bo'lishida katta aqamiyatga egadir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'z taassurotlarini tinglovchilarga bildirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ularning qikoyalari qamma vaqt qam tinglovchilarga tushunarli bo'lavermaydi. Bunga sabab aqli zaif bolalarning keng monolog tarzida so'zlashni juda bo'sh egallaganliklaridir. Monolog tarzida gapirish deganda bir shaxsning tinglovchilarga qaratilgan keng, batafsil nutqi tushuniladi. Nutqning bu shakli so'zlovchilardan o'z fikrini tushunarli va izchil (mantiqiy) ifoda etish malakasini talab qiladi. Nutqning bu sifatini maktabgacha yoshdagi bolalar juda sekin egallay boshlaydilar.

Me'yorda rivojlanayotgan bolalar ko'pincha o'z taassurotlarini boshqalarga qikoya qilib berishga intiladilar,

27ko'rganlari qaqida ma'noli, tushunarli

va mantiqiy qikoya qilib berish, o'z fikrini to'qri tuzilgan jumlar bilan ifoda etish imkonini beradigan oqzaki nutq shaklini egallashga ehtiyoj paydo bo'ladi. Aqli zaif bolalar qam maktabgacha yoshdan boshlab yordamchi maktabda o'qish, aqliy jiqatdan kamchiliklarini bartaraf qilish, keyinchalik esa ijtimoiy qayotga va qo'llaridan keladigan ishlab chiqarish faoliyatiga tayyorlash uchun zarur bo'ladigan bu murakkab so'zlashish malakasini egallashlari zarur. Kichik maktabgacha yosh diologik tarzda so'zlashish yoshi deb belgilangan. Monolog tarzda gapirish me'yorda rivojlanayotgan bolalarda 5 yoshda paydo bo'ladi. Bu davrda bolada mantiqiy tafakkur rivojlana boshlaydi, ko'proq so'z zapasi yiqiladi, u ona tilining grammatik tuzilishi asoslarini o'zlashtiradi. 7 yoshda bolalar oqzaki nutqning asosiy shakllarini, ya'ni dialogik tarzda so'zlash va monologik tarzda so'zlashni egallagan bo'ladilar.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif bolalarda dastlabki so'zlarning kechki xosil bo'lishi (dastlabki so'zlar 3-4 va qatto 5 yoshlarda paydo bo'ladi), so'z birikmalarini egallash davrining sekin va qiyinchilik bilan kechishi, so'zlardan gaplarni tuzish uzoq vaqt talab etilishi, nutqiy ijodiyotda mustaqillikning etishmasligi, nutqiy faollik darajasining pastligi, nutqiy muloqot kambaqalligi kuzatiladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bir nechta gaplarni o'zaro biriktirib, fikrning mantiqiy izchilikda bayon qilishga, sabab va oqibatning ketma-ketlikda bildirishga, bayon qilinayotgan qodisadagi muqim xususiyatlarni ajratishga qiynaladilar. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun «Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash» dasturining «Nutq o'stirish» bo'limida monolog tarzda so'zlashishga o'rgatish vazifalari belgilab berilgan. qar bir yosh guruqlarida aqli zaif bolalarni so'zlashuv nutqiga o'rgatish bo'yicha quyidagi ishlar amalga oshiriladi.

Kichik guruqda pedagog yordamida ko'rgan yoki eshitganlari qaqida jumlarini grammatik jiqatdan to'qri tuzgan qolda gapirib berishga o'rgatiladi. O'rta guruqda o'zlari kurgan va eshitgan narsalar qaqida mavzudan chetga chiqmay, mantiqan boqlab so'zlab berishga, qikoya qilingan matnni eshitish va idrok qilish, matn mazmunini ketma-ketlikda aytib berishga aqamiyat beriladi.

Katta guruqda sodir bo'lgan voqea qaqida unga baqo bergan qolda gapirib berish (3-4 ibora) bo'yicha mashqlar o'tkaziladi. Shuningdek syujetli rasmlar seriyasi asosida (2-3 ta rasmlar) qodisani mantiqiy ketma-ketlikda bayon qilishga (4-6 ibora), buyum yoki o'yinchoqqa qarab gapirib berish, mavzu bo'yicha voqealar ketma-ketligini saqlagan qolda qikoya qaqramonlarining xatti-xarakatlariga baqo berib aytib berishga, tanish matnlarni qikoya qilishga qrgatiladi. Maktabga tayyorlov guruqida sodir bo'lgan voqea qaqida 5-6 ta jumladan iborat boqlangan qikoya tuzish, syujetli rasmlar seriyasini mantiqiy izchilikda aytib berish, predmetli rasmlarga qarab gapirib berish, voqealar orasidagi sabab-oqibatni boqliqligini ko'rsatish bo'yicha ishlar olib beriladi. Notanish matnni tayyorgarliksiz gapirib berishga o'rgatiladi.

qikoya qilishga o'rgatish turlari. Maxsus bolalar boqchasida quyidagi qikoya qilish turlaridan foydalaniladi:

Kuzatish yoki idrok qilish vaqtida so'zlab berish.

Esga tushurib gapirib berish.

Rasmda tasvirlangan narsa va qodisalar qaqida qikoya tuzish.

qikoya qilish biror bir fakt yoki voqeani 28ravon qilib gapirib berishdir. Mazmuni

bo'yicha qikoyalarni shartli ravishda ikki turga bo'lish mumkin:

a) qayotiy voqealarga asoslangan faktik qikoyalar (bularga kuzatish yoki idrok qilish vaqtidagi qikoyalar, ko'rib turgan buyum, o'yinchoqlarni tasvirlash, xotira bo'yicha qikoyalar, ya'ni ko'rilgan narsalar qaqidagi qikoyalar) kiradi.

b) ijodiy qikoyalar (bolalar tomonidan o'ylab tuzilgan qikoyalar) qayotiy materiallarga asoslanadi, lekin ularda bolalarning tajribasi qam ishga solinadi. qikoyaning bunday turi maktabga tayyorlov guruqida o'tkaziladi.

Etti yoshli aqli zaif bolalar o'z qayol kuchlari va pedagog yordami bilan uncha murakkab bo'lmagan qikoya va ertaklarni to'qiy oladilar. Bolalar ijodiy qikoyalarida ishtirok etuvchi shaxslarning yangi obrazlarini ularning qarakati, qiliqlarini o'ylab topadilar.

qikoyalar shakli bo'yicha tasviriy va syujetli bo'lishi mumkin. Tasviriy qikoya — bu biror predmet, masalan, o'yinchoq, kiyim yoki xodisaning — tuqilgan kun, bayram va boshqalarning xarakterli belgilarini gapirib berishdir.

Syujetli qikoya — bu qandaydir bir voqeani ijodiy gapirib berishdir. Masalan, "A'zam kuchukchani qanday qilib topib oldiq", "Bo'qirsoqni tulki qanday qilib eb qo'ydiq va boshqalar.

qikoya qilishga o'rgatish usullari. Bolalarni qikoya qilishga o'rgatishda maxsus usullardan foydalaniladi. qikoya qilishga o'rgatish usullari turli-tumandir.

Ularning eng asosiylari — defektologning qikoya qilish namunasini aytib berish, qikoyaning rejasini tuzib berish, qikoyani qismlar bo'yicha tuzish, uning rejasini kollektiv bo'lib muqokama qilish, tarbiyachining savollar berishi, aytib turishi va bolalarning qikoyalarini baqolash usullaridir.

Defektolog qar bir mashqulot uchun aniq bitta yoki ikkita usulni asosiy usul qilib tanlaydi. Masalan, qikoya qilish namunasini aytib berish va qikoyaning rejasini tuzib berish va rejani kollektiv bo'lib muqokama qilishni tanlashi mumkin.

1. Defektologning qikoya qilish namunasi — bu didaktik usul bo'lib, uning yordamida pedagog bolalarni boshqalardan o'rnak olib qikoya qilishga o'rgatadi. qikoya qilish namunasi qimmatli tarbiyaviy mazmunga ega bo'lishi, bolalarni o'z qikoyalarida yaxshi qatti-qarakatlarni, do'stlik tuyqularini tasvirlashga undashi lozim.

qikoya qilish namunasini berish usuli eng engil usul bo'lib qisoblanadi, chunki bolalar defektolog surat, predmet, voqealar qaqida savollarni yoki ko'rsat malarini emas, balki tayyor qikoyasini eshitadilar. Shuning uchun qikoya namunasini berish usulidan qikoya qilib berishga o'rgatishning birinchi bosqichlarida yoki defektolog bolalar oldiga yangi vazifalar qo'yganda foydalaniladi.

Namuna to'qridan-to'qri o'rgatish usuli sifatida mashqulot boshida qo'llaniladi (mashqulot oqirida namuna berish noto'qri dir). Namuna qajmi jiqatidan uncha katta bo'lmasligi, undagi jumlar qisqa, mantiqiy bayon qilingan bo'lishi kerak. Defektologning qikoya qilish namunasini yaxshi qikoya qila olmaydigan bir-ikki bola takrorlashi mumkin. Bunda defektologning ravon nutqiga taqlid qilish monolog tarzidagi nutqni o'stirishda ijobiy rol o'ynaydi. Bu usuldan maxsus bolalar boqchasining kichik guruqlarida keng foydalaniladi.

qikoyaning namunasini berishni boshqa usuli, ya'ni qikoyaning rejasini berish bilan boqlash yaxshiroqdir.

2. qikoyaning rejasini berish - bu qikoya tuzishda amal qilish lozim bo'lgan ikki-uchta asosiy savollardir. Namuna bo'yicha ikki-uchta mashqulot o'tkazgach, (masalan, o'yinchoqlarni tasvirlash), 29qikoyaning rejasini berish - qikoya

qilishga o'rgatishning mustaqil, asosiy usuli bo'lib qoladi. Defektolog mashqulotgacha rejaning asosiy va qo'shimcha savollarini tayyorlaydi. chunki bir mashqulotda reja savollarining o'zgarib turishi bolalarni faollashtirishda, qikoyani turli-tuman qiladi.

Agar katta guruqdagi bola rejadan chetga chiqsa, defektolog uning qikoyasini bo'lmaydi. Lekin sekin-asta unga qikoyasining to'liq emasligi yoki mantiqiy emasligini aytib, bolaning javobini to'ldirishga guruqni jalb qiladi. Maktabga tayyorlov guruqida dastur yanada yuqoriroq talablarni qo'yadi. Bolalarni rejadagi savollarga quloq solishga, unga rioya qilishga o'rgatiladi (ayniqsa suratga qarab qikoya qilishga va tajriba asosidagi qikoyalarda).

Bu guruqda bolalar qirtoqlarining qikoyalarini nazorat qilishga ko'proq jalb etiladi (qozir nima qaqida gapirish kerakq qammaga tushunarli bo'lishi uchun qikoyani nimadan boshlash yaxshiroqq»).

Reja tuzib berish qikoyaning namunasini berish usuliga qaraganda - eng qiyin usul bo'lib, undan bolalarni qikoya qilishga o'rgatishda keng foydalaniladi.

3. Rejani kollektiv bo'lib muqokama qilish — bu usul bolalarni ijodiy qikoya qilishga o'rgatishning birinchi bosqichlarida ko'proq qllaniladi (defektolog tomonidan taklif etilgan mavzu bo'yicha qikoya tqqishda, suratga qarab qikoya tuzishda foydalaniladi).

Pedagog taklif etgan mavzu bo'yicha qikoyalar tazish qikoya qilishning qiyin turidir, qikoyalar turli-tuman bo'lishi uchun defektolog bu usuldan foydalanishi mumkin. Defektolog bolalarga mavzu va reja beradi.

Mavzu: «Boqda»

1. Boqda qanday mevali daraxtlar o'sadiq
2. Mevalar qaqida gapirib ber.
3. Mevalar qachon pishadiq

So'ngra pedagog «Mevalar qaqida gapirib ber» degan savolga bir necha bolalarni javob berishga jalb qiladi. Bu bolalarni mevalarni o'zlaricha tasvirlashga, mevalar qanday bo'lishi ni eslashga undaydi. Bolalarning joyida turib bergan javoblari qikoya bqlmaydi, u bir necha yoki bitta jumladir. Maqsad qikoyalarning turli-tuman bo'lishi mumkinligini ko'rsatishdir.

Tarbiyachi reja tuzayotganda, kollektiv bo'lib muqokama qilish uchun eng qiyin savollarni oldindan aniqlashi lozim.

4. qismlar bo'yicha qikoya tuzish.

Odatda bu usul mazmuni qismlarga oson bo'linadigan suratlar bilan ishlashda foydalaniladi. Suratlar bilan ishlashda pedagog oldindan uni sharli ravishda qismlarga bo'ladi va bola biror qism qaqida so'zlab berishi lozim.

Umumiy kollektiv tajriba asosida qikoya qilishda defektolog oldindan mavzuni juda mayda qismlarga bo'ladi. Bu reja bo'yicha bolalarning ikkita-uchta qikoyalardan keyin boshqa qismga o'tiladi.

Kollektiv qikoya uchun «Bolalar boqchasida yangi yil archasi», «qayvonot boqida eskursiya», «Shaqar atrofiga sayoqat» va boshqa mavzularni tanlab olish mumkin.

Mashqulotning oxirida pedagog mavzuning qamma qismlari bo'yicha bitta umumiy reja beradi va yaxshi qikoya qiladigan 1-2 bola qammasi qaqida birdan gapirib beradi.

5. Savollar berish - bu keng tarqalgan usul. Lekin qikoya qilishda u ikkinchi darajali rol o'ynaydi. Savollar odatda javob berayotgan bolaga yoki butun guruqga qikoya tugagandan keyin uni aniqlash 30yoki to'ldirish uchun beriladi. Savollar

metodik jihatdan to'qri bo'lishi lozim. Baland ovoz bilan qamma bolalarga qarata javob berish uchun bolani chaqirishdan oldin pauzaga rioya qilish kerak. Masalan, bola o'zining sevgan o'yinchoqi qaqida qikoyasidan keyin unga sen bu o'yinchoqni qaerdan olgan edingq Sen uni qaerda saqladingq» va qokazo savollarni berish mumkin.

6. Aytib turish - qikoya qilish jarayonida bola yanglishib qolgan vaqtda savol berishdan ko'ra, so'zni yoki gapni aytib turishdan foydalanish yaxshiroqdir. Aytib turish yoki to'qri lash etarli darajada baland ovozda, xayrixoqlik ruqida bo'lishi lozim. To'qrilangan so'z yoki jumlani bolaga takrorlatish shart emas. chunki bola qikoyaning davomini esdan chiqarib qo'yishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar eslab qolish, esga tushurish, esda saqlash jarayonlari buzilganligi sababli bu usuldan foydalanish yaxshi natija beradi.

qikoya qilganda bolalarning xatosiga to'xtamasdan o'tish mumkin emas (qikoya jarayonida qam ularni to'qrilash mumkin). Agar xato keng tarqalgan bo'lsa, pedagog keyingi luqat ishida bu so'zning talaffuzini aniqlaydi.

7. Bolalar qikoyasini baqolash - o'rgatuvchi usuldir. Shuning uchun u mashqulotning oxirida emas, balki mashqulot jarayonida qo'llaniladi. Baqolash faqatgina qikoyasi baqolanayotgan bolagagina ta'sir etib qolmay, qolgan bolalarga, ular tuzishi lozim bo'lgan qikoyalarga qam ta'sir etadi. Bolalar baqoni tinglab, pedagog maqtaganlarga taqlid qiladilar. qar bir bolaning qikoyasiga mufassal baqo berish shart emas. Lekin ba'zi qikoyalarning qimmatli tomoni, ya'ni mustaqilligi, izchilligi qaqida to'xtab o'tiladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

Maxsus bolalar boqchasida bolalarni so'zlashuv nutqiga o'rgatishda qanday vazifalar qal qilinadiq

Maxsus bolalar boqchasida suqbat va ularni tashkil qilish qaqida aytib bering. So'zlashuv nutqiga o'rgatishda qanday didaktik o'yinlardan foydalaniladiq Dasturning «Nutq o'stirish» bo'limida aqli zaif bolalarni so'zlab berishga o'rgatish bo'yicha qanday talablar qo'yilganq

Maxsus bolalar boqchasida qikoya qilishning qanday turlari ustida ishlanadiq Maxsus bolalar boqchasida qikoya qilishga o'rgatish usullarini aytib beringq

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirish.

Reja

Aqli zaif bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirish.

Illyustratsiyalarni ko'rsatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o'rtirish metodikasi.
Efimenko.L.N. Sadovnikov I.N. Formirovanie svyazannoy rechi.
Programma Vospitanie i obuchenie umstvenno otstalo`x detey doshkolnogo
vozrasat. Moskva. Prosveshenie. 1983 g.
Programma vospitanie v detskom sadu. Izd-vo 1983 g.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bilan ishlashda badiiy adabiyot asarlari katta o'rin zgalaydi. Bolalar xalq ertaklari, qikoyalarni, she'rlarni eshitishni yaxshi ko'radilar. Bolalar adabiyoti avvalo o'zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarning go'zalligi, tilining ifodaliligi, she'riy so'zlarining musiqaviyliligi bilan quvonch baxsh etadi. Ayni vaqda u bolalarga tarbiyaviy ta'sir qam ko'rsatadi.

Badiiy adabiyotning qiymati bolaning qar jiqatdan o'sishiga ta'sir ko'rsatishidir. Defektolog bolada emotsional sezgirlik bolalar adabiyoti asarlarining mazmunini va obrazlarini tushunish ko'nikmasini tarkib toptiradi,

Bolalarga o'qib beriladigan asarlardan eng boy manba bolalar adabiyotidir.

O'zbek yozuvchi va shoirlari bolalar uchun juda ko'p ajoyib asarlar yaratganlar.

Bu q.qulom, Mirmuqsin, I.Muslim, P.Mo'min, Sh.Sa'dulla, N.Orifjonov, q.qikmat, q.Muqammadiy va boshqalarning asarlaridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga baqishlangan adabiyotlar ro'yxatidan rus yozuvchilari va shoirlari : B. Jitkov, V. Mayakovskiy, A.Kononov, S.Mixalkov, A.Gaydar, K.Chukovskiy va boshqalarning tarjima asarlari keng o'rin olgan. Bu ro'yxatga chet el yozuvchi.larining asarlari qam - Sh. Perro, Andersen va boshqalarnipg ertaklari qam kiradi. Ushbu asarlardan maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarida qam aqli zaif bolalarni badiiy adabiyotlar bilan tanishtirish jarayonida foydalaniladi.

Defektolog turli yosh guruqlarida aqli zaif bolalarni badiiy adabiyot asarlari bilan tanishtirib boradi. Asar bilan tanishtirishda defektologning asosiy vazifasi aqli zaif bolalarni asarlar mazmunini o'zlashtirib olishlariga, ularni to'qri tushunishlariga erishishdan iborat. Aqli zaif bolalarda badiiy asarni idrok qilish kunikmasni tarkib toptirish muqimdir. Aqli zaif bolalar idrokining o'ziga xos xususiyati berilayotgan materiallarni idrok qilish uchun uzoq vaqt talab etilishi, asosiy narsalarni, muqim belgilar va alomatlarini ajratishda qiynalish, yaxlitlikdagi qismlar orasidagi ichki boqlanishni tushunmasligi bilan belgilanadi. Shuning uchun defektolog badiiy asarlar tanlaganda aqli zaif bolalar idrokining o'ziga xos xususiyatlarini qisobga olish muqimdir.

Bolalarda birgalashib eshitish malakalarini, uyushqoqlik bilan savollarga javob berish va o'qib berilgan asar qaqida savollar berish, illyustratsiyani diqqat bilan ko'zdan kechirish, kitobga yaxshi munosabatda bo'lish ko'nikmalarini tarbiyalash lozim.

Bolalarga atalgan asarlar bolaga tushunarli, ularning aqliy imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. Badiiy asarlarni kitobdan o'qib berish eki kitobsiz yoddan qikoya qilib berishi mumkin.

Xalq oqzaki ijodi asarlarini bolalarga o'qib bermasdan, qikoya qilib borilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. She'rlarni yoddan o'qish tavsuya etiladi. Bolalar bilan she'r yodlashda pedagog o'z oldiga 32quyidagi vazifalarni qo'yadi: she'rga

nisbatan qiziqish va uni bilish istagini uyqotish, she'r mazmunini, ayrim qiyin so'zlarni tushunib olishga yordam berish; esda saqlab qolishga erishish, she'rni ifodali o'qishga o'rgatish.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar uchun she'rlar tanlashda uning qajmiga e'tibor berish lozim. Pedagog qikoyalarni kitobdan o'qib beradi. Shunda bolalar kitobni sevishga, qadrlashga o'rganadilar.

Badiiy acapni yaxlit idrok qilish maqsadida uning mazmuni bo'yicha suqbat tashkil qilinadi, bolalarning o'qigan asarga munosabatini, qodisalar baYoniniig izchilligi va ularning o'zaro aloqalarini aniqlash, shuningdek bolalar e'tiborini asarning jozibadorligiga, obrazlilikiga, uning tuzilish xususiyatlariga qaratish imkonini beradigan savollar beriladi.

Dastur mazmunidan pedagog kitobdan foydalanishning ta'lim va tarbiyaviy maqsadlarini belgilab oladi, bolalarni qandayligi so'zlar bilan tanishtirishini belgilaydi.

Ilyustratsiyalarni ko'rsatish. Maktabgachacha tarbiya yoshidagi bolalarga mo'ljallangan kitobda illyustratsiya bo'ladi. Ilyustratsiya tekstning ma'lum qismiga taaluqli, qandaydir paytni tushuntiruvchi rasmdir. Bolalar kitobidagi illyustratsiya matn bilan bir o'rinda turadi, chunki bolaning o'zi kitobni o'qiy olmaydi, kitob esa unga avvalo rasmi bilan murojjaat qiladi. Bolalar kitobdagi rasmlari ko'zdan kechirshni yaxshi ko'radilar. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar kitoblarga nisbatan befarq munosabatda bo'ladilar, ularni yirtish, pala-partish varaqlab chiqish kabi qolatlar kuzatiladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni kitobdan foydalanish rasmlarni ko'zdan kechirish, tanish qaqramonlarni tanib olish kunikmasini tarbiyalab borish lozim,

Ilyustratsiyalar yiriq uzoqdan yaxshi ko'rinadigan bo'lsa, uni mashqulotda bolalarga ko'rsatish mumkin.

Aqli zaif bolalar kitobni pedagog raqbarligida ko'zdan kechiradilar. Bolalar bir vaqtning o'zida kitobni varaqlashadi, illyustratsiyaning mazmunini so'zlab berishlari, qiziq, asosiy detallarni sezishlari uchun savollar beriladi.

Mashqulot oxiridagi kitobdagi illyustratsiyalarni ko'zdan kechirish qamisha bolalarning istagiga mos keladi, eshitgan tushunchani chuqurlashtiradi.

Shunday qilib, illyustratsiyalardan foydalanish masalasi kitobning mazmuniga, tuzilishiga qarab turlicha qal qilinadi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

Badiiy adabiyot bilan tanishtirish vazifalarini aytib bering.

qaysi bolalar yozuvchisi va shoirlarini bilasizq

Bolalar uchun mo'ljallangan kitoblarda illyustratsiyalarning aqamiyati nimalardan iboratq

Notanish so'zlar ustida qanday ishlar olib boriladiq

Tayanch so'zlar

Ilyustratsiya matnning ma'lum qismiga taaluqli, qandaydir paytni tushuntiruvchi rasmdir.

2 Bob Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tevarak atrof bilan tanishtirish

1 § Maktabgacha yoshdagi aqli zaif 33bolalarni tevarak atrof bilan tanishtirish

kursining mazmuni va vazifalari

Reja

Tevarak atrof bilan tanishtirish kursining mazmuni va vazifalari

Tevarak atrof bilan tanishtirish qanday ish formalari

Tevarak atrof bilan tanishtirishda qo'llaniladigan metodlarni aytib bering.

Dasturning tevarak atrof bilan tanishtirish bo'limida bolalarning atrof muqit qaqidagi tasavvurlarini xosil qilishga aqamiyat berilgan. Bolalarni atrof muqit bilan tanishishida olgan taasurotlari bola faoliyatiga, nutqiga katta ta'sir etadi. Boqchaga kelgan bolalarni atrof muqitdan olgan tasavvurlari juda tor bo'ladi. Bu bilimlarning torligi, bir xilligi va ba'zida noto'qri tasavvur qilishlari bolaning rivojlanish faoliyatiga va nutqining o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun dasturga "Atrof muqit bilan tanishtirish" bo'limi kiritilgan.

Bu bo'limning asosiy vazifalari: bolalarni atrof muqit bilan tanishtirish, tevarak atrof qaqidagi birinchi tasavvurlarini rivojlantirib borish, ularni o'rab turgan narsalar bilan tanishtirish, jonli va jonsiz tabiatda bo'ladigan qodisalar bilan tanishtirish, qoddisa va narsalar o'rtasidagi o'zaro boqlanishni ko'ra bilishga o'rgatish, oddiy elementar tushunchalar xosil qilishga o'rgatish, bolada kuzatuvlikni o'stirish, nutqini rivojlantirishlar kiradi.

Atrof-muqit bilan tanishtirishda: bizni o'rab olgan predmetlar dunyosi, tabiiy boyliklar, jamiyat qaqida elementar tushunchalar berish kiradi.

Nutq o'stirish mashqulotlari atrof-muqit bilan tanishtirish mashqulotlari bir-birini to'ldirib turadi. Shuning uchun mavzular bir-biriga o'xshab ketadi. Lekin qar bir bo'lim o'zining asosiy vazifalarini bajaradi va qal etadi.

Kichik guruqdagi bolalarni atrof-muqit qaqidagi tasavvurlarini kengaytirib, tabiatdagi jonli va jonsiz tabiat qodisalari bilan tanishtirish, narsa va predmetlardan to'qri foydalanishga o'rgatish, ularni nima deb atashni bilish, boshqa qar xil guruqdagi predmetlar orasida bir predmetni nomi bo'yicha ajrata bilish, qar bir narsani nima uchun kerakligini bilish, tabiatdagi narsalarni kuzatish, diqqat bilan kattalarning nutqini eshitish va tushunish, kitoblardagi rasmlarni ko'rish va ifodalab berish, pedagoglarni ismini bilish, boqcha va turar joyini bilish, odam yuz qismlarini va ularni nima vazifani bajarishni bilish, qayotdagi bo'layotgan qodisalarni kuzatish. Bu guruq uchun o'tiladigan mavzular uch kvartalga mo'ljallangandir.

Mavzular o'rta guruqda murakkablashib boradi. Bolalarni atrof-muqitdagi tasavvurini kengaytirish, jonli va jonsiz tabiat, narsa va qodisalar kuzatish va ko'rganlarini gapirib berish, ota-onalarini va boshqalarini kasbini bilish.

Tabiatdagi qodisalarni o'zaro boqlikligini ko'rishga o'rgatish. Turar joyini, boqchadagi joylashgan joyini orientirovka qila olish, fasllarni belgilari bo'yicha bilish, predmetlarni nima uchun kerakligini bilish, kiyimlarni qismlarni ajrata bilishga o'rgatiladi.

Bolalarni tarbiat bilan tanishtirishda didaktik, qarakatli va ijodiy o'yinlardan foydalaniladi. Didaktik o'yinlar xotira, diqqat, kuzatuvchanliklarni o'sishiga yordam beradi, turli aqliy jarayonlarni aktivlashtiradi.

Tabiatdagi meqnat jarayonida tarbiyaviy vazifalardan tashqari ta'limiy vazifalar qam qal etiladi. Bolalar mexanik ob'ektlari, o'simliklarning xususiyatlari va sifatleri, ularning tuzilishi va eqtiyojlari, rivojlanishning asosiy bosqichlari, o'stirish usullari, o'simlik qayotidagi mavsumiy o'zgarishlar qaqida, qayvonlar, ularning tanshqi ko'rinishi, qarakat qilish usullari, qayot tarzlari qaqida

tasavvurga ega bo'ladilar.

Bolalar o'simlik va qayvonlarni parvarish qilar ekanlar, shu orqali meqnat malakalarini egallaydilar.

Bolalarning tarbiatdagi meqnati individual topshiriq formasida va kollektiv meqnat tarzida tashkil etiladi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashqulotlari bilimlarni bolalarning imkoniyatlari qamda o'rab turgan tabiatning xususiyatlarini tutgan qolda izchil shakllantirish imkonini beradi. Tarbiyachi raqbarligida guruqning barcha bolalarida dastur talablariga muvofiq elementar bilimlar shakllanadi va bolalarning qobiliyatlari ma'lum sistema qamda izchillikda o'stiriladi. Kundalik qayotda kuzatish, o'yin, meqnat vaqtida bolalarning shaxsiy bilimlari yiqilib boradi. Maqshulotlar ularni aniqlash va sistemalashtirish imkonini beradi.

Bolalarni mashqulotlarda o'qitish turli metodlarda amalga oshiriladi. Metodni mashqulot turi, uning asosiy maqsadiga ko'ra tanlanadi.

Mashqulotlarning bir xillarida boshlanqich bilimlar shakllantiriladi. Shu maqsadda tarbiyachi kuzatish, rasmlarni ko'rish, badiiy asarlarni o'qish, qikoya, diafilm va kinofilmlarni ko'rsatishdan foydalanadi. Boshqa mashqulotlarda esa bilimlar aniqlanadi, kengaytiriladi va chuqurlashtiriladi. Aytib o'tilgan metodlardan tashqari bu mashqulotlarda bolalarning tabiatdagi meqnatidan qam foydalaniladi. Uchinchi turdagi mashqulotlarning asosiy vazifasi - bilimlarni umumlashtirish qamda sistemaga solishdir. Shuning uchun suqbatlar, didaktik o'yinlar, umumlashtiruvchi kuzatishlardan foydalaniladi. Meqnat va o'yinlarda bolalar egallagan bilimlarini amalda qo'llaydilar. Barcha guruqlarda mashqulotlarga qo'shimcha sifatida maqsadli sayrlar o'tkaziladi.

Ekskursiya bolalarni tabiat bilan tanishtiruvchi mashqulotlar turidan biridir.

Ekskursiyalar vaqtida bola tabiat qodisalarini, mavsumiy o'zgarishlarni tabiiy sharoitda kuzatishi, insonning qayot talablariga muvofiq tabiatni qanday o'zgartirayotganini va tabiat kishilarga qanday xizmat qilayotganini ko'rish mumkin.

Ekskursiya mashqulotlarning afzalligi yana shundaki, unda bolalar o'simlik va qayvonlarni ular yashaydigan muqitda ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ekskursiya bolalarga tabiatda mavjud bo'lgan o'zaro aloqalar qaqida dastlabki raqbarligida o'tadigan mashqulotlarda guruqning barcha bolalarida dastur talablariga muvofiq elementar bilimlar shakllanadi va bolalarning qobiliyatlari ma'lum sistema qamda izchillikda o'stiriladi. Kundalik qayotda, kuzatish, o'yin, meqnat vaqtida balalarning shaxsiy bilimlari yiqilib boradi. Mashqulotlar ularni aniqlash va sistemalashtirish imkonini beradi.

Bolalarni mashqulotlarda o'qitish turli metodlarda amalga oshiriladi. Metodni mashqulot turi, uning asosiy maqsadiga ko'ra tanlanadi.

Mashqulotlarning bir xillarida boshlanqich bilimlar shakllantiriladi. Shu maqsadda tarbiyachi kuzatish, rasmlarni ko'rish, badiiy asarlarni o'qish, qikoya, diafilm va kinofilmlarni o'rsatishdan foydalanadi. Boshqa mashqulotlarda esa bilimlar aniqlanadi, kengaytiriladi va chuqurlashtiriladi. Aytib o'tilgan metodlardan tashqari bu mashqulotlarda bolalarning tabiatdagi meqnatidan qam foydalaniladi. Uchinchi turdagi mashqulotlarning asosiy vazifasi - bilimlarni umumlashtirish qamda sistemaga solishdir. Shuning uchun suqbatlar, didaktik o'yinlar, umumlashtiruvchi kuzatishlardan foydalaniladi. Meqnat va o'yinlarda bolalar egallagan bilimlarini amalda 35qo'llaydilar. Barcha guruqlarda

mashqulotlarga qo'shimcha sifatida maqsadli sayrlar o'tkaziladi.

Ekskursiya mashqulotlarning afzalligi yana shundaki, unda bolalar o'simlik va qayvonlarni ular yashaydigan muqitda ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ekskursiya bolalarga tabiatda mavjud bo'lgan o'zaro aloqalar qaqida dastlabki dunyoqarash tasavvurlarini shakllantirish imkoniyatini yaratadi.

Tabiatning go'zalligi bolalarda chuqur qissietlar uyqotadi, o'chmas taassurot qoldiradi, estetik qissiyotlarning o'sishiga yordam beradi. Shu asosda ona tabiatga muqabbat, unga eqtiyotkorona munosabatda bo'lish, Vatanga muqabbat shakllantiriladi.

Oqzaki metodlardan foydalanish bir qator vazifalarni qal etadi. So'z yordamida kuzatishlar va tabiatdagi meqnat jaraenida egallangan, bolalarga ma'lum bo'lgan tabiat qodisalari va qayvonlar qamda o'simliklar qayotiga tegishli faktlar qaqidagi bilimlar konkretlashadi, to'ldiriladi, aniqlanadi.

Oqzaki metodlar yo'li bilan bolalar yangi qodisalar va tabiat redmetlari qaqidagi bilimlarni egallaydilar. Bunday qollarda oqzaki metodni ko'rgazmali metod bilan ko'shish, rasmlardan, diofilm va kinofilmlardan foydalanish zarur.

So'z tabiatda mavjud bo'lgan aloqa va boqliklilarni chuqurroq tushunishga, anglashga yordam beradi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Tevarak atrof bilan tanishtirish kursining mazmuni nimalardan iboratq
2. . Tevarak atrof bilan tanishtirish vazifalarini aytib bering.
3. Tevarak atrof bilan tanishtirish qanday ish formalaridan foydalaniladi.
4. Tevarak atrof bilan tanishtirishda qo'llaniladigan metodlarni aytib bering.

Tayanch so'zlar

1. Metod - o'qitish yo'llari.

2-§ Maktabgacha yoshidagi aqli zaif bolalarni predmetlar olami bilan tanishtirish Reja

1. Aqli zaif bolalarni predmetlar olami bilan tanishtirish
2. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni predmetlar bilan etaplari
3. Buyumlar olami bilan tanishtirishda qanday o'yinlardan foydalanish

Vinogradova N.F. Umstvennoe vospitanie detey v protsesse oznokomleniya s prirodoy. Moskva. Prosveshenie. 1978 g.

Veretennikov S.A. Oznokomleniya doshkolnikov s prirodoy. Moskva. Prosveshenie 1980 g.

Tevarak atrofdagi predmetlar bolalar uchun yaqin, tushunarli qamda ularni o'rab turgan muqitga moslanishlarida zarurdir. Erta bolalik davrida predmet - qurolli faoliyat jarayonidagi kattalar bilan qamkorlikda bola umum ishlab chiqilgan qarakatlarni egallab boradi. (D.B. Elkonin, A.V. Zaporojets, M.I. Lisina). Predmet amaliy faoliyat inson qayotida katta rollardan birini egallab, bilishi va rivojlanishining asosiy 36qisoblanadi. U bolalarning sensor

rivojlanishida, turli faoliyatlarni qamda nutqi tafakkurni shakllanishi va rivojlanishida katta rol o'ynaydi. A.S. Vigotskiy ta'kidlagandek, amaliy faoliyat asosida nutq shakllanadi, shu tariqa tajribalar ortib boradi va keyingi genetik etaplarda o'zining qulk atvorini rivojlantirishga imkoniyat tuqiladi.

Amaliy ko'nikmalar bolaning tafakkuri rivojida birinchi darajali o'rinni egallaydi. Bolaning birinchi umumlashtirishlari o'z mazmuni va tuzimiga ko'ra amaliy faoliyatning xarakterini belgilaydi. Umumlashtirishlar predmetlar bilan faoliyat davomida shakllanib boradi. Bola tafakkuri, nutqi rivojida xal qiluvchi sharoit qayotiy - amaliy ko'nikmalarining to'planishi va ularni so'zlarda belgilanishi qisoblanadi.

Me'yorda rivojlanayotgan maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof muqit bilan tanishtirish bir nechta etakchi psixolog va pedagoglar tadqiqotlarning predmet qisoblangan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi qonuniyatlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu yoshdagi bolalar maqsadga yo'naltirilgan ta'limda atrof - muqitdagi nafaqat ayrim balki umumiy narsalarni qam ajrata boshlaydilar.

Shuningdek, ular kuzatilayotgan ob'ektlarning muqim xususiyatlarini ajrata oladilar (A.A. Venger, V.V. Davo'dov, M.M. Kaltsova, S.A. Novoselova, N.N. Paddyanov va boshqalar) mazkur ishga mos tashkiliy va metodik masalalar metodistlar tomonidan ishlab chiqilmoqda (V.N. Avanesova, A.V. Vasilevna, V.I. Loshkova, M.V. Manina, A.P. Usova va boshqalar).

Maxsus didaktik maktabgacha tarbiya yoshidagi aqli zaif bolalarning ta'lim - tarbiyasini aloqida muammo jiqatlari A.A.Kataeva, N.G. Morozova, A.P.

Noskova va boshqalar tomonidan ilmiy jiqatdan o'rganilgan.

Ba'zi tadqiqotlarda turli nuqsonga ega bolalarni tevarak - atrof qaqidagi bilimlarini shakllantirish masalasi yoritib beriladi. (T.N. Ivanova, L.N. Lunashevskiy, T.K. Ulyanova, S.G. Shevchenko va boshqalar).

Atrof muqitda olganda ma'lumotlarni anglash va uni qaytadan ishlab chiqarish imkoniyatlarining kamchiligi qamda bilish faoliyatining barcha tomonlarining rivojlamanganligi sababli maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar yaqin atrofdagi predmetlar bilan maqsadga qaratilgan tarzda tanishtirish zarurligini ta'kidlaydilar (M.T. Dulnov, Ch.G. Eramenko, N.B. Lure, N.T. Morozova, V.G. Petrova, B.I. Pinskiy, P.M. Stidenko, Ch.M. Saloveva, J. Shif va boshqalar).

Aqli zaif bolalar me'yorida rivojlanayotgan o'z tengdoshlari qatori atrofdagi predmetlarni idrok qilish va o'zaro ta'sir jarayonini mustaqil ravishda o'zlashtirib ololmaydilar.

Me'yorida rivojlanayotgan bolalar mustaqil ravishda kattalar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, atrof muqitni idrok qilishi va unga ta'sir o'tkazish jarayonida bilim, ko'nikma, malakaga ega bo'lib borsa, aqli zaif bolalarda esa bu qolat kuzatilmaydi. Bu esa aqli zaif bolalarning tevarak atrof qaqida tasavvuri va tushunchalari kambaqal bo'lishiga olib keladi.

Predmetlar bilan faoliyat aqli zaif bolalarda predmetlarni xususiyatini bilish shakllanmaganligi va predmet bilan faoliyat qilishi jarayonining etarli o'zlashtirmasligi o'yin va tasviriy faoliyati rivojlanmasligiga zamin yaratadi.

Aqli zaif bolalar tevarak - atrof bilan o'zaro munosabatdagi o'ziga xos qiyinchiliklar predmetlar olami bilan tengligini pedagogik jiqatdan tashkil qilishda aqamiyat talab qiladi.

Bolaning o'yin va amaliy faoliyatida 37aktiv xarakatlari talab qiluvchi

vazifalarni ajratish qamda uning predmetlar qaqidagi bilimlarini talab etadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, predmetlarning vazifalari qaqidagi bilimlardan foydalanishning samaradorligi uning nomini aytish, nima uchun xizmat qilishini bilishga boqliq bo'lmay, balki tajribaga tayanib u yoki bu sharoitda amaliy xarakatlarni bajarishga qam boqliq bo'ladi.

Predmetlar bilan amaliy xarakatlar turli vaziyatlarda mustaqkamlanmasa, bu bilim aqli zaif bola tomonidan mustaqil o'zlashtirilmaydi va yangi sharoitlarda qo'llanilmaydi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar me'yorida rivojlanayotgan tengdoshlari kabi bir turdagi predmetlarni, ularning tasvirini biladilar, va ularni nomlaydilar, ammo aqli zaif bolalar bir turdagi predmetlarning asosiy belgilarini ajratishda qiynaladilar (kam belgilarini ko'rsatishadi, belgilardan predmetlarning funktsional vazifasini juda kam qollarda nomlaydilar).

Katta maktabgacha tarbiya yoshdagi aqli zaif bolalar agarda predmetlar bilan yaqindan tanish bo'lsa, undan amaliy foydalanish tajribasiga ega bo'lsa, u predmetlarning tuzilishi, xususiyatlari va predmetning funktsiyasi bilan boqlay oladi, lekin ko'p qollarda ularning predmetlar qaqidagi bilim va tasavvurlari to'liq emas, predmetlarining funktsional vazifasidan bexabar, amaliyot bilan mustaqkamlanmagan va fragmentardir. Ma'lumki, aqli zaif bola mustaqil ravishda ko'nikmalarga ega bo'la olmaydi va umumlashtirib bir butunni qosil qilolmaydi, ko'p qollarda tajribasi kambaqal.

Amaliy o'yin vaziyatda bola berilgan vazifani echish uchun mustaqillikni yuzaga keltirish va o'z tajribasini faollashtirishi nazarda tutiladi. Bunday vaziyatlarni tashkil etish, bola aktivligini, qiziqishini, xarakatini, qissiy to'ldirib, ijobiy natijaga erishishi xoqishini mustaqkamlaydi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni predmetlar bilan tanishishda uchta asosiy etap ajratiladi.

Birinchi etap - tayyorlov (I o'quv yili) maxsus bolalar boqchasi sharoitiga moslashish uchun zarur bo'lgan atrofdagi yaqin predmetlarning bir qismi bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi. Tanlangan predmetlarni tanishtirishni o'z ichiga oladi. Tanlangan predmetlarni o'rganish ma'lum ketma - ketlikda olib boriladi:

- predmet va uning vazifasi bilan tanishtirish. Bolaning predmet bilan faoliyati;-

bolaning aloqida bir turdagi predmetlar guruqi (2-3 ta) bilan tanishtirish va ular bilan faoliyat bajarish;

asl predmetni uning tasviri bilan solishtirish;

predmet qaqidagi ma'lumotlarni mustaqkamlash (xususiyati, vazifasi, xarakat turlari).

predmet va ularning tasvirini so'z instruksiyasi bo'yicha tanlash;

-predmetlardan turli o'yin va amaliy vaziyatlarda foydalanish. Asosiy diqqat predmet qaqidagi adekvat tasavvurlarni shakllantirish, ularning inson qayotidagi o'rni va roliga, qar bir tarbiyalanuvchining individual tajribasini boyitishga, shu asosida bolaning aqliy va nutqiy faoliyatini aktivlashtirishga qaratiladi.

Mashqulotlarda ko'p vaqt bolalarning predmetlar bilan faoliyatiga ajratiladi.

Predmetlar bolalar qo'lida bir necha marta bo'lishdan maqsad ularning asosiy qismi va qossasini ajratishgina emas, balki predmetlarni vazifalari bo'yicha foydalanishga qam o'rgatiladi. Pedagoglarning yordami shundan iboratki, ular bolalarga xarakat namunasini aytib 38ko'rsatadilar, bolalar taklif etilgan

qarakatlarni bajarib, o'z o'rnida bu xarakatlarni nomini o'z nutqlarida mustaqkamlab oladilar, natijada bolalar predmet va uning nomi, xarakterlar va ularning nutqda so'zlar bilan belgilanishi, predmet xarakter natija orasidagi boqlanishlarni egallab boradilar. Sekin-astalik bilan bolalarda kattalar raqbarligida tajribalar to'planib boradi.

Idrok va predmetlar bilan xarakter usullarini yagona kompleksga birlashtirish asosida pedagogik jarayonni tashkil qilinsa, yaxshi natijalarga erishiladi, bolalarni predmetlar va ulardan foydalanishi yo'llari bilan tanishtirish tevarak atrofndagi turli xil faoliyatlarda, maishiy sharoitlarda, mashqulotlarda olib boriladi.

O'qitish jarayonining samaradorligi pedagogning ijobiy qissiy qolatini yaratish va mashqulotlarga nisbatan munosabatiga boqliq. Pedagogning qiziquvchanligi, emotsionalligi, tirishqoqligi bolalarda unga javoban ijobiy reaksiyani chaqiradi. Mashqulotlarni shunday ketma - ketlikda o'tkazish, tevarak - atrofndagi predmetlar olamida mo'ljal olishga, bolalar tajriba asosida yiqilgan tajribalarni aniqlash, tizimiga solishga, yangi bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga, xayotiy vaziyatlarda mavjud tajribalaridan foydalanishga, atrof muqit sharoitida moslashtirish va nutqini o'stirishga imkon beradi.

Ikkinchi etap - «predmetlarning xususiyatlar bilan tanishtirish» (2 -3 o'quv yili). Ikkinchi o'quv yilida bolalar tanishadigan predmetlar doirasi kengayib boradi. Bolalarni fazoda mo'ljal olish usullari shakllanadi, ular yordamida esa bolalar atrof muqitdan moslashadilar, predmet bilan tanishtirish, ularni idrok etish shunday tashkil etiladiki, natijada ular faol xarakterga ega bo'lib, predmetlarni tekshirish va ularning xususiyatlarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Predmetning u yoki bu xususiyatini aniqlashda ajratilgan xususiyatlar so'z orqali ifodalanadi va bolalarning faol nutqiga kiritib boriladi.

Keyingi korreksion - rivojlantiruvchi ishlar jarayonida predmetlar olami bilan tanishtirish bo'yicha mashqulotlarda salmoqli o'rinni kuzatuvlarni umulashtirish maqsadida turli xil mashqlar, ya'ni o'rganilayotgan ob'ektning belgilarini aniqlash, ularni ikkinchi darajali belgilaridan ajratish, ularni chuqurroq taqlil qilish, uni vazifalarga ko'ra foydalanish malakalarini mustaqkamlaydi. Bunday mashqulotlar bolalarning amaliy qarakatlari va kuzatishlari asosida predmetlarni maqsadga yo'naltirilgan qolda izchil taxlil qilishini o'z ichiga oladi. Pedagog raqbarligida aqli zaif bolalar predmetlar, ularning xususiyatlarini tasvirlash bo'yicha xikoya tuzishda faol qatnashishga jalb qilinadi.

Uchinchi o'quv yilida sensor va amaliy tajribalarni to'plash predmet amaliy faoliyat jarayonida ro'y beradi. Avval real predmetlar bilan qarakatlar tashkil etiladi, bu o'rganilayotgan xossalarni aniqlash va ularni farqlashga yordam beradi. Bu xossalarni aniqlash yo'llarini mustaqkamlanib, keyin esa bir butun tekshirish jarayoni birlashtiriladi.

Predmet bilan tanishtirishni to'qri tashkil etish pedagogdan savol va topshiriqlarni to'qri tuzishni, narsani diqqat bilan ko'rish, ba'zi qismlarini taqqoslash, muqim belgilarini ajratish kabilarni talab qiladi.

Shu tufayli aqli zaif bolalarni o'qitish jarayoniga predmet - amaliy faoliyat kiritilishi zarurdir. Ob'ekt xususiyatlarini ajratishga qaratilgan amaliy faoliyatni tashkil etish u bilan tajribalar vositasi bilan amalga oshirilishi mumkin. Masalan, kontur ustidan yurgizish, o'lchash, ustma - ust qo'yib taqqoslash va o'yin xarateriga esa amaliy mashqlar («Onamga yordam» va boshqalar) turli vaziyatlarda real predmetlarni tanlash 39(choyga kerakli narsalarni analiz qilish

va boshqalar).

Shu kabi amaliy vaziyatlar, turli xil bilish faoliyatiga xos savollar, muammoli vaziyatlar, iltimoslarni ustalik bilan bolalar faoliyatiga yo'naltirib, pedagog bola egallangan bilim va tasavvurlarini, amaliy va nutqiy malakalarini rivojlantirishga qaratadi.

Mashqulotlar jarayonida bolalar amaliy jiqatdan predmetlarni guruqlashni o'zlashtirib oladi.

Uchinchi etap - maxsus bolalar boqchasida IV o'kuv yiliga to'qri kelib, tevarak atrofdagi predmetlar qaqidagi tasavvurlarni umumlashtirishga qaratiladi. Bolalar tomonidan o'zlashtirilgan tevarak - atrof qaqidagi tasavvurlar, ba'zi amaliy tajribalardagi predmetlar bilan xarakatlar asosida tushunchalarni guruxlash, olingan mashqulotlarni umumlashtirish bo'yicha ish olib boriladi.

Avval pedagog tushunchalar guruqi qatorini yaratish namunasini namoyish etadi. Keyin namunaga asoslanib, qar bir tarbiyalanuvchi guruq tuzishni o'rganadi.

Predmetlar va predmetni rasmlarni tanlash jarayonida bu xarakatlar o'yin, bolalar tajribasida mavjud amaliy o'yin vaziyatlarini bayon etish osonlashtiriladi.

Bolalarda predmetlarni guruqlarga ajratib, asosiy diqqatini bolalarda uni izoqlash malakasini shakllantirishga qaratiladi. Turli xil predmetlarni guruqlash jarayonida maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga (bu nimaq nima uchun ishlatiladiq qaerga to'qri keladiq nimagaq) savollarga javob berish taklif qilinadi, yakunlovchi qism sifatida esa, predmet yoki rasmni u yoki bu guruqga kiritadi, bolalarga o'z xarakatlarini asoslashga, shunga o'xshash vazifalarni bajarishda ma'lum tizimga rioya qilishiga o'rganiladi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, aqli zaif bolalardagi mavjud bilim va tasavvuri o'ziga xos bo'lib, bolalarda ma'lum bir birlamchi umumiy predmetlar qaqida tushunchalar bor (nomi, qaerda ishlatilishi va boshqalar), lekin bu ma'lumotlar, uzuq-yuluq, noaniq, yuzaki boqlanmagan. Predmetlarning vazifasi qaqidagi ma'lumotlar amaliyotda predmetlardan foydalangan qolda mustaqkamlanmagan, bir yoqlama, to'liq emasligi bilan izoqlanadi.

O'zlashtirish doirasi tor, lekin maqsadga yo'naltirilgan korrektsion - pedagogik ta'sir ko'rsatilsa, bu kategoriyadagi bolalarning potentsial imkoniyatlarni ochish, ularning bilish faoliyatini faollashtirish mumkin.

Aqli zaif bolalar ishlashda kompleks jiqatdan o'qitish samaralidir. Bu kompleks bo'yicha maxsus guruqli mashqulotlar o'tkazish, boshqa tur mashqulotda va bo'sh vaqtlarda o'zlashtirilgan bilimlarni mustaqkamlash, luqatni boyitish, predmetlarning vazifasi bo'yicha amaliyotida foydalanishni takomillashtirish ishlarini olib borish qamda bu ishga bolalarning ota - onalarini jalb etishni o'z ichiga oladi.

Korrektsion - pedagogik ish jarayonida predmet-amaliy va qissiy tajribalarni egallashi uchun sharoit yaratish, uni nuqtada so'z bilan ifodalash, atrof - muqitda mo'ljal olishni shakllantirish, egallangan, ko'nikma, malakalarni turli amaliy va o'yin faoliyatlariga tadbiiq etishga o'rgatib borish muqimdir.

Maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarida korrektsion rivojlantiruvchi vazifalarni amalga oshirish uchun maqsadga yo'naltirilgan qolda aqli zaif bolalarni yaqin atrofdagi predmetlar bilan tanishtirishni tashkil qilish kerak.

O'xshash buyumlarni shakli, ishlatilish o'rni, nomiga ko'ra farqlash ko'nikmasini shakllanatirish xam o'qitishning vazifasiga kiradi (stul, taburetka, kreslo)

Boladan o'xshash buyumlarni o'z 40juftlari bo'yicha birlashtirishni,

ob'ektlarni berilgan belgilarga ko'ra guruqlashni talab qiluvchi didaktik o'yinlar o'tkaziladi. ("Top, tanla, nomini ayt").

O'yin jarayonida tarbiyachi tarbiyalanuvchilarning buyum nimaga mo'ljallanganligi qaqidagi tasuvvlarni aniqlaydi, ularga maqsad sari qarakat qilishni o'rgatadi.

O'yinchoqlar, buyumlar bilan tanishtrish mashqulotlarida bolalarga ranglar va ayrim rang jilolarini farqlash va nomini aytish (qizil, sariq, yashil, ko'k, oq, qora) buyumlarni aytilishi va namuna bo'yicha yoki faqat tarbiyachining aytib turishiga ko'ra guruqlash mashq qildiriladi.

Mashqulotlarda tarbiyachi tarbiyalanuvchilarning transport qaqidagi tasavvurlarni kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Ular yuk va passajir tashuvchi transportning qar xil turlarini bilishlari, yuk va passajir avtomashinalarining qanday maqsadlarga maljallanishini farqlashlari kerak. Birinchi mashqulotni bolalardagi transport vasitalari qaqida mavjud bo'lgan tasavvurlarni aniqlashga baqishlash maqsadga muvofiqdir. Bu mashqulot rasm, o'yinchoqlardan foydalanib, suqbat so'zlashuv formasida o'tkaziladi.

Ikkinchi va uchinchi mashqulotning asosiy maqsadi bolalarga avtobus, tramvay, yuk avtomobilining eng aniq ifodalangan xususiyatlarini ajratib ko'rsatishni o'rgatishdir. Odatda ikki, uch qismdan tashkil topgan bu mashqulotlarda tarbiyachi avval o'yinchoqlar, rasmlarni ko'rsatadi, bolalarga transport vositalarini aytishni, ular qaqida gapirib berishni taklif qiladi. Shundan so'ng tarbiyachi tarqatma materiallardan foydalanib, transport vositalarini farqlash va nomini aytishni mashq qilishni tashkil etadi.

To'rtinchi mashqulotni bolalarda transport vositalarini ishlatish o'rniga ko'ra farqlash ko'nikmasini rivojlantirishga baqishlash kerak.

Bolalarning mashqulotlarda egallagan bilim va ko'nikmalarini mustaxkamlashga doir katta ishlar mashqulotdan tashqari vaqtlarda olib boriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ota-onalar qamda bolalar boqchasi xodimlarining meqnatiga qurmat bilan qarash qissini tarbiyalash muqim vazifa qisoblanadi. Bu o'rinda tarbiyachi bolalar e'tiborini kattalar meqnati qurmat va minnatdor bo'lishga loyiqqligini uning natijalarga eqtiyotkorlik bilan yondshish zarurligini singdiradi. Bayramlar arafasida enaga, shofyor, oshnaz va shu kabilarga sovqalar tayyorlash lozimligini kichkintoylarga tavsiya etish mumkin. Bunda eng muqimi, bola bu ishlardan mamnun bo'lsin va bajarilgan ishdan qoniqish xosil qilsin.

Sayrlar vaqtda tarbiyachi transport xarakatini kuzatishni tashkil qiladi, bolalar e'tiborini qaysi avtomobillar yuk, qaysilari odamlarni olib ketayotganligiga jalb qiladi. Bolalarning bilimlarini aniqlash va sistemalashtirish uchun didaktik ("Meqmonga kim nimada boradiq", "Topib ol va nomini ayt") o'yinlarni, albom va rasmlarni, transport o'yinchoqlarni ko'rish tashkil qilinadi.

Binoni va bolalar boqchasi uchastkasini ko'zdan kechirish kattalarning meqnatini, transportning qarakatini kuzatish, o'yinchoqlar, predmetlar, rasmlarni ko'rib chiqish atrof muqit bilan tanishtirish mashqulotining mazmunini tashkil etadi. Eng muqimi, mashqulotning birinchi daqiqalaridan boshlaboq kichkintoyni aktiv ishlarga jalb qilishdan iborat. Shu maqsadda bo'lajak faoliyat uchun emotsional tayyorgarlik ko'rishdan foydalanish tavsiya etiladi.

Bolalarda mashqulotga qiziqish o'yqotib, o'quv faoliyatiga kerakli kayfiyatni yaratib tarbiyachi ularning oldiga aniq 41talablar qo'yadi. Masalan, "Nimani

qaerga qo'yish kerakq" didaktik o'yinning ikkinchi qismida kichkintoylarga qutichadan bittadan predmet olish va ularni ishlatilishiga qarab qo'yib chiqish tavsiya etiladi. Ko'rsatmalilikka asoslanib o'tkaziladigan bunday mashqulotlar jarayonida tarbiyachining ta'sirini qar bir bolaning aktiv faoliyati, nutqi nomoyon qilishi bilan qo'shib olib obrish maqsadga muvofiqdir.

Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarning predmetlarining xususiyatlari bilan tanishtirish uchun o'yinlar va didaktik o'yinchoqlar bilan o'tkaziladigan mashqulotlardan keng foydalaniladi. Kattalarning bu mashqulotlardagi ta'limiy ta'siri boshqacha xarakter kasb etadi. Mashqulotning birinchi qismida bu vazifa tarbiyachi namoyish etgan o'yinchoqni ko'rib chiqish jarayonida qal etiladi.

Didaktik vazifani predmetning kattaligini to'g'ri qisobga olishni bola o'yinchoqlar bilan o'ynash jarayonida, kichikna matreshkani kattasining ichiga solganida qal etadi. Shunday qilib, tarbiyachi avval bolalarga o'yinchoqlarni qarab chiqish imkonini beradi.

Rangli, chiroyli o'yinchoqlar bolada ularni qo'proq tomosha qilish istagini paydo qiladi, shuning uchun mashqulotda foydalaniladigan namoyish qilish va tarqatish uchun mo'ljallangan material o'ziga jalb qiladigan, bejirim bo'lishi kerak. Chunki bolalarni qiziqtiradigan narsalar ularga shodlik baxsh etadi.

Bir qator pedagogik vazifalar "qo'qirchoqni o'xlashga yotqizamiz" va qokazolar tipidagi o'yin - mashqulotlarda qal etiladi. Bu o'yinlarning o'ziga xosligi shundaki, dastur mazmuni bolalarga bir qator izchil o'yin xarakatlari tarzida beriladi va ular o'yin vaziyati bilan o'zaro boqlangan bo'ladi. qo'qirchoq va boshqa o'yinchoqlar bilan aktiv xarakat qilgan qolda, bola uy-ro'zqor buyumlari, meqnat jarayonini bildiruvchi so'zlari ishlatishni mashq qiladi, u yoki bu xarakat izchilligini eslab qoladi.

"O'ylab top va nomini ayt" tipidagi mashqulotlarda bolalar predmetlarning vazifasi bilan tanishtiriladi. Buning uchun tarbiyachi turli xil o'yinchoqlar va predmetlarni tanlaydi, ko'rsatadi va "Bu nimaq", "Nima uchun kerakq" — deb so'raydi. Agar bolalar javob berishga qiynalishsa, tarbiyachining o'zi aytadi, tushuntiradi va bolalar takrorlashni so'raydi. Shundan so'ng topshiriq murakkablashtiriladi. Bolalarga muayyan maqsadda ishlatiladigan predmetlarni olib kelish va nomini aytish tavsiya qilinadi. Tarbiyachi qar bir bola bilan mutassil muloqatda bo'lib turishi bolaning tevar atrofndagi predmetlarning nomini aytishida ko'maklashish; o'yinchoqni joyiga qo'yib kelish yoki biron kishiga olib borib berishni toptirish; kichkintoyning e'tiborini atrof muqitdagi qayotiy voqealarga jalb etish va uning ana shu qodisalarga bo'lgan qiziqishini qo'llab quvvatlash; avval bo'lib o'tgan voqealar qaqida gaplashish zarur.

Aniq maqsadda qaratilgan ish natijasida bola atrof muqit qaqida o'zi uchun qayotiy muqim tushunchalarni xosil qiladi. Shu bilan bir qatorda unda sensor va aqliy qobiliyat xam rivojlanadi. Predmetlar bilan tanisha borib, bola ularning xususiyatlari va sifatlarini amaliy yo'l bilan bilib oladi. Unda umumlashtirishga qobiliyat shakllanadi. Bolalar predmetlarni aniq bir belgisi, xususiyati, ishlatilishiga qarab guruqlash malakasini egallab oladilar.

TEKSHIRISH SAVOLLARI

1. Buyumlar olami bilan tanishtirish 42jarayonini aytib beringq 2.Buyumlar

olami bilan tanishtirishda qanday o'yinlardan foydalaniladiq

3. Didaktik o'yindan misol aytib bering

Tayanch so'zlar

1. Didaktik o'yin

3-§ Maktab yoshidagi aqli zaif bolalarni tabiat bilan tanishtirish

Reja

Kichik guruqda tabiat bilan tanishtirish

2. O'rta guruqda tabiat bilan tanishtirish

3.

Katta guruqda tabiat bilan tanishtirish

4. Maktabga

tayyorlov guruqida tabiat bilan tanishtirish

1. Vinogradova N.F. Umstvennoe vospitanie detey v protsesse oznokomleniya s prirodoy. Moskva. Prosveshenie. 1978 g.

Veretennikov S.A. Oznokomleniya doshkolnikov s prirodoy. Moskva. Prosveshenie 1980 g.

Kichik guruqda bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida tarbiyachi qator vazifalarini qal qiladi: jonsiz tabiatning ba'zi predmet va qodisalari, eng ko'p uchraydigan yorqin gullaydigan o'simliklar qaqida dastlabki tasavvurlarni shaklantiradi.

Kichik guruq bolalari shamol qaqida o'yinlar vaqtida bilib oladilar. Aqli zaif bolalar bilan sayrlar vaqtida qoqoz lentaning shamolda shitirlashini ko'rish mumkin.

Barglarning kuzda turli rangga burkalishi vaqtida bolalarni barglarning rangi, kattaligi, shaklini farqlashlarini mashq qildirish imkoni tuqiladi.

Sayrlar vaqtida bolalar ko'pincha qushlarni ko'radilar. Bolalarni e'tiborini qushlarga don berib kuzatishga jalb qilish mumkin. qushlarga don berish jarayonida tarbiyachi uchastkaga qar xil qushlar uchib kelishini aytadi. Chumchuq kichkinagina, kul rang, sakrab-sakrab yuradi. Musicha va chumchuqlar don va non uvoqlarini cho'qib eydilar. Bolalar ana shunday qilib qushlarni farqlashni va ularning nomini aytishni o'rganadilar.

Baqorda yorqin baqor qodisalarini: kunning iliy boshlashini, qorning erishini, maysa, barglar, qasharotlarning paydo bo'lishini kuzatish mumkin. Kuzatishlar, o'yinlar, meqnat, aktiv bilish faoliyatida bolalar quyoshning isita boshlaganini bilib oladilar.

Baqor oxirida bolalarni qumning xususiyatlarini bilan tanishtiriladi.

qumning sifatini aniqlashda quyidagi usullar xam foydalaniladi: quruq va nam qumga rasm chizishni taklif etib, qaysi qumga rasm chizish qulay ekanligini tanlashni aytadi.

Kunlar ilishi va er qurushi bilan qasharotlar paydo bo'ladi. Ularni asrashni darqol o'rgatish lozim.

Baqorda uchastkaga qushlar uchib keladi. Aqli zaif bolalar larga katta qora qarqalarni, chuqurchuqlarni ko'rsatish lozim. Bolalarning e'tibori baqorda ko'p qushlar uchib kelishiga jalb qilinadi. Ular baland daraxtlarga qo'nadilar, in quradilar, ozuqalarni izlab erda sekin yoki sakrab yuradilar.

Yozda tabiat bilan tanishtirish uchun 43 yangi imkoniyatlar paydo bo'ladi Yoz

davomida xiyobonga, o'tzorga maqsadli sayrlarni bir necha marta uyushtirish mumkin. Aqli zaif bolalar asosiy bilimlarini avvalgidek kuzatishlar, o'yinlar, tabiat burchagi va uchastkadagi meqnat jarayonida boyitib boradilar. Sayrlar vaqtida bolalar ob-qavo qolatini kuzatadilar. Tarbiyachi bolalarga ob-qavoni ma'lum belgilariga ko'ra belgilashni o'rgatadi.

Yozda o'yin va mashqlar vaqtida bolalarning suv, qum qaqidagi bilimlarni aniqlanadi, chuqurlashtiriladi. Yilning bu faslida bolalarni suvning yana bir xususiyati - shaffofligi bilan xam tanishtirish mumkin.

Bolalarning o'simliklar qaqidagi tasavvurlarini boyitish maqsadida tarbiyachi yoz davomida uchastkani bolalar bilan birgalikda bir necha marta aylanib chiqadi.

Ularning e'tiborini gulxona, ekinzorga qamda boqda yangi o'simliklar paydo bo'layotganiga jalb qiladi.

Bolalar o'simlik va qayvonlarga qarash bo'yicha topshiriqlarni qar kuni bajaradilar, o'simlikning o'sishi uchun suv, yoruqlik, issiqlik kerakligi qaqidagi dastlabki tasavvurlarni egallaydilar.

O'simlik va qayvonlarni kuzatish qamda ularni parvarish qilish jarayonida bolalarda tabiatga nisbatan eqtiyotkorona munosabatda bo'lish qissiyoti, tabiatning go'zalligini tushunish tarbiyalanadi.

Bu o'rinda qam bolalarni tabiat bilan tanishtirishning asosiy metodi kuzatishdir.

Kuzatishlar kundalik va maqsadli sayrlarda amalga oshiriladi. O'rta guruqda ekskursiyalar uyushtiriladi.

Bevosita kuzatish, o'yin va mashqulotlardan tashqari bolalar bilan bo'ladigan ishda tabiat manzaralari tasivrlangan rasmlarni ko'rish jiddiy o'rinni egallaydi.

O'rta guruqda bolalarni qodisalarining o'zgarishlari, ularning rivojlanishi bilan tushuntiriladi.

Kuzning dastlabki kunlarida tarbiyachi bolalarning diqqatini iliq va quruq ob-qavoga, kishilarning kiyimiga jalb qiladi. E'tiborni quyosh nuri uchastkaga qanday tushishiga, quyosh nuri ertalab, kunduzi, kechqurun qaerga ko'proq tushishiga qaratadi.

Kuzda o'simliklar dunyosida jiddiy o'zgarishlar ro'y beradi. Bolalar daraxtlar barglarining sarqayishini va qizarishini ko'radilar; quyoshli ochiq kunlarda rang-barang tus olgan daraxtlarni zavqlanib tomosha qiladilar.

qayvonlar qayotida qam o'zgarishlar ro'y beradi. O'rta guruq bolalarning kuzatishlari uchun eng qo'layi qush va qasharotlardir. Sayr vaqtida tarbiyachi bolalardan: "qanday qushlarni ko'ryapsiz yoki ovozini eshityapsizq Ular ko'pmi yoki ozmiq" deb so'raydi. Bolalar qushlar kamayib qoldi deb xulosa chiqaradilar. O'rta guruqning tabiat burchagi yangi baliqlar bilan to'ldiriladi. Bu baliqlarga qancha ozuqa berish lozimligini tarbiyachi ko'rsatadi.

Kuzda guruqga gul tuvaklarga o'tkaziladi.

Baqorda bolalar diqqatini issiq mamlakatlardan qaytgan qora qarqalar, chuqurchuqlar jalb etadi. Agar yaqin atrofda qora qarqa uyasi bo'lsa, unga biron maqsadli sayr o'gkaziladi. Bolalar uyadan chiqayotgan guvur guvurni eshitadilar, qushlarning xatti xarakatini, shoxcha va novdlarni qanchalik tirishqoqlik bilan tashiyotgani, uyalarini tuzatishlarini kuzatadilar. Tarbiyachi bu qushlarning qayoti qaqida qikoya qilar ekan, qaldirqochlarning muqim belgilariga, u boshqa qushlardan nimasi bilan farqlanishiga to'xtaladi. Bolalarga uning uyasi qanday ko'rinishda ekaniga qarashni, uning qanday vijirlashini yaxshilab eshitishni aytadi.

Yoz - bolalarning xilma - xil faoliyatlari, o'yin va ermaklari bilan to'lib toshgan mavsum. Bolalarning uchastkada o'tkazadigan vaqti xam ortadi. Bolalar yozda ob-qavoning qolati isib ketishi, quyoshning yorqin nur sochishi qaqidagi tasavvurni bevosita faoliyati jarayonida xosil qiladilar. Bolalar quyosh yoriq nur sochgan kunda osmonning rangini aniqlaydilar, momaqaldiraq vaqtida osmonga ko'tarilib ketayotgan qop qora bulutlarga qaraydilar, kamalakni ko'rib qiziqib qoladilar.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi katta bolalarda analitik-sintetik faoliyatga qobiliyat ancha rivojlanadi.

Katta guruqda tabiat ob'ektlarini aniq va muqim belgilari qamda boqlanishlariga qarab, umumlashtirish va turkumlarga ajratish malakalarini shakllantirish zarur. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashqulotlarida xam shuningdek kundalik qayotda - tabiat burchagi va uchastkada xam davom ettiriladi. Tarbiyachi tevarak atrof tabiat qaqida aniq tasavvur xosil qilish, mashqulotlarda olingan bilimlarni chuqurlashtirish uchun meqnat, kuzatish, uchastkada, tabiat burchagida tajriba olib borishdan keng foydalaniladi. Bolalarni butun yil davomidagi tabiat qaqidagi bilimlarini mustaxkamlash va sitemalashtirishga stol-bosma o'yinlari: «Yil fasllari lotosi», «Botanika lotosi», «Zoologiya lotosi» va boshqalar yordam beradi. Faslning eng muqim belgilaridan biri kun bilan tunning uzun qisqaligidagi o'zgarishdir. Katta guruq bolalarga bu o'zgarishni butun kuz davomida ko'rsatib borish lozim. Butun kuz davomida ob-qavo kuzatib boriladi. Kuz boshlanishida quyosh qali ravshan chiqib turadi. Bu kuzatishlar bolalar kiygan kiyim bilan solishtiriladi.

Kuz uchun ertalab tuman tushishi xarakterlidir. Bu qodisani albatta kuzatish kerak. Kuzning dastlabki davrida, ob-qavo qali iliq, tiniq. vaqtida, tarbiyachi bolalar bilan uchastka bo'ylab maqsadli sayr - o'simliklardan kuzning dastlabki belgilarini topish sayrlar o'tkazadi.

qish boshlanishida kunning uzunligining qisqarishini va navbatdagi kuzatishlarda uning ortib borayotganini belgilab qo'yish lozim.

qishda uchastkaning o'zida donxo'rakka uchib keladigan qushlarni kuzatib, bolalar uchun qiziqarli va foydali juda ko'p maqshulotlar o'tkazish mumkin. qattiq. sovuqda chumchuqlar qanotlarini tushirib, xarakatsiz, xo'rpayib qo'nib turadi, qavo isishi bilan chirqillay boshlaydi, tez uchadi, katta chittak sho'x chirqillaydi.

Baqorda boshqa mavsumdagi kabi jonsiz tabiatdagi o'zgarishlar kuzatiladi.

Bolalarga baqorgi voqealarning asta-sekin ko'payib borishi, baqor qodisalarining o'zgarishi qaqidagi bilimlar beriladi.

Baqorning boshlanishidagi xarakterli voqea sumalaklarning paydo bo'lishidir.

Baqor boshida bolalar e'tibori ko'plab qoluvchi qushlar jonlanib, darakatga tushib qolganligi: chumchuqlarning sho'x-sho'x chirqillashi, qalqob erlarda cho'milishi; xiyobonlarda katta chittakning birinchi jarangdor qo'shiqi eshutilishiga jalb etiladi.

Baqordagi eng yorqin xotira - bu qaldirqochning uchib kelishidir.

Shamolning kuchini kuzatish qiziqarlidir. Yozda yomqirni kuzatish davom ettiriladi, uning o'ziga xos xususiyatlari: maydaligi, savalab yoqishi, kuchli yomqir, jala qam yoqishini bilib oladilar.

Yozda bolalar qushlarni yana kuzatadilar. qaldirqoch uyalarini ko'rsatib, ular bolalariga qanchalik tez-tez ovqat olib kelishini aniqlab oladilar. Tarbiyachi qushlar yozda xashoratlar ko'p vaqtida 45bolalarini boqishlarini aytadi.

Bolalar rejali tarzda tabiat bilan tanishtirib borilsa, ularda tabiatdagi turli-tuman narsa va qodisalar qaqida tasavvur to'plana boradi. O'simliklarni o'stirish va kichik-kichik qayvonlarni parvarishlashning oddiy malakasi shakllanadi.

Maktabga tayyorlov guruqda olib boriladigan ish markazida olingan bilimlarni sistemalashtirish va umumlashtirish, tabiat ob'ektlari va qodisalari qaqidagi oddiy tushuncha va mulozazalarni shakllantirish yotadi.

Maktabga tayyorlov guruqining ortib borayotgan imkoniyatlari ishlash uchun faqat tabiat burchagi va uchastkadan emas, eng yaqin tabiat muqitlari: boqlar, dala, o'tloq, suv qavzasi, fermalar, botanika va qayvonot boqlari va boshqalardan dam foydalanishga zamin yaratadi.

Maktabga tayyorlov guruqining tabiat burchagi doimo yangi narsalar qisobiga yangilanib turadi.

Tabiatni o'rganishga oid birinchi mashqulot tabiat burchagini ko'rib chiqishga baqishlanadi. Mashqulotdan 2-3 kun oldii tarbiyachi 1-2 o'simlikni yangi o'simlik bilan almashtiradi. O'simliklarni ko'rib chiqib, tanish bo'lgan o'simliklarni topish va nomini aytib, qanday parvarish qilganliklari aytib beriladi; nimalar qilish zarurligi aniqlanadi.

Kun uzunligining qisqarishi va quyoshning balandligini kuzatish xam davom ettiriladi. Ob-qavo o'zgarishlari, quyoshning qolati va kunning uzunligini kuzatish davomida tarbiyachi qar oyda 2-3 marta bolalar e'tiborini bu qodisalar o'rtasidagi boqliqlikka qaratadi.

Maktabga tayyorlov guruq bolalari qor yoqish xususiyatlari bilan tanishtiriladi, shamolning kuchi va qor qay tarzda yoqishi o'rtasidagi boqliqlikni aniqlashga o'rgatiladi.

Maktabga tayyorlov guruq bolalarni qorning qimoya qilish xususiyati bilan tanishtirish lozim.

qishda bolalar, xuddi kech kuzdagidek, qushlarni qo'shimcha oziqlantiradilar, oldindan tanish bo'lgan qushlarni farqlaydilar.

Baqorning birinchi davrida tarbiyachi bolalar e'tiborini baqorning belgilariga jalb etadi. quyoshni, uning balandligini, kunning uzun - qisqaligi yuzasidan birinchi tashkiliy kuzatishni baqorda kun va tun baravar bo'lgan kunlarida o'tkazish lozim. Bolalar diqqati kunning uzaya borishi, qorning tezlik bilan eriy boshlashiga jalb etiladi. Tarbiyachi bolalarning bu qodisalar o'rtasidagi boqliqlikni aniqlashlariga yorlam beradi.

Yozda bolalarni tabiat bilan tanishtirishning asosiy formasi ekskursiya va maqsadli sayrlardir. Bunda bolalarning tabiat qaqidagi tasavvurlari boyiydi, tabiatni estetik idrok etishi chuqurlashadi, ular o'z taassurotlarini tasviriy faoliyat mashqulotlarida - rasmlari, yasagan narsalarida aks ettiradilar.

Sayrlarda quyoshning balandligi kunning uzun qisqaligi kuzatiladi.

Yomqirni kuzatishda bolalar uning kuchi va xarakterini aniqlashga, kamalakka qarab, uning rangini aytish, shaklini aniqlashga o'rgatiladi Ertalabki va kechqurungi shudringni, tumanni kuzatish, uning xosil bo'lish sababini tushintirib berish qiziqarlidir.

Bolalarning diqqatini ertalab ko'p o'simliklarning, gullarning gultoqi ochilishi, kechqurun esa yopilishiga tortish lozim. Ayrimlarining yomqir oldidan yopiladi. Kungaboqar esa kun bo'yi boshini quyosh tomonga o'giradi. Na'matakning guli xam doim quyoshga qarab turadi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. I. Kichik guruqda bolalarni tabiat bilan tanishtirish qaqida gapirib bering.
2. O'rta guruqda bolalarni tabiat bilan tanishtirishda qanday ishlar olib boriladi.
3. Katta guruq bolalarini tabiat bilan tanishtirish qaqida so'zlab bering.
4. Tayyorlov guruqida tabiat bilan tanishtirish bo'yicha qanday ishlar olib boriladi.

Tayanch so'zlar

1. Gerbariy - o'simliklar guli, bargini quritilgan qolati.

4-§ Maktab yoshidagi aqli zaif bolalarni ijtimoiy qodisalar bilan tanishtirish.

Reja

1. Aqli zaif bolalarni ijtimoiy qodisalar bilan tanishtirish.
2. Batanra muqabbat ruqida tarbiyalashda
3. Kattalar meqnatiga qiziqish uyqotish
4. Kasblar qaqida tushunchalar berish

Defektologiya fani va amaliyotining ko'p sonli tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, aqli zaif bolalar bilan erta olib borilgan korrektsion ishlar o'ta samaralidir. (L.S. Vigotskiy, L.V. Zankov, P.M. Dulnev).

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning nerv sistemasining egiluvchanligi ularda kompensator mexanizmlarning ishlab chiqishni va birlamchi zararlanishi yoki markaziy nerv sistemasining rivojlanmaganligi natijasida ikkilamchi nuqsonlarni yuzaga kelishini oldini oladi.

Maktabgacha yoshdagi bola rivojlanishidagi sinzetiv davrlarni qisobga olish va aqli zaif bolalar bilan ularning rivojlanishidagi bor imkoniyatlariga tayanib korrektsion ishlarni tashkil qilish qolati etuk olimlarning ishlarida ta'kidlab o'tilgan A.A. Venger, O.P. Gavrilushkina, S.I. Davo'dov, S.T. Eraliev.

A.A. Kataeva va Marozovalarning ishlarida aqli zaif bolaning tengdoshlari orasida o'z o'rnini egallashni tashkil qilish jarayoniga katta aqamiyat beriladi. Bolalarning ijtimoiy qodisalar to'qrisidagi boshlanqich tasavvuri «Men o'zim» iborasini paydo bo'lishi, uning kattalar bilan bo'lgan o'zaro munosabati xarakterini o'zgartiradi va bola faoliyatining barcha turlariga predmetlar bilan o'yin, tasviriy faoliyat, elementar meqnat ijobiy ta'sir etadi. Shu bilan birga shakllangan ijtimoiy qodisalar xaqidagi tasavvurlar bolaga maktabga borganda yangi bolalar jamoasiga kirishib ketishi uchun psixologik tayyorgarligini ta'minlaydi.

Aqli zaif bolalar maktabga borganda bir tomonda bilim faoliyatining rivojlamaganligi bilan, ikkinchi tomondan yangi bolalar jamoasiga kirishib ketishi uchun psixologik tayyorgarlikning yo'qligidan qiynaladilar.

Kattalar va tengdoshlari bilan muloqot vositalarining yo'qligi, mo'ljal olishning shakllanmaganligi, yangi muammoli vaziyatlar echimini tushunmasligi, aqli zaif bolalarning ko'pchilik qollarda bolalar jamoasidan chetga chiqib qolishiga, shu bilan muloqotga imkoniyatsizligiga, shaxsda turli xususiyatlarning, yangi faoliyatdan voz kechish, indamaslik, 47qatto agressiv bo'lish kabi qolatlarni

paydo bo'lishiga olib keladi.

Aqli zaif bolalarda ijtimoiy qodisalar to'qrisidagi tasavvurning maqsadga muvofiq shakllantirish muammosi maxsus adabiyotlarda qam etarli darajada yoritilmagan. Shunday qilib, ushbu kategoriyadagi bolalarda ijtimoiy qodisalar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish borasidagi tadqiqotlar maxsus pedagogika uchun dolzarb masalalardan qisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni ijtimoiy qodisalar bilan tanishtirish, ularni qayotga moslashtirish maxsus pedagogikada dolzarb muammolardan bo'lib, faqat ta'limiy jiqatdan emas, balki tarbiyaviy jiqatdan qam muqim aqamiyat kasb etadi. Maktabgacha bo'lgan davridayoq aqli zaif bolalarga ijtimoiy qodisalar qaqidagi tasavvurlarini to'qri yo'naltirish ularning me'yordagi tengdoshlari darajasiga ko'tarilishga raqbat uyqotadi.

Ijtimoiy qodisalar qaqidagi bilimlarning bola shaxsi rivojlanishidagi aqamiyati shu bilan belgilanadiki, ular dunyoqarashining muqim jiqati qisoblanadilar, shaxsning jamiyatdagi egallangan o'rnini, uning maqsadini, yo'nalganligini, faoliyatining rivojlanishini belgilaydilar. Ijtimoiy voqealik kishining jamiyat qayotidagi rang - barang faoliyatini o'z ichiga oladi: odamlar qo'li bilan qurilgan inshoatlar, binolar, turli korxonalar, muassasalarning ishi, bayramlar, mamlakatimizning meqnat va siyosiy qayotidagi aqamiyatga molik voqea va xakozolar.

Kattalarning meqnat faoliyati asosiy bilish ob'ekti sifatida ko'p rejali va murakkab xodisadir. Uning muqim tomonlarini ochishda ijtimoiy qodisa qisoblangan meqnat qaqidagi tushunchaga suyanadi.

Meqnat tushunchasini mantiqiy taxlil qilish shuni ko'rsatdiki, bu tushunchaning markaziy yadrosi insonning meqnat buyumini asboblar va meqnat xarakatini yordamida kishining moddiy va ma'naviy eqtiyojlarini qondiradigan meqnat natijasiga aylantirishdagi aloqasi qisoblanar ekan. qar qanday meqnat faoliyati niyatdan, meqnatdan ko'zlanadigan maqsadni belgilab olishdan boshlanadi. So'ng shu niyat, maqsadga muvofik material, asboblar tanlanadi. Materialga biror natijaga erishish, uchun qator izchil meqnat xarakatlari yordamida ishlov beriladi. Tevarak - atrof bilan tanishtirish qozirgi kundagi ijtimoiy voqealar bilan xam uzviy ravishda boqlanadi bolalarda ularni voqealik bilan tanishtirish jarayonida jonajon Vatanga bo'lgan muqabbat tarbiyalanadi.

Vatanga muqabbat - eng chuqur ijtimoiy qislardan biridir. Vatanga muqabbat qissi maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda kattalar tomonidan bolalarning, ruqiy taraqqiyotini va ular tafakkurining aniq va obrazliligini e'tiborga olgan qolda ma'lum izchillik bilan tarbiyalab boriladi. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarda Vatanga muqabbat qissini ularga yaqin va tanish bo'lgan aniq faktlar, yorqin misollar orkali tarbiyalab boriladi. Tarbiyachilar bolalarda o'z oilasiga, bolalar boqchasiga, tevarak atrofga meqr — muqabbatini va ularga sodiq bo'lishini tarbiyalab, eng muqim ijtimoiy qis bo'lgan Vatanga bo'lgan muqabbatni tarbiyalab boradi.

Kichik guruqda Vatanga muqabbat qissi o'z o'yiga, boqchasiga, tarbiyachiga muqabbatini tarbiyalashdan boshlanadi. O'rta guruqda bolalar endi kengroq doiradagi kishilar bilan munosabatda bo'la boshlaydilar. Ular ota - onalari, tarbiyachilaridan o'z shaqri, buyuk mutaffakkirlarga qurmat va muqabbat qissi tarbiyalanib boriladi. Bolaning o'ziga xos xususiyatini e'tiborga olish uning aqloqiy tasavvurlari bilan aniq xatti - 48xarakatini o'rtasida qarama -qarshilik

bo'lishi mumkinligini nazarda tutib, kishilarga nisbatan chinakam muqabbatni tarbiyalash uchun ularga yordam berish istagini uyqotishga aloqida e'tibor berish kerak. Katta gurux bolalariga uyda onalariga, buvilariga va otalariga yordam berish topshiriladi. Butun gurux bolalari bilan ular oilada kattalarga qanday yordam berganliklari to'qrisida suqbatlashadilar. Onaga qurmat va muqabbatini tarbiyalashda 8 - mart bayramini uyushtirish katta yordam beradi. Bayramda tayyogarlik davrida, ularning meqnat, oiladagi qamxo'rliqi qaqida suqbat o'tkaziladi. Onalar qaqida suqbatlar o'tkazadilar.

Tayyorlov guruqdagi bolalar bilan olib boriladigan suqbatlarda ona meqnat qilib, faqat o'z oilasigina emas, jamiyat uchun qam foyda keltirishni ta'kidlanadi. Turli joylarga ekskursiyalar uyushtiriladi. Oilaga, boqchaga yaqin kishilarga meqr-muqabbat qissi asta-sekin kengayib, bolalarning tuqilgan shaqri, qishloqi jonajon tabiatga bo'lgan meqri bilan qo'shilib ketadi.

Tarbiyachi bolalarga shaqar va qishloqlardagi eng chiroyli joylarni, maydonlarni, ko'chalar nomlari bilan tanishtirib boradi. Tarbiyachi «Vatan», «Bizning shaqar», «O'zbekistonning poytaxti - Toshkent», «Shaqrimizning eng yaxshi kishilari» va shunga o'xshash mavzu bo'yicha kitob va rasmlar tanlaydi, turli albomlar, tayyorlab ta'lim - tarbiyaviy soatlar o'tkazadilar. Shuningdek, Respublikamiz ramzlaridan bayroq, madxiya, gerb qaqida qam tushuncha berib boriladi.

Tarbiyachining xar bir davrda yuz beradigan voqea-xodisalar qaqida bolalarga moqirona xikoya qilib borish vatanparvarlikni tarbiyalashda muqim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy qodisalar bilan tanishtirish usullarini tanlashda tevarak - atrofdagi yangi munosabatlar, xususiyatlar bilan tanishtirish, o'zganilayotgan ob'ekt va qodisa bolaning maqsadga yo'naltirilgan aqamiyati bilan boqliq bo'lishi kerak.

Aqli zaif bolalarni ijtimoiy qodisalar bilan tanishtirish jarayoni o'qitilishining turli uslublaridan foydalangan qolda amalga oshiriladi: ekskursiya, ijtimoiy qayotdagi xodisalarni kuzatish, suqbatda kattalarning kuzatishlarini qayd etish, didaktik va xarakatli o'yinlar; bolalarning tajribasini maxsus tashkil qilingan saxnalashtirishlar, bolalar nutqidagi bu tajribani umumlashtirish; badiiy adabiyotlar o'qish: filmlar va diafilmlar ko'rsatish.

O'qitishning birinchi bosqichida tayyorlov etapi ajratilib, bunda zarur sensor bazani yaratish: predmetlarning shakli, rangi kattaligini, orientirlashni shakllantirish bo'yicha ishlar olib boriladi.

O'qitishni tashkil qilishning asosiy shartlaridan biri ko'rgazmali qurollar bilan ta'minlash bo'lib, bir vaqtning o'zida so'z bilan ifodalangan ob'ektni bevosita kuzatish imkonini beradi.

Korreksion ishda asosiy o'rin didaktik o'yinlarga ajratiladi, ular nutqiy muloqotni oshirishga, bola o'zini anglashini shakllantirishga qaratiladi.

Birgalikda olib borilgan faoliyat davomida sheriklarining o'zaro muloqotga qiziqishni aqli zaif bolalarning keyingi boskichga o'qishga imkoniyat yaratadi: muloqotning ish yuzasidan bo'lgan ko'rinishi shaxsiy ish muloqotiga aylanishiga shart - sharoit tuqiladi. O'zi qaqidagi tasavvurlarni aniqlash, mustaxkamlash va kengaytirish o'z tashqi ko'rinishining xarakterli belgilarini ajratish o'z familiyasini bilish va aytish; o'z oilasi qaqida (oilasining familiyasini bilish, ota - onasi kasbini bilish); kundalik muloqotdagi yaqin kishilar qaqida; guruqdagi tengdoshlari qaqida (ularning ism - 49sharifini bilish, tashqi ko'rinishidagi

xarakterli belgilarni ajratish); boqcha xodimlari qaqida tarbiyachi ismi va sharifi bilan aytish; defektolog, enaga, xamshirani, musiqa raqbarini ismi va sharifini aytish; ularning faoliyatini kasbiga boqlab aytib berish. Kundalik muloqotda yaqin bo'lgan kishilarning o'zaro munosabatlari qaqida tasavvurlarini shakllantirish (oila a'zolariga qamxo'rlik qilish, tengdoshlari bilan qamkorlikda faoliyat yuritish, jamoa bilan ishlashda, o'z xarakatlarini tengdoshlari xarakati bilan muvofiqqlashtirish; o'z qulqini pedagog talabiga bo'ysindirishga o'rgatish).

Katta e'tibor bolalarning kattalar bilan ishchan munosabatlarini rivojlantiruvchi aqamiyatiga, bolalarning o'zi qaqida faoliyat sub'ektda taassurot shakllanishiga, keyinchalik shaxsning sub'ektiv qimmatini oshirishga sharoit yaratishga qaratiladi. Inson tashqi ko'rinishi qaqidagi ongli tasavvur shakllantirish bosqichida uni maqsadga yo'naltirilgan qolda idrok qilishga aqamiyat beriladi. Bunda ko'zgu va suratlar (bolalarning o'zlari, tengdoshlari, qarindoshlari, kundalik muloqotda yaqin kishilari)dan keng qo'llaniladi. Bu bosqichda insonlar orasidagi o'zaro munosabatlar aqloqiy normalar va inson xis - tuyqulari bilan boqliq ijtimoiy va emotsional tajribani yiqish, umulashtirish va mustaxkamlashga yo'naltiriladi. Bolalar boqchasi jamoasidagi, oiladagi o'zaro munosabatlar qaqidagi qayotiy taassurotlarni boyitishda bolalarning quyidagi o'yin shaklidagi muloqotlari yordam berdi: didaktik o'yinlar, saxnalashtirilgan o'yinlar, ko'qirchoq teatri va boshqalar.

qissiy qo'laylik yaratilishi u bolalarning o'zaro munosabatlariga ijobiy ta'sir o'tkazib, ularning aqloqiy rivojlanishiga yordam beradi. Tarbiyalanuvchilarda qamdo'stlik, ijtimoiy xulk va meqrli o'zaro munosabatlar shakllanadi. Aqli zaif bolalarda ijtimoiy qodisalar qaqidagi bilim va tasavvurlar o'z - o'zidan paydo bo'lmaydi. Ular bolani atrof olam bilan o'zaro faol aloqasi asosida shakllanadi. Birgalikdagi faoliyat jarayonida kattalar bilan muloqot qilish bolalar nutqida qayd qilingan qissiy qayotiy tajribalar boyitish natijasida shakllanadi.

Ijtimoiy qodisalar to'qrisidagi tasavvurlarning shakllanganlik darjasi bolalar o'yinida jamoaning o'zaro munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi.

O'yindagi personajlar o'rtasidagi munosabatlarini aks ettirish jarayonidagi pedagogning raqbarlik va tashkilotchilik vazifasi bolalarning kelgusidagi faoliyatining boshqa turlari va kundalik muloqotdagi o'zaro munosabatlarini belgilaydi. Aqli zaif bolalarning o'zi qaqidagi o'z eqtiyojlari va organizmining funktsiyalari xaqidagi tasavvurlarning yiqish va differentsiya qilishda maxsus vositalarning kiritilishi, unga faoliyatning barcha turlarida o'z tengdoshlari bilan muloqot jarayonini yaxshilash imkonini beradi.

Bolalarning so'z bilan mustaqkamlangan va jamoa faoliyati turlarida orttirilgan ijtimoiy tajriba, ularning insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar qaqidagi bilimni boyitadi. Bolalar insoniy munosabatlar to'qrisidagi bilim va taassurotlar maqsadga muvofiq yo'naltirilgan, shuningdek vositalar orqali tashkil qilingan ijtimoiy tajribalar (kitoblar o'qish, ertaklar, kinofilmlar namoyishi, multfilmlar, radio eshittirishlarni eshitish) orqali to'planadi. Kattalar meqnatini kuzatish davomida bolalar tajribasini maxsus tashkil qilish quyidagicha tajribada amalga oshirilishi mumkin: suqbat, kuzatish, tajribani bolalar so'zlab berishi, kichik matnlarni eshitish, syujetli rolli o'yin tashkil qilish.

E'tibor ko'rsata bilish, qayqurish, qamxo'rlik qilish munosabatlarni tarbiyalashda muvaffiqiyatli shakllanadi. Ana shu asosda boshqa kishilarga nisbatan ijobiy munosabatlarni tarbiyalash mumkin. 50

Bolalarga kasblarning nomini (enaga, qorovul) tushuntirish maqsadida maxsus mashqulot uyushtiriladi: Mashqulog davomida bolalar pedagogning «bularning qammasini kim qildiq» Enaga nima uchun kerak U nima ish qildiq kabi savollarga javob beradilar.

Shofyorning kasbi tasavvur xosil qilish uchun avtomobilni boshqarish qaqida elementar ma'lumot beriladi. Bajariladigan asosiy xarakatlarni nomlarini aytishni mashq qildiradi. Bolalarning olgan bilimlari mustaqil o'yinlar jarayonida mustaxkamlanadi.

Bolaning meqnat qurollari qaqidagi tasavvurlari «Bil va nomini ayt», «Kimga nima kerak" didaktik o'yinlarda mustaxkamlanadi.

Birinchi guruq bolalar transport vositalari va ularning vazifasi qaqida tasavvur xosil qilishlari, ularni bilishi va aytib bera olishlari kerak. Shu maqsadda transport xarakatini kuzatish tegishli o'yinchoqlar va rasmlarni qarab chiqish uyushtiriladi.

«Bil va nomini ayt» tipidagi didaktik o'yin mashqulotlar o'tkaziladi. Tasviriy san'at mashqulotlarida kichkintoylarga tayyor shakllardan avtomobil yasashni tavsiya qilish mumkin.

Bolalarni atrof muqit bilan tanishtirish ishida mashqulotlardan bo'sh vaqtlarga katta o'rin beriladi.

Bolalarning e'taborini doimo ularning tevarak atrofdagi kattalar meqnatiga qaratib turish zarur. Tajribali pedagog tarbiyalanuvchilarga mazali ovqatlar oshpaz tomonidan tayyorlanganligini, enaga deraza oynasini yuvib artganligi uchun guruq xonasi ozoda va yoruq bo'lib qolganligini aytadi, yangi ko'ylakni kiyib kelgan qizchani payqaydi, ko'ylakni uning onasi tikkanligini bolalarga tushuntiradi. Bolada u yoki bu meqnat turining mazmuni qaqida dastlabki tushunchalarining shakllana borishi Bilan bir vaqtda o'z atrofidagilarga nisbatan ijobiy munosabatning, ularga ko'maklashish istagining xosil bo'lishi juda muqim aqamiyatga ega.

Pedagog shu maqsadni ko'zlab bolalarga uchastkani supurishda farroshga, enagaga yordam berishni taklif etadi. Tarbiyachi bolalar bilan individual suqbat o'tkaza borib, ular bilan birga rasmlarni ko'rib chiqadi, tasvirlangan odam nima ish qilayotganini aytib berishni so'raydi, meqnat qiluvchi qar bir kishiga nisbatan o'zining xurmatini ta'kidlaydi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Maxsus bolalar boqchasida jamiyat qayoti bilan tanishtirishning mazmunini aytib bering

2. Batanra

muqabbat ruqida tarbiyalashda qanday ishlar olib boriladiq

3. Kattalar meqnatiga qiziqish uyqotish maqsadida qanday ishlar olib boriladiq

4. Kasblar qaqida qanday tushunchalar berib boriladiq

Tayanch so'zlar

I. Vatanga muqabbat - eng chuqur ijtimoiy qislardandir.

3 Bob Maktab yoshidagi aqli zaif bolalarni o'yinga o'rgatish

1-§O'yinga o'rgatish kursining mazmuni va vazifalari

Reja

1. O'yinga o'rgatish kursining mazmuni va vazifalari
2. O'yin turlari
3. O'yinning o'ziga xosligi
4. Bolalar o'yinini tashkil qilishda o'yinning aqamiyati

1. Zaparojets.A.V. Usova A.P. Rukovodstvo igrami detey v doshkolno`x uchrejdeniyax.
2. Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie.1995 g.
3. Metodicheskie ukazaniya k razdelu Igra. Moskva. Prosveshenie 1983

O'yin rivojlanishda nuqsoni bor bolalarning asosiy faoliyatlaridan qisoblanadi. O'yin doim xaqiqiy qayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy qayot o'zgarishi bilan uning mazmuni qam o'zgaradi. O'yin ma'lum maqsadga ko'ra yo'naltirilgan ongli faoliyat bo'lib, uning meqnat bilan ko'p umumiyligi bor va yoshlarni meqnatga tayyorlashga xizmat qiladi. O'yin faoliyati asosida bolada o'quv faoliyati rivojlanadi. Bola qanchalik yaxshi o'ynasa, u maktabda yaxshi o'qiydi. Shuning uchun bolalarning o'yin faoliyatini rivojlantirishga aqamiyat berishimiz kerak. Ilk yoshli bolalar o'yin faoliyatining birinchi bosqichida tanishtiruvchi o'yin bo'lib, u narsa-buyum-o'yin faoliyatidir. Uning mazmuni qo'l ishidagi murakkab va nozik xarakterlardir. Keyingi bosqich aks ettirish o'yini qisoblanadi. Kattalar ta'lim tarbiyaviy ishlarni ma'lum izchillik bilan olib borsalar, bu yoshdagi bolalar narsa va buyumlar nomini, nimaga ishlatilishini bilib oladilar va bu yangi bilimlarni o'z o'yinlarida qo'llay boshlaydilar. Bu yoshdagi bolalar o'yini mazmun jihatda predmetli faoliyatini aks ettiradi. Bolalar o'yinining yana bir o'ziga xos xususiyati - unda qarokat, so'z va obrazlarning o'zaro boqlanib ketishidir. O'yinda bola o'zi aks ettirayotgan qaqramonning qis-qayajoni, kechinmalari, qarokatlari bilan yashaydi.

Bola qech qachon jim o'ynamaydi, bitta o'zi o'ynasa qam u o'yinchoq bilan gaplashadi, o'zi tasvirlayotgan qaqramon bilan muloqot o'rnatadi, onasi, bemor, shifokor xullas qamma-qammaning o'rniga o'zi gapiraveradi. So'z obrazning yaxshiroq ochilishiga yordam beradi.

Nutq o'yin jarayonida juda katta aqamiyatga ega. Nutq orqali bolalar fikr almashadi, o'z qis-tuyqu, kechinmalarini o'rtoqlashadi. So'z bolalar o'rtasida do'stona munosabatlar o'rnatilishiga, tevarak atrofdagi qayot voqealari va faktlariga bir xilda munosabatda bo'lishga yordam beradi.

Bolalarning o'zi yaratgan o'yindan kelib chiqadigan yoki kattalar tomonidan taklif etilgan o'yining qoyasi, mazmuni, o'yin xarakatlari, rollar, o'yin qoidalari uning tuzilishni tashkil etuvchi qirralardir.

O'yinning qoyasi - bu nima o'ynashni belgilab olish: «do'kon», «shifoxona», «uchuvchilar, «ona-bola» (Oila), "bolalar boqchasi" va shunga o'xshashlar. O'yin mazmuniga, qoyasiga qarab bolalarning bunday o'yinlarini bir necha o'ziga xos guruqlarga bo'lish mumkin:

a) maishiy turmushni aks ettiruvchi o'yinlar (oila, bolalar boqchasi, shifoxona va boshkalar);

b) kishilarning yaratuvchilik meqnatini aks ettiruvchi o'yinlar (metro kurilishi, deqqonlar meqnati, uy, fabrikalarning kurilishi va x.k.);

v) ijtimoiy voqealarni, an'analarni aks ettiruvchi o'yinlar (bayramlar, namoyishlar, sayoqat, meqmonlarini kutish va x.k.)

O'yinlarning bunday bo'lishi albatta shartli bo'lib, bir o'yinda qar xil qayotiy voqealar qam aks etishi mumkin. qoya o'yinning mazmuni, jonli to'qimasi bo'lib, uning rivojlanishini, o'yin qarakatlarini, bolalar munosabatlarining qar xilligi va o'zaro boqlanishini belgilab beradi. O'yinning qiziqarli bo'lishi va unda bolalarning qanday ishtirok etishlari o'yin mazmuniga boqliq. O'yinda bola ijro etadigan roli o'yinning asosiy o'zagi va tarkibiy xususiyatidir. Shuning uchun qam bu o'yinlar rolli va syujetli rolli o'yinlar nomini olgan. Bola olgan roliga qarab, o'sha obrazga kirib ketadi va uning rostligiga ishonadi.

qoidali o'yinlar xuddi xalq o'yinlari singari qiziqarli bo'lib, unda bolalar qayoti, o'z tengqurlari va kattalarning meqnat faoliyatlarini tasvirlashga xarakat qiladilar. qoidali o'yinlar o'z xususiyatiga ko'ra didaktik va xarakatli o'yinlarga bo'linadi. Didaktik o'yinlar bolalarning aqliy qobiliyatlarini, sezish organlarining logik tafakkurini o'stiradi, bolalarni e'tiborli va mustaqil bo'lishga o'rgatadi va mashqulotlarni o'zlashtirishga ijobiy ta'sir qiladi. Faqat didaktik o'yin o'z moqiyatiga ko'ra o'yin tarzida o'tishi va mashqulotga o'xshab qolmasligi kerak. Shundagina didaktik o'yinlar qiziqarli o'tadi va u bolalarda xursandlik, quvnoqlik qissini tarbiyalashga yordam beradi.

xarakatli o'yinlar o'z moqiyati bilan boshqa o'yinlardan ajralib turadi. Bolalar turli xarakatli o'yin mashqlarini (sakrash, chopish, otish, uzatish, irqitish) bajarar ekanlar, ularning kelajakda soqlom va baquvvat bo'lib etilishlariga mustaqkam zamin xozirlanadi. Bunda asosan tez xarakat qilish, topqirlik qolatlari va xarakatlari amalga oshiriladi. Bu o'yinlar sezish, ko'rish, nafas olish organlari, qo'l - oyoq muskullarining yaxshi xarakat qilishi va me'yorda rivojlanishiga yordam beradi.

Demak, barcha turdagi o'yinlar bolalarning kattalar faoliyatiga qiziqishlariga, ularga taqlid qilishga intilishlariga asoslanadi. Chunki bu o'yinlar kishilarning meqnati va oilaviy qayotini; uchuvchilar, kosmonavtlar, dengizchilar qamda boshqalarning qaqramonliklarini o'zida aks ettiradi.

Bolalar o'yinini o'zining mazmuni, xususiyati, tashkil qilishiga ko'ra pedagog olimlar ularni quyidagi turkumlarga ajratadilar.

Ijodiy o'yinlar.

qoidali o'yinlar.

Ijodiy o'yinlarni bolalar o'zlari o'ylab, topishadi. Unda oldindan belgilangan qoidalar bo'lmaydi. O'yin qoidasini bolalar o'zlari o'yin jarayonida belgilashadi. Ijodiy o'yinlarga drammalashgan o'yinlar, qurilish o'yinlari, tabiiy materiallar bilan o'ynaladigan o'yinlar kiradi.

qoidali o'yinlarning mazmuni va qoidasi kattalar tomonidan belgilanadi. qoidali o'yinlarga quyidagilar kiradi: didaktik o'yinlar, xarakatli o'yinlar, musiqaviy o'yinlar, ermak o'yinlar.

Adabiyotlarda pedagoglar tomonidan quyidagi o'yin turlaridan keng qo'llanib kelayotganligini aniqladik.

1. Ijodiy o'yinlar.

a) syujetli - rolli o'yinlar;

- b) qurilish o'yinlari;
 - v) saqnalashtirilgan o'yinlar;
- qoidali - xarakterli o'yinlar.

Didaktik o'yinlar.

- a) o'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar.
- b) stol ustida o'ynaladigan o'yinlar.
- v) oqzaki o'yinlar

Ijodiy o'yinlarning mazmunini bolalarning o'zlari o'ylab topadigan va ularda taassurotlarini, borliq qaqidagi tushunchalarni qamda unga munosabatlarini aks ettiradilar.

qoidali o'yinlar kattalar tomonidan yaratiladi va bola qayotiga olib kiradi.

Mazmuni, qoidalarni murakkablanishiga qarab, u turli yoshdagi bolalarga mo'ljallangan bo'ladi. Tayyor qoidali o'yinlarning katta guruqini xalq o'yinlari tashkil etadi, ularning ko'plari avloddan avlodga o'tib, bizga etib kelgan. Didaktik o'yinlar bolalar boqchasida ta'lim va tarbiya vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Didaktik o'yin ta'lim bilan bevosita boqliq bo'lib, unga yordam beradi. Didaktik o'yin - bu maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va imkoniyatlariga mos keladigan ta'lim berish metodidir.

O'z navbatida didaktik o'yinlar o'zining xilma - xil ko'rinishlarga ega. Syujetli - rolli o'yinlari, bu o'yinda bolalar o'zlarini ma'lum bir rolni qandaydir kasb egasi (shifokor, o'qituvchi, quruvchi) vazifasini bajarayotgandek qis qiladi.

O'yin bola uchun qaqiqiy qayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o'yinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkin. A.P. Usova shunday degan edi: "Bolalar qayoti va faoliyatini to'qri tashkil etish - ularni to'qri tarbiyalash demakdir. Bolalarni tarbiyalashning o'yin shakli shuning uchun qam samarali natija beradiki, o'yinda bola yashashni o'rganmaydi, balki o'z qayoti bilan yashaydi".

O'yin tanlay bilish qam muqim aqamiyatiga ega. O'yin bilan ta'lim o'rtasidagi boqliqlik bola ulqaygan sari o'zgarib boradi. Kichik guruqda o'yin ta'lim berishning asosiy shakli qisoblansa, katta guruqga borganda esa mashqulotlarda ta'limning roli ortadi. Tayyorlov guruqiga borganda bolalarning o'zlarida maktabdagi o'qishga ishtiyoq uyqonib qoladi.

Ammo bolalar uchun o'yinning qadri yo'qolmaydi, balki mazmuni o'zgaradi. Endi bolalarni qo'proq fikriy faollikni talab etuvchi o'yinlar, sport tarzidagi (musobaqa jiqatlari bor) o'yinlar qiziqтира boshlaydi.

O'yin bola shaxsini tarbiyalashning asosiy vositasidir. O'yin orqali bolalar kattalarning meqnat tajribasini, bilim, malaka va ko'nikmalari qarakat usullarini, aqloq normalari va qoidalarni, muloqaza va muqokamalarini egallab oladilar. O'yinda bolaning o'z tengdoshlari va kattalar bilan bo'ladigan munosabat usullari shakllanadi, qis va didlari tarbiyalanadi.

Bolalarning o'yinda birlashishlari bir necha bosqichga bo'linadi. Birinchi bosqich bolalarning "yonma-yon" o'yinining shakllanib borishdir. Bu ilk yoshli va kichik guruq, bolalariga xosdir. Bunday o'yinda bolalar o'rtoqining o'yiniga qizikish bilan qaraydilar, birga o'ynab, "yonma-yon" o'tirganlaridan xursand bo'ladilar. Bu yoshdagi bolalarning o'yini kattalar raqbarligida ularning xulqiga ta'sir etish orqali tashkil etiladi.

Ikkinchi bosqichda bolalar o'yin orqali mexanik ravishda birlasha boshlaydilar. Bunday birlashishlar qisqa muddatli 54bo'ladi. Bu davrga kelib bolalardan

kimning qaysi o'yinga qiziqishi aniq bo'la boshlaydi, bir xil bolalar didaktik o'yinga qiziqsalar, ikkinchilari xarakterli o'yinni yoqtiradilar, uchinchilariga ijodiy o'yinlar ma'qulroq bo'ladi va x.k. Tarbiyachining vazifasi bolalarni u yoki bu o'yin bilan uzoqroq o'ynashga o'rgatishdir.

Uchinchi bosqichda o'ynovchi bolalar guruqi bir-biriga do'stona munosabat va o'zaro yoqtirish orqali birlashadilar. Birga o'ynovchilar soni ko'p bo'lmasa-da, bolalar qiziqib o'ynaydilar. Bu davrga kelib bir-birlariga baqo berish umumiy talabi yuzaga keladi. Bu bosqichda tarbiyachi bolalarning o'yinda birlashishlarining aqloqiy asosini yuzaga keltirishi, ularda o'zaro yordam, o'rtoqlik, do'stlik munosabatlarini shakllantirishi lozim. Bolalar boqchasida bolalarning uyushgan, qiziqarli va mazmunli qayotini ta'minlash uchun yosh guruqlarida rang-barang o'yinlardan foydalanish zarur. Ijodiy o'yinlar qoidalarining ichki, yashirin tabiati bolaga qarakat qilishi uchun katta erkinlik yaratadi; uning o'ynayotgan kollektiv oldidagi vazifasi tayyor qoidali o'yinlar mazmuniga nisbatan noaniqroq bo'ladi. Bu o'ynovchiga syujetni osonlik bilan o'zgartirish, qo'shimcha rollar kiritish imkonini beradi. Ijodiy o'yinlar bolalarda katta qiziqish uyqotadi va ularga ulkan ta'sir ko'rsatadi, biroq bolalar qayotini tashkil qilishda faqat shu o'yinlardan foydalanish xato bo'lur edi. Bolalarning koidali o'yinlarni egallashlari katta tashkiliy aqamiyatga ega. Koidalar qarakatlarning muayyan normalarini so'ng esa bolalarning bir-biriga bo'lgan munosabatini belgilaydi bolaga o'zini va o'zi bilan birga o'ynayotganlarni nazorat qilish imkonini beradi. qoidalarni bajarishdagi mustaqillik o'yinda bolalarni maqsadga muvofiq tarbiyalash jarayonida shakllantiriladi. Bola o'ynayotganda bolalar kollektivi bilan muayyan munosabatda bo'ladi. O'yinning ijtimoiy ta'siri, u uyqotadigan qislar unda tarkib topadigan munosabatlarda mujassamlashgan bo'ladi.

TEKSHIRUV SAVOLLARI:

Bolalar o'yinini ta'riflab beringq

qanday o'yin turlarini bilasizq

O'yinning o'ziga xosligi nimalarda namoyon bo'ladiq

4. Bolalar o'yinini tashkil qilishda o'yinning aqamiyatini aytib beringq

2-§ O'yin faoliyatining rivojlanishi uchun zarur shartlar

Reja

1. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'yinini tashkil qilinish

2. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'yinlarini rejalashtirish

3. Syujeti-rolli o'yinlarning mazmuni va usullari

4. Aqli zaif bolalarning syujeti-rolli o'yinlarga o'rgatishning xususiyatlari

1. Zaparojets.A.V. Usova A.P. Rukovodstvo igrami detey v doshkolno`x uchrejdeniyax.

2. Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie.1995 g.

3. Metodicheskie ukazaniya k razdelu Igra. Moskva. Prosveshenie 1983 g.

rivojlantirish ma'lum darajada o'yinga o'rgatishning to'qri tashkil qilinishidan iborat bo'ladi. Shunga ko'ra maxsus maktabgacha tarbiya muassasalarining pedagogik jamoasi butun korreksion-tarbiyaviy jarayonning muqim bo'qini bo'lib o'yin faoliyati qisoblanishini anglashi kerak. Maxsus bolalar boqchasining kun tartibida o'yinga o'rgatish mashqulotlarini o'tkazish vaqti aniq bo'lgani kabi bolalarning erkin o'yinlar o'ynashi uchun qam vaqti bo'lishi kerak. qatto shu talablarga rioya qilinganida qam bolalar etarlicha o'ynamaydilar. Turli sabablarga ko'ra o'yin o'ynashga vaqt qolmaydi, o'yinni mutolaa qilish, diafilmlar ko'rish bilan almashtirish eqtimoli to'la qisoblanadi. Bolaning asosiy faoliyatiga bo'lgan bunday munosabat uning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishini tushunish mumkin. Faqat kun tartibini aniq bajarish, mashqulotlarni tizimli o'tkazishgina intellekti buzilgan maktab yoshiga etmagan bolalarda o'yin o'ynashga talab paydo bo'lishini ta'minlaydi.

Maxsus boqchaga qafta davomida turish uchun kelgan tarbiyalanuvchilarning ertasi maktab yoshiga etmagan boshqa bolalarniki kabi tartib qoidalarni bajarish bilan boshlanadi. O'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalari etarlicha shakllanmagan kichik guruq bolalariga vaqt katta guruqdagilarga qaraganda ko'proq ajratiladi. Lekin qamma guruqlarda gigienik tadbirlar nonushtadan 20-30 daqiqa oldin tugatiladi. qatto nonushtaga tayyorlanish uchun ajratilgan vaqt mobaynida bolalar uchun o'ynashga imkoniyat tuqiladi. Tarbiyalanuvchilarni yakka tusdagi o'yinlarga jalb qilish uchun shu ozgina vaqt oraliqidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bolalarni o'yin burchagining butun maydoni bo'yicha taqsimlash kerak va uzoq davom etadigan syujetli-rolli o'yinlardan tashqari ularga turli ko'rinishdagi o'yinlarni tavsiya etiladi. Nonushtadan keyin kichik bir guruq tarbiyachi bilan mashqulotlarga ketganida, defektolog boshqa kichik guruq bilan o'yin o'ynashni o'rgatadigan mashqulotlar o'tkazadi. So'ngra kichik guruqlar o'rnini almashadi. To'qridan-to'qri o'tkazilgan mashqulotlar tugaganidan so'ng bolalarning ko'p qismi sayrga chiqishadi (1-1,5 soat), tabiat qo'ynida meqnat qilish kabi qar xil kuzatuvlar tashkil etilishi mumkin, lekin asosiy o'rin o'yinlarga ajratilishi kerak.

Tarbiyachi ochiq qavoda o'yinlarni rejalashtirar ekan, bolalarning individual va yoshidagi qiziqishlarini qisobga olishi kerak. Agar kichik yoshdagilari tarbiyachi tomonidani doimiy nazoratga, ularning o'yinlarini tashkil etishda aloqida e'tiborga muqtoj bo'lsalar, kattalari esa o'yinlarni o'z xoqishlariga ko'ra tanlashlari va ularni ma'lum darajada mustaqil tashkil etishlari mumkin. Tarbiyachi doim bolalar bilan bo'lishi muqim, chunki ular me'yorda rivojlanayotgan maktab yoshiga etmagan bolalardan farqli, qatto tajribali pedagog qam oldindan ko'ra olmaydigan turli xil sababsiz qarakatlarga beriluvchanlik kuchliroqdir. Tajovuzkorlik ko'tarilishlari, yonida o'ynayotgan o'rtoqiga zarar etkazishga qarakat qilish, afsuski, tez-tez uchrab turadigan qolat. Pedagog o'z tarbiyalanuvchilarini diqqat bilan kuzatib o'zaro etilayotgan nizolarni oldindan nazarga olishi va oldini olish uchun qamma ishni qilishi kerak.

Tarbiyachi kunning ikkinchi yarmida jadvalga muvofiq bolalar bilan syujeti-rolli, didaktik va qarakatlanadigan o'yinlarni o'rgatish bo'yicha mashqulotlar o'tkazadi. Kechki ovqatdan keyingi kechqurun yotishga tayyorlanishdan oldingi bo'lgan ozginagina vaqt oraliqi maktab yoshiga etmagan aqli zaif bolalarni qar tomonlama rivojlanishiga qaratilgan qar xil didaktik o'yinlarni o'tkazish uchun foydalaniladi. Shunday qilib, agar o'yinlarni to'qri 56rejalashtirib tizimli ravishda o'tkazilsa,

unda bolalarning o'yin faoliyatini rivojlanishi uchun kerakli sharoit yaratiladi. Aqli zaif bolalar boqchasida o'yin burchagini jiqozlash ta'lim davrining qar yilida bolaning o'yin faoliyati rivojlanishining asosiy vazifalariga va yosh talablariga jiddiy javob berishi kerak. O'qish davrining birinchi yilida guruqlarda o'yin burchagini jiqozlashda bolalarda o'yin o'ynashga qiziqishni uyqotadigan, o'yinni xoqlaydigan o'yinchoqlar, albatta, kiritiladi. Bu syujetli o'yinchoqlar: kiyimi oson echiladigan o'rta kattalikdagi qo'qirchoqlar, iloji boricha yumshoq matodan bo'lgan aniq qiyofa va rangdagi qayvon-o'yinchoqlar (quyoncha, ayiqcha, kuchukcha, mushukcha), aravachalar, qildiraklar, kubiklar, katta miqdordagi turli konstruksiyali mashinalar, vagonchalar; didaktik xarakterdagi turli o'yinchoqlar: matreshkalar, piramidachalar, mozaikalar. qamma o'yinchoqlar etarli miqdorda va yaxshi qolatda bo'lishi zarur: Bola osongina olishi uchun ular javonning pastki tokchasida bo'lishi qam aqamiyatli. "Mozaika", "Rangli kubiklar", "Kichkintoylarga – loto" turidagi o'yin qo'llanmalari yuqori tokchalarda yotadi. Ular tarbiyachi bilan jamoaviy didaktik o'yinlar o'tkazilganida bolalarga beriladi. Dramatik o'yinlar uchun o'yin belgilari to'plami, liboslar, maketlar kerak bo'ladi, ular bolalarning mustaqil foydalanishi uchun mo'ljallanmagani uchun aloqida xonada saqlanishi kerak.

Yuqorida ko'rsatilganidek, bolalar bilan ochiq qavoda er maydonida o'yinlar o'tkazish uchun suv va qum uchun mo'ljallangan koptok, o'yinchoqlar to'plami (kurakcha, belkurak, xaskash) bo'lishi kerak. Sayr uchun uchadigan o'yinchoqlar, bir nechta qo'qirchoq, kuchukcha, sigir, ot albatta ajratish kerak. Sayr uchun tanlangan o'yinchoqlarga ayamasdan munosabatda bo'lish yaramaydi va bolalarga singan, isqirt kiyingan kam e'tiborni tortadigan o'yinchoqlarni qech qam berish kerak emas. Shuni esda tutish kerakki, ochiq qavodagi o'yinlar – bu aqli zaif bolaning o'yin faoliyati shakllanishi bo'yicha qilingan umumiy ishning asosiy qismi qisoblanadi.

O'yin burchagida o'yinchoqlarning joylashishiga aloqida e'tibor berish kerak. Ularning bir qismi stellajning tokchalaridan joy oladi, qolganlarini esa pol ustida bolalar o'yinlari an'analariga ko'ra taqsimlash kerak. O'yin burchagida, albatta, qo'qirchoqlar uchun xonadonni jiqozlash zarur, unda ovqatlanadigan xona, yotoqxona, oshxona, vanna xonasi, ancha maqkam, yirik miqdordagi chiroyli va qulay bo'lgan mebellar qam kerak (bolalar o'yin jarayonida qo'qirchoq stol yoki divanga o'tirib ko'rishlari, qo'qirchoq qo'l yuvadigan moslamada qo'l yuvishlari mumkin). Faqatgina mebellarni qo'yish emas, balki qo'qirchoq xonadoni sharoitini jonlantirish – uning intereriga kerakli narsalarni televizor, chiroq, oshxonadagi javonga kattaroq bo'lgan qo'qirchoq idish-tovoqlarni qo'shish, shkafga qo'qirchoq kiyimlarini osish, o'rin solish kabi ishlarni qilish lozim. qo'qirchoq xonadoni bolalar qo'qirchoq bilan erkin o'ynashi uchun kengroq bo'lishi muqim.

Birinchi yili ta'lim olayotgan bolalar guruqidagi kabi bu erda qam ochiq qavoda o'yinlar tashkil qilish uchun o'yinchoqlar to'plami bo'lishi zarur. Unga syujetli o'yinchoqlar qam qarakatlantiruvchi o'yinlarni o'tkazish uchun atributlar qam: serso (osmonga irqitilgan qalqani chillak bilan ilib olish o'yini) o'yini uchun to'plam, bayroqchalar, koptoklar, kegli (butilka shaklidagi yoqochlarni tik qo'yib soqqa bilan urib o'ynaydigan o'yin) kirishi kerak.

Yuqori guruqlar uchun o'yin burchagida bola tayin o'yin qolatiga tushib qolishi uchun o'yinchoqlarni shu tarzda 57guruqlanadi: bolalar tushlik pishirishi,

qo'qirchoqning kiyimlarini yuvishi, uni dazmollashi, tikuv mashinasida tikishi va boshqalar mumkin bo'lgan; o'qil bolalarda qarbiy xizmatga nisbatan paydo bo'ladigan qiziqishni qisobga olish va qarbiy mavzudagi syujeti-rolli o'yinlar uchun kaska, miltiq va liboslar atributini ajratish, turli maishiy o'yinlarni kengaytirish uchun maydon tashkil etish kerak.

Bolalarni boqchaga kelganining birinchi kunidanoq pedagoglar ular bilan o'yinchoqlarga avaylash munosabatida bo'lish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha maqsadga yo'naltirilgan ishlarni olib borishlari kerak. Uch-to'rt yoshli aqli zaif bolalar tarbiyachi raqbarligida o'yinchoqlarni joy-joyiga tartibli qo'yib chiqishga iqtidori etadi. Tarbiyachi bolalarni kuzatmayotganida o'yinchoqlarni sindirishlari, ularni otishlari, qajishlari, so'rishlari nojo'ya qarakatlarni qilishlari mumkin emas. O'yinchoqlar doim tartibli bo'lishi, ko'rkam ko'rinishi kerak: qo'qirchoqlar ozoda, yasangan, qulay kiyingan, mashinalar butun, idish-tovoqlar tokchalarda toza va tartibli qo'yilgan va boshqalar. Kattalar o'yinchoqning sinishi va buzilishining qar bir qolatiga ta'sirlanishga majbur, unga ayamasdan munosabatda bo'lishga yo'l qo'ymasligi kerak. Bola tashlab yuborgan qo'qirchoqni ko'tarib olishi, bolalarning ko'z oldida unga raqmi kelishi, erkalashi; aqanab yotgan mashinani olib uni ko'zdan kechirishi, qildiraklarining butunligini tekshirishi kerak.

Bunday mashqlar 20 daqiqadan oshmasligi kerak. Bolalar bir necha marta almashuv o'tkazishganidan so'ng ular o'yinchoqlarini ancha xotirjamlik bilan qaytarib beradilar.

Katta yoshdagi bolalar o'yin tugaganidan keyin mustaqil o'yinchoqlarni yiqishtirib olishga majburlar, ularni zarur bo'lganida doimiy tartibga solib turadilar, tarbiyachi raqbarligida oyda ikki marta o'yin burchagini tozalash ishlarni olib boradilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning o'yin faoliyatini rivojlantirishning muqim sharti bo'lib tizimli o'yinga o'rgatish, qamda kundalik turmushdagi ularning o'yinlariga raqbarlik bo'ladi.

Pedagog o'yinda uning qar bir qarakatini belgilab faqat ishtirok etadi. Kuzatuv paytida quyidagilarni belgilashi zarur:

bola o'yinchoqlarga qiziqish ko'rsatyaptimi, bu qiziqish qanday tusda, u tarqoq qoldami (biridan boshqasiga o'tib qamma o'yinchoqlarni o'ynayaptimi) yoki tanlangan (bitta yoki ikkita o'yinchoqni tanlab oladi va ular bilan aniq qarakatlar sodir qiladi), bolada o'yinchoqlarga va ular bilan bo'lgan qarakatlarga qiziqish qanchalik mustaqkam (u qar bitta o'yinchoq bilan uzoq vaqt o'ynaydimi yoki tezda o'yinni to'xtatib qo'yadimi), uning qarakatlari aynan o'yinmi yoki rasmiy tusga egami;

o'yin davomida o'yinchoqlarni iste'mol qilishning aynanligi (o'yin mantiqiga to'qri kelmaydigan qarakatlar aynan emas deyiladi: o'yinchoq plitaning duxovkasiga qo'qirchoqni tiqish, stolni qo'qirchoq o'ringa yotqizib qo'yish; o'yinning xarakteri. Bolaning qamma o'yin qarakatlarini to'la belgilab pedagog uning xarakteri to'qrisida xulosa qiladi: ular epchil-ayyormi (manipulyatsiya), protsessualmi yoki syujetlimi. Epchil-ayyor deb, shu narsa uchun xarakterli bo'lmagan maxsus o'yin qarakatlariga aytiladi (ko'rish, timirskilash, taqillatish, orqaga qarash va boshqalar). Epchil-ayyor – o'yin qarakatlarini narsalar bilan rivojlanishini ancha past bosqichi.

Protsessual qarakatlarga so'nggi

58natijalarga yo'naltirilmagan qarakatlar

kiradi. Bola jarayonni amalga oshirishining o'zidan qoniqish oladi (mashinani maqsadsiz uchirish, qo'qirchoqni tinmasdan kiyintirish va echintirish). Epchil-ayyorlar bilan solishtirganda bu qarakatlar o'yin rivojlanishining ancha yuqori bosqichdaligini ko'rsatadi.

Protsessual o'yinga qaraganda syujetli elementlar bilan o'ynalgan o'yin ancha maqsadga qaratilgan bo'ladi. Bola ishlab chiqqan qarakatlarining o'zaro boqliqligini tushunib qarakat qiladi. Bola o'yin davomida kerakli o'yinchoqlarining yo'qligi uchun o'rinbosar-narsalardan foydalanadi (masalan, qoshiq o'rniga tayoqcha, sovun o'rniga kubikni) va syujetli o'yinlar uchun xos bo'lgan tasavvuridagi ob'ektlar qarakatini amalga oshiradi; o'yin paytida bola nutqining taqlili. Bu shunday xulosa qilishga imkon beradi, o'yin qarakatlari munosabatida uning roli qanday bo'lgan, u o'yin bilan yaxlit butunlikni tuzganmi, uning rivojlanishiga qissa qo'shganmi.

Defektolog guruqdagi qar bir tarbiyalanuvchining o'yin faoliyati ustidan to'la tekshiruv o'tkazganidan keyin u chorak rejasini tuzishga kirishadi, qamda «O'yin» dasturiy bo'limi bo'yicha nazarda kutilayotgan ish usullari va vazifalarini shakllantiradi.

Defektolog chorak rejalaridan tashqari qaftalik rejalar qam tuzadi va o'yin o'ynashni o'rgatishga baqishlangan mashqulotlar qisobini olib boradi, mashqulotlarni qisqa natijasini izoqlaydi, qiyinchiliklarni, yutuqlarni belgilaydi va kelajak uchun izoqlar qiladi.

O'yin faoliyatiga o'rgatish, masalan, bolalarni qo'l meqnatiga o'rgatishga qaraganda oliy sharoitda o'tkazilishi kerak. Pedagog o'yin bo'yicha mashqulotlar o'tkazar ekan, agar u qayajonli va qiziqarli qilib qarakat qilmasa, uning bolalarda o'yin faoliyatini shakllantirishga qaratilgan qamma qarakatlari oldindan barbod bo'lishga maqum etiladi.

Belgilash kerakki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar kattalar qarakatini bir xilda qilib tiklashning mustaqkam an'anasini ma'lum qiladilar. Tashqaridan qaraganda bu bola tomonidan faoliyatning muayyan usullarini egallash bo'lib ko'rinishi mumkin. Masalan, pedagog "qaydovchi" o'yini uchun katta bo'lmagan diametrdagi chambaraklarni moslash mumkinligini ko'rsatadi. Bolalar xursandlik bilan o'yinning yangi usulini ushlab oladilar, o'zlari chambaraklarni rul sifatida qo'llab ko'radilar. Biroq bu qali ularda o'yinda o'rinbosar-narsalardan foydalanish ko'nikmalarini paydo bo'lganini ko'rsatmaydi va pedagog tomonidan o'rin bosish funktsiyasining paydo bo'lishi deb baqonlanmasligi kerak. Bu faqat bolalarni aniq o'yin vaziyatida aniq narsadan foydalanishni egallaganligini bildiradi. Agar, maktab yoshiga etmagan aqli zaif bolalar ularga tanish bo'lgan chambarakdan foydalana olganlarida edi, deylik, qo'qirchoqning dala qovlisini devori sifatida, bu o'yin faoliyatida o'rinbosar-narsalar bilan qarakat qilish qobiliyatining paydo bo'lishini ko'rsatuvchisi bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning o'yinga o'rgatishni tashkil qilish bilan birga defektolog qamma bolalarning bu turi uchun umumiy faoliyat xususiyatlarini, qamda shaxsiy sifatlarini qisobga olishi kerak. Pedagog bolalarni diqqat bilan kuzatar ekan, ular orasida o'yin paytida doim etakchi sifatida chiqishga beriluvchan liderlarni ajratib oladi. Ular intellektual munosbatda ancha yaxshi saklangan, boshqa bolalar ustidan "boshchilik qilish" ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Ba'zida, yaxshi o'yin tashkilotchisi deb, ular to'qrisida yolqon tasavvur qam paydo bo'ladi. Ular aslida 59bolalarga kuch bosimi orqali ta'sir

ko'rsatadilar, ularni qo'rqitishadi, zo'ravonlik bilan bo'ysunishni talab qiladilar. Bunday bolalarga bosh rollarni o'zlariga olishni ta'qiqlamagan qolda ularda navbatma-navbat odatiga rioya qilishni, boshqa ishtirokchilarda qam o'yinga boshchilik qilish xoqishi borligini tushunish kerakligini tarbiyalash lozim.

Nutqida qiyinchiliklarni boshidan o'tkazayotgan bolaga pedagogning bunday munosabati mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydigan qodisadir. Ular jamoada o'ynayotgan bu bolalarning shusiz qam oqir aqvollarini qiyinlashtiribgina qolmay, balki asab-psixik buzilishlar uchun sharoit yaratib beradi. O'yin bolalarning sevimli faoliyati bo'lib, ular intilishlarining predmetini tashkil qiladi. Pedagog bolani o'yindan maqrum qilar ekan, o'zini u bilan aloqasiga zarar etkazadi. Uni tiklash juda qiyin, yuqorida aytilganidek, bunday aloqasiz o'yinga o'rgatish mumkin emas.

Aqli zaif bolalarning o'yinga o'rgatishning muqim qolati ularda o'yin syujeti rivojlanishining mantiqini o'zlashtirish bo'lib, bir qarakat boshqasiga qaraganda tayyorlovchi bo'lishi qisoblanadi. Buning uchun ikki turdagi ishdan foydalanish maqsadga muvofiq. Birinchidan, kundalik qayotda, rejim jarayonlari qolatida maishiy qarakatlarning ketma-ketligini kuzatish va o'rnatish. Masalan, bolalar qo'llarini yuvganlaridan keyin ovqatlanishga kirishishlari kerak, pedagog ularning e'tiborini oldin qo'llarini yuvib, keyin ovqatlanishga o'tirishga qaratadi; bolalarni yotishga tayyorlar ekan, ularning e'tiborini oldin kiyimlarini echib, tun ko'ylaklarini kiyishga diqqatlarini qaratadi (o'ringa ko'ylakda yotib bo'lmaydiku), keyin esa o'z joylariga yotadilar.

Ikkinchidan, bolalar tomonidan oldindan tayyorgarlik ko'rishni talab qiladigan bunday o'yin qarakatlarini bajarish. Masalan, katta odam bolaga taklif qiladi: "Kel sening "qizingni" cho'miltiramiz. Buning uchun nima qilish kerakq" Bola pedagog raqbarligi ostida cho'miltirishga tayyorlash uchun kerak bo'ladigan qamma o'yin qarakatlarini sanab chiqadi, so'ngra ularni amalga oshirishga o'tadi. Ko'rsatilgan metodik usullarni qo'llash aqli zaif bolalarda aloqida o'yin qarakatlarini mantiqiy zanjirga boqlashni to'qri birlashtirishga o'rgatishni ko'rsatadi.

Vahti-vaqti bilan o'yinga yangi o'yinchoqlarni kiritish zarur. Ilgari o'zlashtirgan qarakatlarini yangi o'yinchoqlariga yoki o'xshash bo'lgan boshqlariga qam o'tkazish, ammo aqli zaif bolalar uchun ayniqsa aynan o'xshash sharoit bo'lmaganligi muqim, bu ularning o'yinlarini turlantiradi va boyitadi, ilgari egallagan bilim va ko'nikmalarini mustqkamlaydi, faoliyati va fikrlashi uchun xarakterli bo'lgan bir xillilikni bosib o'tishga imkon beradi.

Pedagog bolalarni o'yin o'ynashga o'rgatar ekan, bola o'z o'yinlarini faqat tarbiyachining ko'rsatib berganlariga asoslanib emas, balki kundalik turmushdagi materiallardan qam yasashi kerak.

Biroq, aqli zaif bolalarning atrofqa qiziqishining pastligi bilan boqliq bo'lgan, qissiy-iroda doirasi va tassavur etishning qaytadan tiklashni rivojlantirishning etishmasligi natijasda atrofdagi ko'rgan qolatlarini mustaqil o'yinga o'tkaza olmaydilar. Ko'pincha katta tayyorgarlik ishlari bolalarda ko'rgan narsalarini o'yinda tasvirlab berishning paydo bo'lishiga olib kelmaydi. Bu mavzudagi ekskursiya yoki sayr vaqtida bevosita qiziqish uyqotishi mumkin bo'lgan, qatto o'yinga mustaqil tortinchoq urinishlar qam yo'q. Bola o'yinini boshqara borib, u qayotda ko'p kuzatgan syujet qarakatlarini aytib turish zarur: "Sening "qizing" betob bo'lib qoldiq, Nima qilish kerakq, 60Unga qanday yordam berish kerakq"

yoki: Sen Lolani ovqatlantirdingmi, idish-tovoqlar iflosku. Nima qilish kerak va boshqalar. Bur turdagi savollar bolalar tomonidan yaxshi qabul qilinadi, kundalik qayotda o'zlari kuzatgan yoki ishtirokchisi bo'lgan voqealar aks etishiga imkon beradi. Pedagog-defektologning raqbarligi bolada aniq bir rolga qiziqishni yaratishga qaratilgan bo'lishi, o'zi ko'rgan odam bo'lib qolish xoqishi paydo bo'ladi.

Bolalarni rolli o'yinga o'rgatishning keyingi bosqichi ularning qaydovchi, shifokor, oshpaz, sotuvchi rollarini egallashlari qisoblanadi. qar qanday rolli o'yin tayyorlov ishlarini olib borishni talab qiladi. Shunday qilib, bolalarni "qaydovchi" o'yiniga o'rgatish uchun pedagog turli ekskursiya-ko'rsatishlar olib borishi, qaydovchi bolalar oldida faqat qator maxsus qarakatlarni bajaruvchi emas, balki yo'lovchilari bor avtobusning qaydovchisi bo'lib namoyon bo'ladi.

Munosabatlarning qissiy-axloqiy nuqtai nazariga aloqida e'tibor qaratish kerak (qaydovchi odamlarga yordam beradi, u meqribon, shafqatli. U bolalarni boqchaga, kattalarni ishga olib borib qo'yadi va boshqalar).

Maktab yoshiga etmagan aqli zaif bolalar o'yinni boshlar ekan, odatda, taklif qilingan rolga bajonidil rozi bo'ladilar va avvalida unga muvofiq qarokat qiladilar, biroq juda tez oddiy o'yinchoqlar qarokatiga o'tib ketadilar. Pedagog bunday qollarda o'yinga qo'shilishi lozim, bolaga o'ziga olgan rolini eslatishi, o'yinning kelgusidagi aqvolini qanday tasavvur qilishini aniqlashi kerak. Masalan, bola "qaydovchi" o'yinini o'ynash niyati borligini bilib, pedagog o'yin qolati turini yaratadi: «Sen qaydovchisan, avtobusni boshqarasan. Seni bekatda odamlar kutib turishibdi. U erda bolalar o'z ota-onalari bilan turishibdi – ular bolalar boqchasiga o'tlanishgan, avtobus esa qali qam yo'q. Tezroq bekatga qayda» va boshqalar.

Pedagogning o'yinga qayajonli qo'shilishi bolaning o'z rolini qis qilishiga imkon beradi, u kim uchun o'ynayapti, uning "ishi" va u kim uchun "ishlayapti" o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshiroq tushunishiga olib keladi.

O'rta maktab yoshiga etmagan aqli zaif bolalarning o'yin faoliyatini rivojlantirish uchun ularga juda yaxshi tanish bo'lgan "Sholqom", "Bo'qirsoq" va b.

ertaklarining dramalarini o'tkazish foydali. Pedagog uning mazmunini qo'qirchoq teatri personajlari, fanera tasvirlari yordamida ularni qayajonli va jonli qilib ertak bilan tanishtiradi.

Bolalar ertakning mazmunini tushunib olishlari uchun ularni qar bir qarokat qiluvchi shaxs bilan tanishtirish, ularga qo'qirchoqlar bilan qarakatlarni amalga oshirishga, qar bir personajning nomidan chiqishga imkoniyat beriladi. qech qachon bolalardan rollarini yodlab olishni talab qilish kerak emas. Ular ertak matniga yaqin gapirsalar, shuning o'zi etarli. Ularda faraz qilingan vaziyat sharoitlarida maksimal qarokat qilishni uyqotadigan dramatik-o'yinlarni o'tkazish jarayonida bolalarga o'zlarini turli rollarda sinab ko'rish imkoniyatini berish kerak. Dramatik-o'yinlarni samarali o'tkazish uchun turli atributlar va liboslardan foydalanish imkonini beradi. Ular bolalarga syujetni tushunishga yordam beradi, personaj obraziga, rolga kirishga, agar bola uni esdan chiqargan bo'lsa eslatadi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning o'yin faoliyatini rivojlantirish uchun bolalar boqchasida jonli tabiat burchagini tashkil qilish favqulodda muqim va foydali. qushlar, baliqlar, uy qayvonlarini tizimli kuzatuvini o'tkazish bolalarda ular to'qrisida to'qri tasavvur qosil qiladi, odatlari, turmush tarzi bilan tanishadi. qayvonlarga taqlid qilishni o'rgangach bolalar ularni o'yinda to'qri tasvirlay oladilar, qayvonlar rolini o'zlariga 61olganlarida oddiygina syujetlarni qam

rivojlantira oladilar.

Bolalarning dramatik-o'yinlari syujetlarining muqim manbai bo'lib badiiy adabiyot o'qish qisoblanadi. Pedagog-defektolog tanlab olgan qikoyalar bolalar tushunchasiga mos keladigan bo'libgina qolmay, balki ularda o'yinga qiziqishni uyqotadigan, ular uchun o'ziga xos "ovqat" beradigan bo'lishi kerak. Bu B.Jitkovning qikoyalari, S.Marshak va V.Suteevning ertaklari va b. Pedagog drammalashtirishni o'tkazishga tayyorlanar ekan kerak bo'lib qolsa moslashtirish uchun asarning matnini chuqur taqlil qiladi.

Rol elementlari bor bo'lgan qarakatli o'yinlar jamoani tashkil qilish uchun ancha samarali qisoblanadi. Bolalar personajlari qayvonlar qisoblangan o'yinlarni jon dillari bilan o'ynaydilar, masalan, mashqur ertaklardan "Tulki va tovuqlar", "Bo'ri va echkichalar» va boshqalar. Bolalarni syujet rivojlanishida birgalikda qurilishlar rivoji bor o'yinlar qam yaqinlashtiradi. O'ynovchilarning qar biri qurilishning biron bir qismini yasashni bajaradi yoki qurilish paytida o'z o'rtoqiga yordam ko'rsatadi. Bolalar qiziqish bilan birgalikda o'z qo'qirchoqlari uchun uy, ko'cha, qayvonot boqi, xona va mebel quradilar. Bunday o'yin jarayonida tarbiyachi maktab yoshiga etmagan bolalarda o'zaro munosabatni boshqaradi, kim qaddan ortiq qayajonli yoki kam aloqali ekanligini kuzatadi. Me'yorda rivojlanayotgan maktab yoshiga etmagan bolalarning tajribasiga nisbatan, aqli zaif bolalarda ancha chegaralangan, odatda, atrofdagilar to'qrisida juda kam biladilar. Ularning tasavvur doiralari kambaqal, ular doimiy turadigan muqit bilan chegaralangan. Shuning uchun bolalar muassasasidagi ularning kundalik qayotlarini quyidagi tarzda tashkil qilish zarur, u yangi tassurotlar va bilim manbai bo'lib qolishi, atroflarida sodir bo'layotgan voqealarni kuzatish ko'nikmalarini tarbiyalash lozim. Tarbiyachi, enaga, qamshira, boqbon va boshqalarning kundalik ishi aqli zaif bolalar ustidan tizimli kuzatish qisoblanadi, keyin esa ularning o'yinlari mazmunida aks etadi. Bolalarni ular kattalarning turli qarakatlarini kuzatishlari mumkinligi uchun sayr vaqtida tez-tez bolalar boqchasi tashqarisiga, ko'chaga olib chiqishlari zarur. Bunday sayrlar vaqtida bolalar idrokini tashkil qilish kerak, ularning e'tiborini eng asosiysiga, qiziqarlisiga qaratish, sayrdan qaytgach esa ko'rganlarini muqokama qilish va qisman bo'lsa qam ma'lum bo'lgan o'yinlar syujetiga yangi elementlar kiritishga qarakat qilinadi.

qamma aytilganlaridan kelib chiqib, bolalarda qayot va o'yin tajribalarining shakllanishiga yo'naltirilgan, ularda maxsus o'yin bilimlarini rivojlantirish, ya'ni korreksion-tarbiyaviy ish qar tomonlama aqli zaif bolalarning o'yin faoliyatini shu darajada yurgizishi mumkinki, bunda uning psixik rivojlanishiga ijobiy ta'sirni ta'minlaydi.

4 bob Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish

1 § Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni miqdoriy tasavvurlarini shakllantirish

Reja

1. Aqli zaif bolalarni miqdoriy tasavvurlarini shakllantirish
2. Matematika mashqulotlariga 62qo'yilgan talablar

3. Matematik tasavvurlarni shakllantirishda foydalaniladigan usullar

1. Formirovanie elementarno`x matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektolgiya. 1973 g.

2. Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

3. Davidova S.I. Vo`polnenie umstvenno otstalo`mi doshkolnikami zadaniy po podrajaniyu, obrazu i rechevoy instruktsii. Defektologiya. 1973 g.

4. Radisheva I.G. Sostoyanie elementrano`x predstavleniy i ponyatiy, velichino` ix formirovaniya u gluboko otstalo`x detey. Moskva. 1971 g.

Maxsus maktabgacha tarbiya muassasalari sharoitida matematika o`qitishning umumta'limiy, korrektsion-tarbiyaviy va amaliy vazifalarini qal qilish defektologning kasbiy tayyorgarligiga boqliq.

Matematika o`qitish aqli zaif bolalarning ma'lum bilim, ko`nikma va malakalarni o`zlashtirib olishlarinigina emas, balki ularning psixik jarayonlarini korrektsiyalash uchun qam imkoniyat yaratadi. Kuzatishlar shuni ko`rsatadiki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar uchun aqliy etishmovchilik xarakterli xususiyatlardandir. Bu qol ularda mavqum umumlashtirishga, atrof muqitdagi narsalar va voqealar o`rtasidagi aloqa qamda boqliqlikni belgilay olmaslikka, taxlil va sintez qilishga qobiliyat yo`qligida ifodalanadi. Aqli zaif bolaning tafakkuri yaqqol-

obrazli situatsion xarakterda bo`ladi va bir qancha o`ziga xos xususiyatlarga ega bo`ladi.

Aqli zaif bolalarning matematikani muvaffaqiyatli o`zlashtirishlari ko`pincha bir tomondan, ularning matematik bilimlarni o`zlashtirish xususiyatlariga va qiyinchiliklarni qisobga olishga, ikkinchi tomondan aqli zaif bolalarning mavjud imkoniyatlarini qisobga olishga, shuningdek matematika o`qitishni to`qri rejalashtirish va tashkil qilishga boqliq.

Bu bo`limda quyidagi masalalar qal qilib boriladi:

Maxsus bolalar boqchasining qar bir bir guruqida elementar matematik tasavvurlarni rivojlantirishga oid ishlarni tashkil qilish;

Maxsus bolalar boqchasida mashqulotlarni rejalashtirish va tashkil qilish;

Matematika mashqulotlariga qo`yiladigan didaktik talablar;

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish usullari.

Bu bo`limda maxsus bolalar boqchasi sharoitida matematika o`qitishning tashkiliy masalalari ochib berilgan.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga ushbu o`quv yilida bir turdagi, keyinchalik esa qar xil turdagi buyumlar ichidan taqlid qilish, namunaga qarab, so`z instruktsiyasi bo`yicha bitta va ko`p buyumlarni ajratishga o`rgatishdan ish boshlanadi.

Bir xil va qar xil turdagi buyumlar ichidan ikkita va uchta buyumni ajratib, "qanchaq" degan savolga javob berishga o`rgatiladi. 1, 2, 3 ta buyumni barmoqlar soniga moslashtirish bo`yicha mashqlar bajartiriladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar 3 ichida buyumlar guruqini ustma-ust qo`yish yoki yonma-yon qo`yish usulidan foydalanib taqqoslaydilar. 3 ichida buyumlarni sanash va "qammasi nechtaq degan savolga javob berishga o`rgatiladi.

Kattaligi bo'yicha keskin farq qiluvchi buyumlarni taqqoslash, geometrik jismlardan shar, kub (kubik), uchburchakli prizma (tom), parallelipiped (brusok), geometrik shakllardan kvadrat, doyra, to'qri to'rtburchaklarni nomlamasdan farqlashga o'rgatiladi. Kichik guruqda sutkaning keskin farq qiluvchi bo'laklari (kun va tun) bilan tanishtiriladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bilan ishni tashkil qilishda didaktik materiallar bilan ishlashi, vazifalarni ma'lum tartibda bajara olishi katta aqmiyatga ega. Mashqulotga tayyorlanayotgan material, bola uchun amaliy-qayotiy aqamiyatga ega bo'lishi kerak. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar mashqulotda o'zlashtirayotgan bilimlar o'yin va amaliy faoliyatda, kundalik turmushda zarurligini anglab etishlari lozim.

Matematika o'qitishda defektolog suqbat, ekskursiya, kuzatish, taqqoslash usullari bilan bir qatorda, mo'yqalamda aylantirib chiqib elimlash, plastilindan berilgan miqdorda sharchalar, kubiklar va boshqa 2 narsalarni yasash kabi amaliy ishlarni va didaktiq xarakatli uyinlarni keng qo'llaydi.

O'qitish jarayonida didaktik o'yinlarning aqamiyati shundan iboratki, ular o'rgatish maqsadlarida o'ylab topiladi, bolalarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishga xizmat qiladi. O'yinlar vaqtida paydo bo'ladigan ijobiy tuyqular bolalar faoliyatini faollashtiradi. O'yinda bolalar o'zlari payqamagan qolda matematik tushunchalarni o'zlashtirib boradilar.

Ko'p buyumlar ichidan taqlid kilish, namunaga qarab so'z instruktsiyasi bo'yicha 4 ta buyumni ajratish, uni sanash, sanalgan buyumlarning natijasini aytish (masalan, qammasi 4 ta quyoncha), 4 ichidagi buyumlar sonini barmoqlar soniga mos keltirishga o'rgatib boriladi. Rasmda turli joyda tasvirlangan buyumlarni idrok etib, miqdorini aytish bo'yicha mashqlar olib boriladi.

4 ichida ikkita guruq buyumlarni yonma-yon va ustma-ust qo'yish usuli orqali taqqoslash malakalari shakllantiriladi. Buyumlarning miqdori, ularning fazoda joylashishi, rangi, shakli, kattaligiga boqliq emasligini bolalarga misollar asosida tushuntiriladi.

Kattalik bo'yicha buyumlarni taqqoslashga o'rgatiladi. Geometrik shakllar qaqida olgan bilimlarini tasviriy faoliyat, o'yin jarayonida qo'llaydilar.

Mashqulotlar davomida guruq xonasidagi buyumlarni o'ziga nisbatan mo'ljal olishga o'rgatiladi. Sutka bo'laklaridan ertalab, kunduzi, kechqurunni farqlash bo'yicha mashqlar olib boriladi. Yil fasllaridan kuz, qish, yozning asosiy belgilarini tabiat qo'ynida kuzatish orqali tanishtiriladi va mustaqkamlanadi.

Maktabgacha yoshdagi aql zaif bolalar tomonidan bilimlar turli darajada o'zlashtirilishini va materialning asta-sekin o'rganilishini qisobga olish uchun defektolog materialni to'qri rejalashtirishi muqim. Shuningdek defektolog aqli zaif bolalarning bilim imkoniyatlarini qamda ularning bilimlar qolatini, ko'nikma va malakalarini aniq, tasavur qilishi shart.

Ushbu guruqda maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga 5-6 ichida buyumlarni sanash va natijasini aytish, ko'p buyumlar ichidan so'z instruktsiyasi bo'yicha 4 ta, namuna va taqlid qilish asosida 5 ta buyumni sanab ajratish, 5-6 ichida buyumlar sonini barmoqlar soniga moslashtirishga o'rgatiladi.

Buyumlar guruqini miqdori bo'yicha taqqoslash: kattaligi va miqdori bo'yicha teng, kattaligi bo'yicha bir xil, ammo miqdori bo'yicha turlicha (ko'p, kam), kattaligi va miqdori bo'yicha turli xil 5 ichida ochiq natija bilan 4 ichida yopiq natija bilan arifmetik misollarni echish 64bo'yicha mashqlar beriladi. Katta

guruqda maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar sodda masalalar tuzish va echishga o'rgatiladi.

Buyumlarni balandligi, uzunligi, qalinligi bo'yicha solishtirish malakalari shakllantiriladi. Bolalarning turli faoliyatlarida tanish geometrik shakllardan foydalanishga o'rgatish davom ettiriladi qamda ularni qo'lda paypaslab ko'rib, nomlash bo'yicha didaktik o'yinlar qo'llaniladi. Mashqulotlarda, kun tartibining barcha vaqtlarida va turli faoliyat jarayonlarida aqli zaif bolalarga fazoda mo'ljal olish bo'yicha ishlar olib boriladi.

Sutka bo'laklarini bir-biridan farqlashga, qafta kunlarining nomini to'qri aytishga, to'rt faslning asosiy belgilarini bilishga o'rgatiladi.

Maktabga tayyorlov guruqida kuchli o'zlashtiruvchi bolalar guruqi bilan 10 ichida, kuchsiz o'zlashtiruvchi bolalar bilan 7 ichida sanash malakalari rivojlantirib boriladi.

Ko'p buyumlar ichidan so'z instruktsiyasi bo'yicha beshta buyumni ajratish, beshdan birgacha teskari sanash, 7 ichida berilgan sondan berilgan songacha sanash, 10 ichida to'qri sanash malakalari shakllantiriladi. 5 raqami bilan tanishtirib, buyumlar miqdorini ko'rsatilgan raqamlarga, qar qaysi raqamni buyumlar miqdoriga moslashtirish bo'yicha amaliy mashqlar olib boriladi. 4-5 soni doirasida sodda masalalar echishga o'rgatiladi. Buyumlarni teng ikki qismga bo'lish bo'yicha amaliy mashqlar o'tkaziladi.

Maktabga tayyorlov guruqida geometrik shakllar qaqidagi tasavvurlari mustaqamlanadi va kengaytiriladi. Bolalar tevarak atrofdan o'ziga tanish shakllarni topadilar, geometrik shakllarni shakli bo'yicha guruqlarga ajratadilar. O'ziga, boshqa buyum, boshqa odamga nisbatan qamda qoqoz varaqida mo'ljal olishga o'rgatiladi.

Sutka bo'laklari, qafta kunlari, yil fasllarining asosiy belgilarini aytib berish malakalari shakllantiriladi.

Maxsus maktabgacha tarbiya metodikasining asosiy vazifasi aqli zaif bolalar bilan korreksion-tarbiyaviy ishlar tizimi ustida ish olib borishdir. Korreksion tarbiyaviy ishlar mazmuniga ruqiy va jismoniy rivojlanish nuqsoni bor bolalarning psixikasidagi turli etishmovchiliklarni tuzatish, ya'ni ularni aqliy rivojlantirish ularning bilish faoliyatini tuzatish, ularning tafakkurini o'stirishda aktivlashtirishdan iborat. Ularni yordamchi maktabda matematika darslariga tayyorlashdir.

Normal rivojlanayotgan boqcha yoshidagi bolalardan farqli ruqiy va jismoniy rivojlanishda nuqsoni bor bola xulq atvor normalarini mustaqil egallay olmaydi. Shu sababli bu bolalarning ruqiy rivojlanishi ularni o'qitish va tarbiyalashga boqliq. Matematika mashqulotlarida sensor madaniyatni tarbiyalash muqimdir. Sensor rivojlantirish bu predmetlarning tashqi ko'rinishi, rangi, uzunligi, shakli, fazoda joylashishi, qid va mazasini bilish demakdir. Sensor rivojlanish bir tomondan umumiy aqliy rivojlanishga fundament bo'lsa, ikkinchi tomondan mustaqil aqamiyatga ega, chunki mukammal tasavvur bolaning ba'zida, maktabda yaxshi o'qishiga va boshqa ko'pdan-ko'p meqnat turlarini o'zlashtirishiga zamin yaratadi.

Bolalarni maktabga tayyorlashning asosiy vazifasi matematikadan faktik bilimlar, ko'nikma va malakalar tizimini to'plash va ularni o'zlashtirish uchun (masalan, son, shakl, mikdor qaqida bilimlar, qo'shish va ayirishga doir masalalar echish malakalari va boshqalar) sharoitlar yaratishdangina emas, balki bu

bilimlarni o'zlashtirishga tayyorlashdan qam iboratdir. Eng avvalo bola shaxsini maqsadga yo'naltirilgan tarzda rivojlantirish zarur.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Oddiy matematik tasavvurlarni shakllantirish kursining vazifalari nimalardan iboratq
2. Oddiy matematik tasavvurlarni shakllantirishda qanday usullardan foydalaniladiq
3. Miqdoriy tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha qar bir o'quv yilida olib boriladigan ishlarni aytib bering
3. O'quv faoliyatining elementar ko'nikmalarini tarbiyalash bo'yicha qanday ishlar amalga oshiriladiq

Tayanch so'zlar

1. Sensor-lotincha "Sensus" - "tuyqu", "sezgi", "idrok" degan ma'noni bildiradi.

2-§ Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish metodikasi

Reja

Aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish

2. Predmetlarning o'ziga nisbatan fazoviy joylashuvini belgilash
3. Ko'rsatilgan yo'nalishda xarakat qilish ko'nikmalarini o'rgatish
4. Fazoda mo'ljal ola bshshshni o'rgatish uchun qayotiy vaziyatlardan foydalanish.

Formirovanie elementarno`x matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektolgiya. 1973 g.

Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

Davidova S.I. Vo`polnenie umstvenno otstalo`mi doshkolnikami zadaniy po podrajaniyu, obrazu i revevoy instruksii. Defektologiya. 1973 g.

Radisheva I.G. Sostoyanie elementrano`x predstavleniy i ponyatiy, velichino` ix formirovaniya u gluboko otstalo`x detey. Moskva. 1971 g.

Dasturning asosiy vazifasi maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga o'ziga nisbatan mo'ljal olishni o'rgatishdan iborat. Bolalarni o'zidan oldinda, orqada kabi fazoviy yo'nalishlarni ajrata olishga o'rgatishni shart qilib qo'yadi. Fazoviy yo'nalishlarni farq qilishda bolalarning o'z gavda qismlarini aniq farq qilishi va o'ziga nisbatan tomonlarni aniqlashi asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan «oldinda» deganda bola o'zining yuzi tomonni, «orqada» deganda esa - gavdasining orqa tomonini tushunadi.

Shuni e'tiborga olib, o'quv yili boshida 66aqli zaif bolalarning tomonlarni

«o'zlariga nisbatan aniqlay olishlarini, gavda va yuz qismlarining nomini bilishlarini tekshirib ko'rish muqim aqamiyatga ega». Bolalar bunga kundalik turmush faoliyatda o'rgatib boriladi.

Bolalarning yuvinishi va kiyinishi vaqtida defektolog ular bilan erkin suqbatlashib, gavda va yuz qismlari nomini aytadi: «Burningni, quloqingni, peshonangni art», «boshingga ro'mol o'ra», «bo'yningga sharf boqla».

Kichkintoylarning o'zini gavda va yuz qismlari nomini aytishga undash muqim aqamiyatga ega. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar tomonlarni o'zlariga nisbatan etarli darajada yaxshi aniqlay olmaydilar. Shuning uchun «qo'qirchoqni cho'miltiramiz», «qo'qirchoqni o'xlashga yotqizamiz», «qo'qirchoqni kiyintiramiz» kabi didaktik o'yinlardan foydalaniladi. Bu o'yinlar vaqtida bolalarning diqqati faqat yuvintirish, kiyintirish jarayonlariga emas, balki gavda va yuz qismlarini farq qilishga va nomini aytishga qam qaratilishi muqimdir. Bolalardan biriga qo'qirchoqning ko'kragini, elkasini va boshqa a'zolarini yuvish taklif qilinadi. Bu vaqtda guruqdagi boshqa bolalardan o'zlarining gavda qismlarini ko'rsatishlari so'raladi. «Sizning orqangiz qaniq Elkangiz qaniq quloqingiz-chiq»

Kichkintoylar o'zlarining yuz va gavda qismlari kaerdaligini bilib olganlaridan so'ng, ularga uzlarining turli tomonlarini aniqlash o'rgatiladi. Defektolog boladan so'raydi: «Sening orqangda nima borq», «Oldingda-chiq» (ko'krak, qorin, yuz). Yoki «Sening orqang qaerda, ko'kraging-chiq»

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar ayniqsa o'ng qo'l bilai chap qo'lni farq qilishda ancha qiynaladilar. Agar defektolog qo'lning nomini shu qo'l bilan bajarilayotgan va avvalo qar qaysi qo'l uchun qarakterli bo'lgan ishlar bilan doimo boqlab borsa, bu qiyinchiliklar yo'qoladi.

Defektolog nonushta yoki tushki ovqat vaqtida, mashqulotlar va boshqa paytlarda bolalar diqqatini nima qilayotganliklari va qaysi qo'llari bilan qilayotganliklariga jalb etadi. Bolalar qaysi qo'llarida qoshiqni, qaysi qo'llarida nonni, qaysinisida qalamni, mo'yqalamni, qaysinisida esa qoqozni ushlab turganliklari qaqida aytib berishlari kerak.

O'ng va chap qo'lni bir-biridan farq qilish va nomini aytish mashqi boshqa qarakatlarni bajarishda qam o'tkaziladi. Masalan, defektolog musiqa va jismoniy tarbiya mashqulotlarida bolalarga o'ng qo'llariga qavo rang bayroqchani, chap qo'llariga esa yashilini yoki o'ng qo'llariga uzun lentachani, chap qo'lga esa kaltasini olishni taklif qiladi, kichkintoylardan qaysi qo'llarida qanday predmet borligini so'raydi.

O'ng va chap qo'lni farqlashga va nomini aytishga o'rgatish jarayonida o'zidagi turli tomonlarni: bosh – yuqorida, oyoqlar - pastda ekanligini, o'ng oyoq, o'ng quloq, chap quloq va qokazolarni bilish ko'nikmasini o'stirishga katta aqamiyat beriladi. Bu ish individual suratda qam, bolalarning uncha katta bo'lmagan guruqi bilan qam, o'tkaziladi. Defektolog ularga ko'plarini tizzalariga tekkazishlarini va qaysi oyoqlari chap, qaysinisi o'ng ekanligini topishni taklif qiladi. Kichkintoylar chap qo'l qaysi tomonda bo'lsa chap oyoq shu tomondaligini, o'ng oyoq esa o'ng qo'l tomonda ekanligini bilib oladilar. Xuddi mana shu yo'sinda bolalar o'ng tomon qaysi-yu, chap tomon qaysi ekanligini faqmlab oladilar.

Pedagogning ko'rsatmasiga binoan bolalar bayroqchalar bilan pastni, yuqorini ko'rsatadilar. Ular aytilishi bilan oldinga engashishni, qo'llarini yuqoriga ko'tarishni, pastga tushirishni va shu 67kabilarni o'rganadilar. «Bekinmachoq»,

«Koptokni qaerga tashladingiz» o'yinlaridan foydalaniladi. Bunday o'yin mashqlarini 6-8 marta takrorlash lozim, ularga taxminan 4-5 minut vaqt ajratiladi. Kichik guruqda bolalar qoqoz betidagi qar xil joyni bilish yuzasidan dastlabki ko'nikmalarni qosil qiladilar. Mashqulotlarda ularga narsalarni qoqoz betining yuqorisiga va pastiga tartib bilan qator qilib qo'yib chiqish o'rgatiladi.

Pedagog rasm solish mashqulotlarida predmetlarni tasvirlash usullarini ko'rsatib qo'l xarakati yo'nalishining nomini: yuqoridan pastga, pastdan tepaga va x.k. deb aytib beradi. Bolalar qarakat yo'nalishining yoki tekislikdagi predmetlar joyining nomini aytishga undaladilar. «qalqachalar qaerda ko'proqq», («Pastda»), «qaerda kamroqq» («Yuqorida»).

Defektolog vaqt bo'lagining nomini aytadi va bolalarning shu vaqtga mos bo'lgan faoliyat turlarini sanab chiqadi. «qozir, ertalab biz gimnastika qildik yuvindik endi esa nonushta qilamiz». Yoki «biz allaqachon nonushta qilib bo'ldik shuqullanib qam bo'ldik. qozir kunduz kun. Tez orada tushki ovqatni eymiz». Masalan boladan quyidagilar so'raydi: «qozir ertalab. Sen ertalab nima qilasanq Sen o'rningdan qachon turasanq» va shu kabilar.

Kun davomida bolalar bilan birgalikda kunning turli bo'laklarida bolalar va kattalarning faoliyatini tasvirlaydigan rasmlar ko'rib chiqiladi.

Rasmlar shunday bo'lishi kerakki ularda vaqtning mazkur bo'lagi uchun qarakterli bo'lgan belgilar aniq ko'rinib tursin. Defektolog rasmda tasvirlangan bolalar (kattalar) nima ish qilayotganliklarini va bu qarakat qaysi vaqtda bajarilayotganligini aytadi. U bolalarga savollar beradi. «Sen erta bilan nima qildingq Kunduzichiq» yoki «Sen qachon o'ynaysanq qay vaqtda sayr qilasanq Sen qachon uxlaysanq» Keyin bolalar, masalan, erta bilan kunduzi yoki kechqurun kattalar yoki bolalar nima qilayotganliklari tasvirlangan rasmni tanlab oladalar.

Bolalar asta-sekin erta bilan kunduzi, kechqurun, kechasi so'zlarining aniq mazmunini tushunib oladilar. Ularga emotsional rang beriladi. Bolalar o'z nutqlarida ulardan foydalana boshlaydilar.

Predmetlarning o'ziga nisbatan fazoviy joylashuvini belgilash

Bolalarni tomonlarni o'zlariga nisbatan joyini aniqlashga, oldinga, orqaga, tepaga, pastga mana shu kabi yo'nalishlarni ko'rsatishga o'rgatib bo'lgach, ularga predmetlar ularining qaysi tomonlarida turganligini (oldinda, old tomonda, orqa tomonda, orqasida, o'ngda, chapda, yuqorida, pastda) aniqlashga mashq qildirishga o'tish mumkin. Avval bolalarga ularning qarama - qarshi tomonlarida: oldinda-orqada, yuqorida-pastda turgan faqat ikkita o'yinchoq yoki buyumning joylashish o'rnini aniqlash taklif qilinadi. Keyinchalik bu predmetning soni uchtagacha ko'paytiriladi. Predmetlar oldin boladan unchalik uzoq bo'lmagan masofada («yonida») joylashtiriladi. Asta-sekin bu masofa orttirib boriladi.

Defektologning topshiriqiga binoan bola xonaning ma'lum bir joyida turadi va xonada turgan narsalarni o'ziga nisbatan qaerda joylashganligini aytadi. Bola predmetlarning turgan joyini aniqlab bo'lganidan so'ng unga o'ng va chap, keyin esa orqaga aylanish taklif etiladi. Keyinchalik bu narsa bolalarga predmetlar o'zlarining qaysi tomonlarida joylashganini aniqlashda nisbiylik borligini tushunib olish imkonini beradi. Bola yonga burilsa, ayiqcha endi uning yon tomonida emas, balki uning oldida o'tirgan bo'ladi. Bolalarning xarakatlari va joydan-joyga o'tishi bilan boqliq bo'lgan mashqlar eng samarali mashqlardir. Predmetlarning turgan joyini aniqlash 68 mashqulotlarda qam, kundalik qayotda

qam amalga oshiriladi. «Nima qaerda turibdi, uni top», «Kim ketdi va u qaerda turgan edi». Bu kabi didaktik o'yinlarni o'tkazishga katta aqamiyat beriladi. Ko'rsatilgan yo'nalishda xarakat qilish ko'nikmalarini o'rgatish, Bolalar asosiy fazoviy yo'nalishlarni farq qilish va nomini aytishni bilib olganlaridan keyin ular ko'rsatilgan yo'nalishda xarakat qilishga o'rgatiladi. Buning uchun avval «qaerga borasan, nima topasanq» o'yinidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu o'yinning maqsadi - bolalarga asosiy fazoviy yunalishlarni amaliy farq qilishni va belgilashni mashq qildirishdir.

Vaziyatni tashkil qilish Defektolog bolalar yo'qligida bolaning turadigan joyini (oldida, orqada, yonida) taxminiy qisobga olib, xonaning turli joyiga o'yinchoqlarni yashirib ko'yadi. Masalan, bolaning oldidagi pardacha (qo'shimcha pardacha) orqasiga ayiqchani, orqasidagi tokchaga quyonchani yashirib qo'yadi va x.k.

Mashqning borishi. Defektolog bolalarga topshiriqni tushuntirib: «Bugun sizlar yashirib qo'ygan o'yinchoqlarni topishni o'rganasizlar» - deydi va bir bolani chiqarib: «Oldinga yursang ayiqchani topasan, orqaga yursang quyonchani topasan, Sen qaerga borishni istaysan va u erdan nimani topasanq» - deydi. Bola yo'nalishni tanlab olishi, uning nomini aytishi va shu yo'nalishda borishi kerak. U o'yinchoqni topgach, qaysi o'yinchoqni qaerdan topganini aytadi. («men orqaga yurdim va tokchadan quyonchani topdim»).

Tekislikda orientatsiya qilish, rasmlarni o'rtada, yuqorida va pastda o'zaro joylashuvini aniqlash ko'nikmalarini mustaqamlash uchun «Juft suratlar» tipidagi o'yinlar o'ynaladi. Bola avval kartochkada tasvirlangan 3 ta o'yinchoqning qanday joylashganligini ta'riflab berishi, keyin esa juft rasmlarni topishi kerak. Ushbu guruqda aqli zaif bolalarga fazoda buyumlarning «o'ziga nisbatan» joylashishi o'rgatiladi. Buning uchun turli mashqlar, didaktik o'yinlardan keng foydalaniladi. Buning uchun «Nima o'zgardi» tipidagi didaktik o'yindan foydalanish mumkin. O'yin bolalar oldida turgan o'yinchoqlarning joylari o'zgartirilmasdan qamda o'zgartirilganidan keyingi joylashuvlarini topishdan iborat bo'ladi.

Buyumlar avval bir-biridan uzoq bo'lmagan masofada joylashtiriladi. Bolalar buyumlarning joylashishini aniqlaydilar. Masalan: «Uy qaerda joylashganq», «Uyning oldida nima borq» «Orqasida-chiq» va x.k. Bolalar atrofdagi buyumlarning fazoviy xarakteristikasini tushunib boradilar va uning fazodagi joylashuviga boqliqligini o'zlashtirib oladilar.

Fazoda mo'ljal ola bshshshni o'rgatish uchun qayotiy vaziyatlardan foydalanish. Fazoda orientatsiya qila bilishni o'rgatish uchun maxsus mashqlar bilan bir qatorda turli qayotiy vaziyatlardan qam keng foydalaniladi. Fazoviy yo'nalishlarda orientatsiya qilish qar qanday amaliy xarakatning zaruriy komponentidir. Tegishli mashqlar uchun jismoniy tarbiya va musiqa mashqulotlari, ertalabki gimnastika qamda xarakatli o'yinlar katta imkoniyat beradi.

Fazoda aniq orientatsiya qila bilish xarakatli mashqlarni to'qri bajarishni ta'minlaydi. Pedagog xarakat yo'nalishini doimo ko'rsatib turadi. «Pastga tushing, yuqoriga ko'tariling!» va q.k.

Fazoviy yo'nalishlarni ifodalovchi so'zlarni predmet orientirlash nomi bilan almashtirish kerak emas («Deraza tomonga buriling» va shu kabilar).

Katta guruq

Katta yoshdagi bolalarda chap va o'ng qo'lni farq qilish, o'ziga nisbatan predmetlar qay yo'nalishda: yuqorida, pastda, oldinda, joylashganini aniqlash ko'nikmasi mustaqkamlab boriladi. Shu maqsadda o'rta guruq bolalari uchun tavsiya etilgan quyidagi o'yin va mashqlar qo'llaniladi. «Kim qaerda turibdi, top!, Nima kaerda, top! qo'nqiroq qaerda chalindi, topq va boshqalar». Bu o'yinlarni matematik mashqulotlarda, shunindek o'yin vaqtlarida o'tkazish mumkin. Bolalar o'rta guruqdagi kabi qarama qarshi yo'nalishlarni aniqlash bo'yicha mashq qildiriladi, biroq topshiriklar murakkablashtiriladi. Bu predmetlar sonining ortishi (2 dan 6 gacha) bilan ifodalanib bunda bola aniqlashi lozim bo'lgan, shunindek bola bilan narsa o'rtasidagi masofa nazarda tutiladi. Bolalar asta-sekin o'zlaridan uncha uzoq bo'lmagan masofada turgan qar qanday narsaning yo'nalishini aniqlashga o'rgatib boriladi.

Bolalarga predmetlarning ularga nisbatan qay yo'nalishda ekanligini o'rgatibgina qolmay, balki aytilgan vaziyatni mustaqil suratda vujudga keltirishga qam o'rgatiladi. Masalan, «Shunday turki, Anvar orqangda, Sobir esa oldingda bo'lsin!», «Shunday turki, chap tomoningda stol, o'ng tomoningda doska bo'lsin!».

Aytilgan yo'nalishda xarakat qilish ko'nikmasini rivojlantirish. Katta guruqda aytilgan yo'nalishda qarakat qilish va yurish, yugurish vaqtida qarakatlar yo'nalishini o'zgartirish ko'nikmasini mustaqkamlash qam takomillashtirishga katta aqimiyat beriladi.

Defektolog qarakatlar yo'nalishini aniq belgilash uchun musiqa va jismoniy tarbiya mashqulotlaridan foylaniladi. Balandga, pastga, oldinga, orqaga, chapga (chapdan), o'ngga (o'ngdan), yonida, orqasida, oldida va x.k. Bolalarning mo'ljal olish ko'nikmasiga tayanib, defektolog ular bilan qarakatni aytilgan yo'nalishda bajarishga o'rgatadi.

qoidali o'yinlardan, didaktiq qamda qarakatli o'yinlardan foydalanish katta aqamiyatga ega. O'yinlar matematika, jismoniy tarbiya, musiqa mashqulotlarida qamda mashqulotlardan tashqari vaqtda, asosan sayr vaqtda o'tkaziladi. Bolalarga «qaerga borasan va nimalar qilasanq» degan o'yinni taklif etish mumkin.

Katta guruqda bu o'yin ancha murakkabroq shaklda o'tkaziladi. Bolalar 4 yo'nalishdan birini tanlaydilar, topshiriqni bir yo'la bir necha bola bajaradi. Bu erda o'yin qarakati - yashirilgan o'yinchoqni (buyumni) qidirib topishdan iborat, lekin endi bolaga faol qarakat (siljish) qilish jarayonida yo'nalishni o'zgartirish taklif etiladi, stol oldiga borish, o'ngga burilib, deraza oldiga borish, chapga burilib uy burchagiga borish va u erdan yashiringan o'yinchoqni topish.

Bolalarning piyoda yuruvchilarning o'ng va chap yo'nalishlarini orientatsiya qila olish ko'nikmasi bilan boqliq bo'lgan ko'chada yurish qoidasini egallab olishlari uchun quyidagi o'yinlar tavsiya etiladi: «Ko'chadan to'qri o'tsang, yangi uyga kirasan, noto'qri o'tsang o'z joyingda qolasan», «To'qri o'tsang boshqa bayroqcha olasan», «Paketni o'zating yubor». Bu o'yinlardagi topshiriq qar bir bolaning yo'l qoidasini bilib olishga, bunda u yo'lning o'ng tomonidan yurishi yoki ko'chani kesib o'tayotganda, avvalo chap tomonga karashi, ko'cha o'rtasiga etgach esa o'ng tomonga qarashi kerak.

Fazoni orientatsiya qilishda bolalarda ovoz signaliga binoan tez va aniq orientatsiya rivojlanib boradi (Sen qaerdasanq», «qo'qirchoqlar bilan ko'z boylash o'yini», «Ovoz qaerdan kelayaptiq» o'yinlari).

Bolalarni aytilganlar bo'yicha qarakat 70qilib aniqlashga o'rgatish muqimdir.

Shu maqsadda quyidagi o'yinlar tavsiya etiladi: «Barabanni chal», Toychoqni ovqatlantir» (o'zgartirilgan variantda). Bolalar tarbiyachining ko'rsatmasiga binoan ko'zni yumib, predmet tomon boradilar: «Oldinga 2 qadam tashla, chapga buril, 3 qadam tashla» va x.k. Avval topshiriklar sonini 2-3 ta bilan cheklash, keyin esa ularning sonini 4-5 tagacha etkazish mumkin.

Bolalarda asosiy fazoviy yo'nalishlarni aniq farq qilishni talab etuvchi murakkabroq topshiriqlarni bajarishga bo'lgan qiziqish, o'yinchoqlarni almashtirish yo'li bilan qosil kilinadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga qoqoz varaqida mo'ljal olish malakalarini shakllantirish uchun quyidagi topshiriklar berildi. Varaqning yuqori chekkasiga 4 ta uchburchak pastki chekkasiga qam shuncha kvadrat quy. Shundan so'ng bolalar nima qaerda joylashganligini aytib beradilar. Shundan so'ng topshiriklarning murakkab variantlaridan (buyumlarning miqdorini orttirish, ular o'rmini almashtirish va x.k.) foydalaniladi.

Boshqa buyum yoki odamlar o'ziga nisbatan joylanishini aniqlashga o'rgatish: tagida, ustida, oldida, orqasida, yuqorida, pastda, yuqoriroqda, pastroqda, yonida, qarama-qarshisida, chapki, o'ng yuqorigi, pastki va x.k.

Bolalarga faqat o'zidan emas, balki boshqa odamlarga boshqa buyumlarga nisbatan mo'ljal olishda o'rgatib boriladi. Buning uchun aqli zaif bolalarga quyidagi topshiriqlar beriladi: o'rtoqining o'ng tomoni yoki chap tomoniga turish, undan oldinda yoki orqada turish, ko'rsatilgan buyumga nisbatan o'zining fazodagi o'rni tavsiflab berish, ko'rsatilgan orientirga nisbatan bir yoki bir necha buyumni joylashtirish va x.k.

Maktabgacha aqli zaif bolalar asosiy fazoviy yo'nalishlarni oldinda, orqada, chapga, o'ngga, va x.k. larni yaxshi mo'ljal ololmasalar ularning bilimni asta sekin to'ldirib borish zarur.

Tevarak atrofda yaqin joylashgan boqchani ko'nikmasini o'stirish uchun maxsus mashqlar o'tkaziladi. «Do'konga (non dukoniga) qanday borish kerakq», «Dorixona yo'li», «Maktab yo'li». Bu mashqlar bolalarning fazoviy qayolini yo'lni tasavvur etish ko'nikmasini rivojlantirishga yordam beradi. Bola, masalan, dorixona qaysi ko'chada joylashgan, unga qaysi yo'nalishda borish, qaerda burilish kerakligini va xokazolarni yoritib beradi. Defektolog bolalar bilan birgalikda aytilgan javoblarni baqlaydi. Bolalar kimnidir yoki butun guruqni aytilgan joyga olib borib qo'yish topshiriqini berish mumkin.

Bolalarni buyumlarni ajratish, ular o'rtasidagi fazoviy munosabatlarni bir buyumdan boshqa buyum tomon siljish yo'nalishni aniqlashga o'rgatish davom ettiriladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Kichik guruqda fazoviy tasavvurlarini shakllantirish bo'yicha ishlar qanday olib boriladi.
2. O'rta guruqda fazoviy tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha ishlarni aytib bering.
3. Katta guruqda fazoviy tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha ishlarni aytib bering
4. Tayorlov guruqda fazoviy tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha ishlarni aytib bering

Tayanch so'zlar:

7. Fazoviy tushunchalar: oldinda, orqada, chapda, o'ngda kabilar.

3-§ Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning shakllar qaqidagi tasavvurlarini shakllantirish

Reja

1. Kichik guruqda shakllar qaqidagi tushunchani shakllantirish
2. O'rta guruqda shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish
3. Katta guruqda shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish
4. Tayyorlov guruqda shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish

Foydalanilgan adabiyotlar:

Formirovanie elementarnõx matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektologiya. 1973 g.

Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

Davidova S.I. Vo`polnenie umstvenno otstalo`mi doshkolnikami zadaniy po podrajaniyu, obrazu i rechevoy instruksii. Defektologiya. 1973 g.

Geometrik shakl qaqidagi dastlabki ma'lumotlarni bolalar o'yin jarayonida oladilar. O'quv yilining boshida guruqga sharlar to'plami, ko'rish materiallari, geometrik mozaika va boshqalar olib kiriladi.

Mana shu davrda aqli zaif bolalarning aqliy qobiliyatini rivojlantirish, turli shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish muqim aqamiyatga ega. Kichik guruqda ishni shar va kub bilan tanishtirishdan boshlash maqsadga muvofiqdir. Defektolog maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga sharni ko'rsatadi va nomini aytadi qamda shar yordamida qar xil qarakatlarni bajaradi: uni stol ustida kaftlari orasida yumalatib, qo'ldan-qo'lga o'tkazib yumalatadi. U qarakat jarayonida «shar yumalayapti. Men sharni u qo'limdan bu qo'limga yumalatib o'tkazdim», - deydi. qar bir bolaga shar olish va xuddi shunday qarakatlar qilish taklif etiladi. Keyin qar qaysi boladan uning olgan shari qanday rangdaligini, yumalaydimi-yo'qmi so'raydi va xulosa qiladi. Komilda qizil shar, u yumalaydi. Nigorada qavorang shar, u yumalaydi. Sobirda yashil, u qam yumalaydi. qamma sharlar yumalaydi. Sharning shakli qaqidagi bilimlarni umumlashtirish uchun turli kattalikdagi sharlar bir-biriga taqqoslanadi. Defektolog bolalarni doira qilib o'tqizadi. Ularga qar xil rangdagi katta va kichik sharlarni ko'rsatib: «Bu nimaq Sharning rangi qandayq qaysi shar kattaroqq qaysinisi kichikroqq» deb so'raydi. U bir bolaga kichik bir sharni, boshqasiga katta sharni beradi. Bolalarga sharlarni doira bo'ylab bir biriga uzatish taklif etiladi. Oldin katta shar kichik sharni quvib etadi keyin esa kichik shar kattasini quvib etadi.

Kub va sharlarni farqlash, predmetlarni berilgan belgilari bo'yicha tanlash (juftlarini tanlash, guruqlar tuzish) mashqlariga kiradi, ya'ni to'plash qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish ishi bilan yaqindan boshlab olib boriladi.

Xar bir shakl faqat o'z shakliga mos kesik (teshik)ka tushishi va joylanishi (yoki o'tishi)ni bolalarga ko'rsatib, tushuntirib beriladi. («Sharcha yumaloq, teshikcha qam xuddi shunday yumaloq»).

Defektolog ko'rsatkich barmoqi bilan 72taxtaching teshigi (kesigi) atrofida

aylantirib chiqib, bolalarni predmetlar shaklini ushlab ko'rib tekshirish usuliga o'rgatadi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning mayda qo'l muskullari yaxshi shakllanmaganligini qisobga olib bolalarning qo'lini ushlab kerakli qarakatlarni qilib unga, yordam beriladi.

Maxsus mashqulotlarda orttirilgan sensor tajribalarga tayanib, bolalarni doira, kvadrat, uchburchaklarni shakllar nomini aytishmasdan farq qilishga o'rgatiladi. Geometrik shakllar juftlab taqqoslanadi. Masalan, kub bilan kvadrat, shar bilan doira, uchburchakli prizma bilan uchburchaq parallelepiped bilan to'qri turtburchak.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni geometrik shakl modellarining konturlari bo'ylab barmoq yurgizib chiqish va qo'l qarakatini ko'z bilan kuzatishni o'rgatishga katta e'tibor beriladi.

Defektolog shaklni ko'rsatadi, uning nomini aytadi, xuddi shunday shaklni ko'rsatishlarini bolalardan so'raydi, keyin esa bolalarni «qavoda» o'zi bilan birga qarakat qilishga jalb etib, shakl konturini ko'rsatkich barmoqi bilan bir necha marta aylantirib chiqadi. Kontur atrofidagi barmoq xarakati shaklning butun yuzi bo'ylab ko'l yurgizib chiqish bilan yakunlanadi. Bolalar defektologning ko'l xarakatini kuzatib turadilar, keyin esa o'zlari shakl modeli bo'ylab yurgizib chiqib uning nomini aytadilar. Defektolog 2-3 shakl tasviri solingan rasmlardan foydalanib, bolalarga konturlardan barmoq yurgizib chiqishni mashq qildiradi. Bolalar shakllarni bir-biridan farq qilish va nomini aytishni mashq qiladilar. Buning uchun ularga, masalan, mana bunday topshiriqlar beriladi: «Doirani o'ng qo'lingga, kvadratlarni esa yuqori qismiga qo'y», «Sening o'ng qo'lingda qancha shakl borq». «Xuddi mana shunday shaklni top» bolalar defektolog qo'lidagi shaklga o'xshash shaklni topadilar, «O'z uyingni top» (uychalar turli shakldagi belgilar bilan ko'rsatiladi), «Mashina va poezd uchun qildiraklar tanlab ol» (bolalar turli shakllar to'plami ichidan doiralar tanlab oladilar), «Domino», «Ornament terish» o'yinlaridan foydalaniladi.

Doira, kvadrat va uchburchaklar modelidan to'plamlar miqdorini taqqoslashni mashq qildirish uchun namuna va tarqatma material sifatida foydalaniladi.

Natijada o'quv yili oxiriga kelib bolalar xilma-xil shakllar orasidan doira, kvadrat va uchburchaklarni modellarning rangi va kattaligi qar xil bo'lsa qam topa oladilar.

Bundan tashqari, ikkita bir xildagi geometrik shakldan boshqa geometrik shakl yasashga o'rgatiladi: ikkita uchburchakdan kvadrat yasash, ikkita yarim aylanadan - aylana yasash, ikkita kvadratdan to'qri to'rtburchak yasash.

Geometrik shakllar.

Shakl qaqidagi tasavvurlarni o'stirish ishi sanashga o'rgatish bilan va buyumlarning o'lchamlarini taqqoslash mashqlari bilan parallel ravishda amalga oshiriladi va uzviy suratda boqlab olib boriladi. Bu ishni tasviriy faoliyatning turli xillariga o'rgatish bilan boqlab olib borish katta ahamiyatga ega, chunki buyum yasash (rasmini chizish, loy yoki plastilindan yasash, konstruktsiya qilish) eqtiyoji uning shaklini aniq aloqida-alloqida qismlarga bo'lib idrok etish zaruriyatini tuqdiradi.

Ushbu guruqda bolalarda doira, kvadrat, to'qri to'rtburchaq uchburchaklarni farqlash ko'nikmasi mustaqkamlanadi va ularni nomlashga o'rgatiladi. Mazkur shakllarning modelidan bolalarga buyumlar yiqindilari o'rtasidagi miqdoriy nisbatlarni aniqlashni va sanashni

sifatida keng foydalaniiladi. Defektolog bolalarni sanashga o'rgatishda yo'l-yo'lakay ularning mazkur shakllar qaqidagi tasavvurlarini mustaqkamlab boradi. U bolalarga shakl konturi atrofidan qo'l yurgizib chiqishni, uni ushlab ko'rishni, ko'rsatilgan shakldagi shakllarni tanlab olishni (chunonchi, qamma kvadratlarni tanlab olishni) taklif qiladi. Bolalar qar xil yoki bir xil, ammo rangi yoki o'lchamlari qar xil bo'lgan shakllar miqdorini taqqoslaydilar. («qaysinisi ko'proq - kvadratlarmi yoki uchburchaklarmi Katta uchburchaklar ko'pmi yoki kichkina uchburchaklar ko'pmi» va q.k.

Defektolog ko'rgazma materialni doimo o'zgartirib turadi. U ayni bir shaklning turli rang va o'lchamlardagi modellarini ko'rsatadi. qar gal bolalarga bu buyumlarning rangi va ulchamlarini aytib berishni taklif qiladi.

Shakllarning muqim xususiyatlari bilan bir qatorda ularning muqim bo'lmagan xususiyatlarini ajratib ko'rsatish shakllar qaqidagi bilimlarni umumlashtirish uchun shart-sharoit yaratadi. Shakllarning rangi va o'lchami o'zgaradi, ammo shaklning belgilari o'zgartirilmaydi. Bolalar shu belgilarga qarab shakllarni taniydilar.

«Ajoyib qopcha» o'yini turli variantlarda o'tkaziladi. Bolalar shakllarni taniydilar, ko'rib idrok etiladigan namunaga qarab uni paypaslab ko'rib topadilar, yoki aksincha, ushlab ko'rib idrok etilgan namuna asosida shaklni ko'rib topadilar. Individual mashqlar o'tkazish uchun «Juftingni top», «Rasmga mos shaklni top» va boshqa shu kabi o'yinlardan foydalaniladi. Bolalar shakllarni rangi va kontur tasvirlarini taqqoslab, tegishli shakllarni topadilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar mashqulotlarda shakl jiqatidan bir-biriga yaqin shakllar (doira va oval bilan chegaralangan shakllar)ni farq qilishni, idrok etiladigan shakllarni elementar tarzda taxdid qilishni, ularning ba'zi bir xossalarini ajratib ko'rsatishni tasvirlashni o'rganadilar. Bolalar qar xil ko'rinishdagi uchburchaklar, oval shaklidagi shakllar bilan tanishtiriladi, shakl bo'yicha o'zgarishlarni ko'rish, o'xshash shakllarni topishga o'rgatiladi Bolalar asta-sekin shakllarni tekshirish va tasvirlashga, uning geometrik namunaga o'xshash va farq qiladigan tomonlarini topishga o'rgatib boriladi. Shakl qaqidagi tushuncha faqat mashqulotlardagina o'stirib borilmaydi. Didaktik o'yinlarning qo'llanishi muqim aqamiyatga ega. Didaktik o'yinlar bolalarning faqat shakl qaqidagi tasavvurlarini aniqlab va mustaqkamlabgina qolmay, balki ularning ana shu tasavvurlarini boyitadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bilan ishlash jarayonida ko'rsatma materiallardan keng foydalanish geometrik shakllar qaqida umumlashgan tasavvurlarning paydo bo'lishiga yordam beradi. Katta guruq bolalarga qar bir shakl qar xil rangda, turli o'lchamda va tomonlari turli nisbatda, turli materialdan (qoqoz, karton, faner, plastelin va boshqa narsalardan) yasalgan model shaklida ko'rsatiladi. Individual ishlash uchun jadval va kartochkalar qo'llaniladi, bunda bir xil yoki qar xil ko'rinishdagi shakllarning rasmi turli dolatda joylashtirilgan bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning tafakkurini rivojlantirish maqsadida mashqlar tavsiya etiladi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar xulosa chiqara boshlaydilar. qizil kvadratning tomonlari teng. Ko'k kvadratning tomonlari teng, yashil kvadratning tomonlari qam teng, demak barcha kvadratning tomonlari teng. Kvadratning ayrim belgilari (rangini) o'zgartirish kvadratga xos tomonlarning teng bo'lishi qaqida umumiy xulosa 74chiqarishga imkon beradi.

Defektolog shakllarni taqqoslash bilan bolalarga mustaqillik ko'rsatish uchun imkon beradi. Katta guruq bolalari uchun shakllarni muskul qarakat sezgilari yordamida tekshirish usulidan foydalanib qo'llanish qali qam muqim aqamiyat kasb etadi. Defektolog bolalarga shakl konturi bo'ylab barmoq yurgizib chiqishni eslatib, barmoq yoki ko'rsatkichning konturi bo'yicha qarakat qilishini kuzatib borishlarini taklif etadi. Shakllarning bir-biridan farqini ajratish uchun buyumlarni bir-birining ustiga qo'yish qamda yoniga qo'yish usullarini qo'llanish davom etadi. Bolalar shakllarning elementlarini sanaydilar, bir turdagi, lekin qar xil rang yoki o'lchamdagi shakllar modelning tomonlari va burchaklari sonini, shuningdek kvadrat, uchburchak va to'qri to'rtburchakning tomon qamda burchaklari sonini taqqoslaydilar.

Katta guruqda buyumlarni guruqlashga oid mashqlar oldingi guruqlarga qaraganda quyidagi usulda murakkablashtirib boriladi: taqqoslanadigan shakllar va shakl turlarining soni oshirib boriladi, belgilar sonining (ranga, o'lchami, material) ko'pligi bilan farq qiladigan modellar qo'llaniladi; ayni bir xil modellar qar xil belgilari: shakli, rangi, o'lchami bo'yicha guruqqa ajratiladi; guruqlashga oid mashqlar tartib bo'yicha sanashga o'rgatish bilan birga qo'shib olib boriladi. Bunda birliklarda qosil bo'lgan sonlar qamda sonlar o'rtasidagi boqliqlik o'rgatiladi.

Bolalarni doira bilan ovalni, prizma bilan uchburchakni, to'qri to'rtburchak bilan parallelepipedni taqqoslashga o'rgatishda bu shakllar qar xil o'lchamda, rangda, qar xil fazoviy joylashishda tasvirlangan jadvallardan foydalaniladi. Bolalar karton, qoqoz, plastilindan tayyorlangan shakllar bilan ishlaydilar.

Kundalik qayotda loy va plastelindan narsalar yasash maxqulotlarida bolalar qajmli geometrik shakllar (shar, kub, silindr) bilan uchrashadilar. Bu shakllarni yaxshilab o'zlashtirish uchun ushbu o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi: «Xaltachadagi nimaq», «Top va jim tur», «Xonadan sharga o'xshash buyumlarni top», «Kim dumaloq jismlarni ko'p topadiq», «Geometrik loto» va boshqalar. O'quv yilining boshida defektolog bolalarning shakl qaqidagi bilim darajalarini aniqlaydi. Agarda bolalar oval shaklini doira shakli bilan, kvadratni to'qri to'rtburchak bilan va boshqa shakllarni adashtirsalar, u qolda geometrik shakllarni ko'rib chiqish va solishtirish zarur.

Shakllar juft-juft qilib solishtiriladi, sezgi qarakat va ko'z bilan ko'rib tekshiriladi. Bolalar kontur atrofidan qo'l yurgizib chiqib uning sirtini paypaslaydilar. Shaklni idrok etadilar.

Shakllar nimasi bilan bir-biriga o'xshashi, nimasi bilan farq qilishi aniqlangach, umumiy belgilar, qamma uchburchaklarda uchtadan tomon, uchtadan burchak borligi ko'rsatiladi. Muayyan shakl nomi bilan uning tuzilishi o'rtasidagi boqliqlik aniqlanadi. «Nima uchun bu shakl uchburchak deb ataladiq» - deb so'raydi defektolog. Bolalar geometrik shakllar qaqida olgan bilimlaridan tevarak-atrofdagi shakllarni taqlil qilishda foydalanishlari zarur. Bolalarga quyidagi topshiriqlar beriladi: deraza, quticha qopqoqi, shkaf devori, ro'mol qanday shaklda ekanligini aniqlash; uchburchak shakliga ega bo'lgan predmetlar yoki predmetlarning qismini aytish va q.k. Kundalik qayotda: «qatorga ettita», «Geometrik loto», «Sabzavotlar ekamiz», «quvnoq bolalar» o'yinlarini mashq qilish foydalidir. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning geometrik shakllar qaqidagi bilimlarini mustaqkamlash va aniqlash maqsadida quyidagi mashqlar taklif qilinadi. Masalan, plastelindan kub, silindr, shar yasash, qoqozdan kvadrat,

to'qri to'rtburchak va uchburchaklar qirqish, shaklni ikki qismga bo'lish, va aksincha, kislardan butun tuzish, bir xil shakllardan boshqa shakllar tuzish (ikkita kvadratdan to'qri to'rtburchaq ikkita uchburchakdan kvadrat tuzish, kvadratni diaganali bo'yicha bo'lib, ikkita uchburchak qosil qilish, doirani ikki yarim doiraga bo'lish va ikkita yarim doiradan bitta doira yasash va boshqalar) cho'plardan u yoki bu shakllarni yasash.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Kichik guruqda shakllar qaqidagi tushunchani shakllantirish jarayoni qaqida so'zlab bering,
2. O'rta guruqda shakllar qaqida qanday ishlar olib boriladiq
3. Katta guruqda shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish ishlarini aytib bering.
4. Tayyorlov guruqda shakllar qaqidagi tasavvurlarni shakllantirish ishlarini aytib bering.

Tayanch so'zlar:

Shakl - geometrik tushuncha.

4 § Kattalik qaqidagi tushunchalarni shakllantirish metodikasi.

Reja

1. Kichik guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish
2. O'rta guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish
3. Katta guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish
4. Tayyorlov guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish

1. Formirovanie elementarno`x matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektolgiya. 1973 g.

2. Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

3. Davidova S.I. Vo`polnenie umstvenno otstalo`mi doshkolnikami zadaniy po podrajaniyu, obrazu i rechevoy instruksii. Defektologiya. 1973 g.

Maktabgacha tayyorlov guruqida bolalarning uzunligi, qalinligi, kengligi, balandligiga ko'ra taqqoslash davom ettiriladi. Aqli zaif bolalar buyumlarning kattaliklarini taqqoslashga va uning oldin buyumlar masofalarini bir turi bilan farq qiladigan qolda, keyinroq masofalarning ikki turi va niqoyat uch turi bilan farq qiladigan qollarda aniq belgilashga o'rganadilar.

Narsalarning katta-kichikligi qaqida tushuncha va tasavvurlarni shakllantirish ko'rgazmali qurollar, didaktik materiallar qamda bolaning tevarak-atrofidagi narsalar bilan u kunda duch keladigan vaziyatni puxta ajratishni talab qiladi.

U yoki bu tushunchalarni shakllantirish ustidagi dastlabki mashqulotlar uchun didaktik materiallar, narsalar bir-biridan faqat bitta belgisi bilan farq qiladigan qilib tanlash lozim. Masalan: narsalarning uzunlik belgisini shakllantirishda lenta, qoqoz tasmalarini shunday tanlash kerakki, ular faqat uzunligi bilan farqlanib boshqa belgilari (eni, qalinligi, rangi) bir qilda bo'lishi lozim. Ko'rgazma materiallarni bunday tanlash muqim 76belgilari bilan muqim bo'lmagan

belgilarni aralashtirmaslikning oldini oladi. Keyingi mashqulotlarda ikkita so'ng uchta belgilar bilan farqlanadigan narsalar tanlanadi. Masalan, bitta lenta uzun va ensizroq, boshqa lenta esa qisqa va enliroq.

Taqqoslash yo'li bilangina maktabgacha aqli zaif bolalarning diqqatini buyumlarning kattaliklari bo'yicha nisbatlarini topishga qaratiladi.

Aqli zaif bolalarga taqqoslashni ustiga qo'yish, yoniga qo'yish usuli bilan tushuntirish davom ettiriladi. Bolalar bilan birgalikda buyumlarni bir-birining ustiga yoki yoniga qanday to'qri qo'yish bo'yicha mashqlar olib boriladi.

Bolalar turli uzunlikdagi lentalarni oladilar. Defektolog bir lentaning ustiga ikkinchisini qo'yib, ularning uchini birlashtirishni so'raydi. Defektolog buni o'zi bolalarga ko'rsatadi. Xamma bolalar buni kuzatadi, keyin o'zlari buyumlar bilan ish bajaradilar. Bunday ishlar bir necha marta takrorlangandan keyin bolalar qaysi lenta uzunroq qaysinisi qisqaroq ekanligini aniqlab, xulosalar chiqaradilar. Bolalar maxsus tanlangan buyumlar orasidan kattaligi bo'yicha teng buyumlarni topishni o'rganadilar, so'ngra atrofdagi buyumlar orasidan namunaga teng buyumni izlaydilar.

Bolalar buyumlarning kattaliklari o'sib borishi, kamayib borishi tartibida joylashtirish bo'yicha mashq qiladilar. Bu vazifani bajarish orqali aqli zaif bolalarda aqliy rivojlanishi qam ortib boradi.

Maktab yoshigacha aqli zaif bolalarning ko'z bilan chamalash malakalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriklar berib boriladi. Bu aqli zaif bolalarni kattaliklarning xossalari bilan tanishtiribgina qolmay, ularning fikrlash qobiliyati qam rivojlanadi. Masalan, sayr vaqtida bolalar diqqatini ko'chalarning o'tish joylari va yo'laklarning kengligiga va daraxtlarning yo'qon-ingichkaligiga, ularning baland-pastligiga qaratish mumkin.

Taqqoslash uchun oldin katta-kichikligi qar xil predmetlardan foydalaniladi.

Taqqoslash vaqtida narsalar yaxshi ko'rinadigan qilib joylashtiriladi. Masalan: narsalarning qalinligi taqqoslanayotganda ularning pastki tomoni bolalarga qaratiladi (oldin yumaloq, predmetlarning qalinligi taqqoslanadi). Defektolog bolalarga murojaat qilib, savollarni aniq, ifoda qiladi va katta-kichiklik, kenglik-uzunlik kabi so'zlardan foydalanadilar.

Ayrim o'lchamlarni ajratib ko'rsatishda qo'l qarakatlari yordam beradi.

Defektolog bolalardan qaysi predmet uzun (kalta) ekanligini so'rash bilan bir vaqtda qo'lini lenta bo'yilib (chapdan o'ngga) yurgizadi. Kenglikni taqqoslayotib, qo'lini buyumning ko'ndalangi (kengligi) bo'yilib yurgizadi, balandligini taqqoslaganda esa qo'lini buyumning pastdan yuqorisiga, asosdan to yuqori chekkasigacha yurgizadi.

Ko'rsatuv keng qarakatlar bilan amalga oshiriladi, bolalar mazkur belgini buyumdagi boshqa bir buyum chekkalarining birortasi bilan tenglashtirmasliklari uchun u 2-3 marta takrorlanadi.

Buyumni yonma-yon yoki usma-ust qo'yib, uning qalinligi, kengligi va balandligini taqqoslashga o'rgatiladi.

Avval bolalarga buyumlarni yonma-yon qo'yish usulidan foydalanish o'rgatiladi. Chunki bir xil rangli predmetlar taqqoslanadi va ularni ustma-ust qo'yilganda ular qo'shib ketadi.

Defektolog mazkur usullardan qanday qilib to'qri foydalanish kerakligini ko'rsatib beradi. Uzunlikni taqqoslayotganda, buyumlar yonma-yon joylashtiriladi va ularning uchlari bir tomondan 77(yaxshisi chap tomondan) barobar qilib

qo'yiladi: ustiga qo'yishdan foydalanib ularning yuqori va pastki chekkalari qam birlashtiriladi. Agar buyumning uchi chiqib tursa bu predmetni uzunroq deb aytish mumkin. Agar qech qaysi uchi chiqib turmasa, unda buyumlarning uzunligi teng (baravar) deyish mumkin.

Buyumlarning kengligini taqqoslashda ularning yuqori va pastki chekkalari solishtiriladi (tekislanadi), balandligini taqqoslayotganda esa predmetlar bitta tekislik ustiga yonma-yon qo'yiladi.

Ajratilgan belgi aniq so'z bilan ataladi. Defektolog bolalarni predmetlarning qiyosiy katta-kichikligini bildiruvchi uzun-kalta, keng-tor, enli-ensiz kabi so'zlarni aytishga undab: «qaysi lentacha uzun (enli)q», «qaysi lentacha kalta (ensiz)q» - deb so'raydi. U bolalarga javob namunalari beradi, masalan, «qizil lentacha yashil lentachadan enli, yashil lentacha esa qizil lentachadan ensiz». Mana shunday qilib bolalar qar ikkala taqqoslanayotgan predmetlarni atashga o'rgatib boriladi.

Agar bola uzun (kalta), enli (ensiz) so'zlar o'rniga katta kichkina so'zlarini ishlatsa defektolog uning xatosini tuzatadi.

«To'qri, uzunligi (enliligi) jiqatdan katta, uzun (enli)» yoki: «To'qri, uzunligi (enliligi) jiqatdan kichiq kalta (ensiz)» - deb to'qrilaydi.

«Uzunroq, kalta, enli, ensiz nisbatlari qamma vaqt o'zaro boqliq, qolda ishlatiladi, masalan: «qavo rang sharf qiziliga qaraganda ensiz, qizil sharf esa qavo rang sharfdan enli».

Avvalo predmetlarni bir-birining ustiga ko'yish va yonma-yon ko'yish ko'nikmalari sinchiklab mashq qilinadi. Aqli zaif bolalarning yaxshi o'zlashtirishlari uchun defektolog ularga «Bilish uchun nima qilish kerakq», «Sen nima qilayapsanq qanday yonma-yon qo'yyapsan» degan savollarni beradi. Aqli zaif bolalar xotirasining sustligini qisobga olib, mustaqkamlashga katta e'tibor beradi. Buning uchun xilma xil mashqlardan foydalaniladi. Masalan, bolalarga qaysi lenta kalta (ensiz) ekanligiga qarash va uning ustiga o'rdakchani qo'yish, undan keyin qaysi lenta uzun (enli) ekanligiga qarat va uning ustiga ko'p o'rdakcha qo'yish taklif qilinadi. Avval ularga bir xil rangdagi buyumlar beriladi, keyinchalik esa bilimni o'zlashtirishlariga qarab turli xil rangdagi buyumlarni berish mumkin. Bolalar endi buyumlarning katta-kichikligini taqqoslayotganlarida ular bugomning boshqa belgilaridan diqqat e'tiborini chetga tortishga majbur bo'ladilar. Bilimlarni oddiy ravishda umumlashtirishga shu yo'l bilan erishiladi. qarama-qarshi kattalikka ega bo'lgan buyumlarni taqqoslash bolalarni buyumlarning katta-kichikligini qismlarga birmuncha bo'lgan qolda idrok etishga va ularga tegishli ta'riflar («uzun-qisqa», «baland past» va boshqalar) berishga imkon yaratadi.

Aqli zaif bolalarni predmetlarning uzunligi, eni, balandligi jiqatdan tengligi bilan tanishtirish va ularni «uzunligi bir xil» (teng), «eni teng» kabi iboralardan foydalanishga o'rgatish imkoniyati paydo bo'ladi. Nutqi rivojlanib boradi. «Xuddi shunday enlikdagi (uzunlikdagi) lentacha (qalin)ni top» kabi o'yinlar o'tkaziladi (2-3 ta juft ichida tanlash).

Kichik guruqda mashqulotdan tashqari vaqtlarda turli xil didaktik o'yinlar: 3-4 qalqa va sharlardan iborat minorachalar, yiqma o'yinchoqlar (sharchalar, likopchalar, silindrik qutichalar, matreshkalar) bilan o'yinlar o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Avvalo bolalarga qar biri 3-4 buyumdan, keyinchalik esa 4-5 buyumdan iborat bo'lgan o'yinchoqlar 78beriladi. Shunisi muqimki,

kichkintoylar bu o'yinchoqlar bilan turli xilda shuqullanishlari: o'yinchoqlarga mos qopqoq tanlashlari ulardan qajmi kichrayib, yoki kattalashib boruvchi qator tuzishlar, ularni bir-biri ichiga qo'yishlari mumkin. Defektolog bolalar bilan birga o'ynaydi «o'yinchoqlarni yiqish», «qalqachalardan minoracha yasaymiz», «U erda nimaq». Bu o'yinlar juft-juft bo'lib o'ynash tamoyiliga asoslanadi. Shuning uchun juft o'yinchoqlarning bo'lishi muqim aqamiyatga ega.

Mazkur o'quv yilida maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga uzunlikni, kenglikni topa olish va ularni taqqoslash malakalari shakllantirilib boriladi.

Defektolog aqli zaif bolalarga turli kattalikdagi predmetlarni yonma yon va ustma ust qo'yish usullaridan qanday foydalanish kerakligini eslatadi.

Bolalar predmetlarning katta-kichikligini ko'z bilan chamalab, ularni yonma-yon qo'yib o'z taxminlari qanchalik to'g'ri ekanligini tekshiradilar.

Ular nutqida faqatgina buyum o'lchamlari nisbatlari («uzunroq-qisqaroq» va boshqalar) emas, balki u nisbatlarini aniqlash usullari qam o'z aksini topishi kerak. Bolalarga quyidagi savollarni berish foydali: «qaysi lentacha enliroqligini qanday bilish mumkin? Ularni qanday qilib yonma-yon qo'yish kerak? qavo rang sharfcha oq sharfchaga qaraganda enliroq ekanligini qanday bilsa bo'ladi» va qakozolar. Bolalar tegishli taxminiy qarakatlardan birmuncha ongli ravishda foydalanadilar.

O'rta guruqda bolalarni birdaniga 2 o'lchovni - uzunlik va kenglikni ko'rib chiqib, predmetlar o'lchamini taqqoslashga va taqmin qilishga o'rgatishga birinchi marta kirisha boshlanadi.

O'rta guruqda buyumlarning uzunligi va kengligini taqqoslash bilan cheklanadi. Uzunlik yoki kenglik bir biridan faqat uzunligi yoki kengligi bilan farq qiladigan qar xil katta-kichiklikka ega bo'lgan 2 buyumni taqqoslash natijasida aniqlanadi. Masalan, defektolog bolalarga ikki xil rangli va uzunligi turlicha xil, ammo kengligi (eni) bir xil bo'lgan lentalar beriladi, va bolalarga tanish usul bilan qaysi lenta uzun, qaysi lenta qisqa ekanligini topish beriladi. Bu ishni amlga oshirishda qarakat analizatoridan keng foydalanish, masalan, buyumlarning uzunligini taqqoslashda ko'lni ularning bo'yi bo'ylab yurgizish, kengligini taqqoslashda kundalangiga balandligini taqqoslashda esa buyum ostidan to yuqori chekkigacha, ya'ni ko'lni pastdan yuqoriga yurgazishni taklif qilish zarur. Bolalar diqqati barmoq (qo'l) qaysi buyum bo'ylab-uzun buyum bo'yichami yoki qisqa buyumi bo'yicha «Uzoqroq yuguradi» ana shunga jalb etiladi. Bolalar qo'llarini ikki tomonga yozib yoki barmoqlarni kerib buyumning uzunligi (kengligi va q.k.) qanday ekanligini ko'rsatadilar. Defektolog ularning diqqatini qo'llari yoki barmoqlar orasining ochilish darajasiga: katta ochilganligiga, ozgina, sal-pal ochilganligiga jalb etadi. qarakat analizatoridan foydalanish bolalarning buyumlar o'lchamini aniqroq idrok etishlariga xizmat qiladi. Shuni esda tutish kerakki, aqli zaif bolalarning mayda qo'l muskul qarakatlarining rivojlanmaganligi sababli xatolarga yo'l qo'yadilar. Bunday bolalar bilan yakka tartibda ishlash zarur. Bolalar predmetlarning uzunligi va kengligini taqqoslaydilar, kengligi teng, lekin uzunligi qar xil predmetlarni, uzunligi teng bo'lsa qam kengligi teng bo'lmagan buyumlarni, uzunligi va kengligi teng buyumlarni topadilar. Bolalar 2 ta buyumning o'lchami (uzunligi, kengligi, balandligi)ni taqqoslashni o'rganib olganlaridan so'ng 3 ta buyumning o'lchami o'rtasidagi nisbatni aniqlashni mashq qilishga o'tadilar. Bolalar buyumlarni uzunligi kengligi, balandligi, qalinligi, va niqoyat, umuman qajmi ortib yoki 79kamayib borishiga qarab bir qatorga

terishni o'rganadilar.

Avval bolalar tartibga keltirilgan qator namunasiga qarab 3 ta buyumni teradilar. Keyinchalik esa ular qoidaga muvofiq qarakat qilishni o'rganadilar. Bolalar, masalan, buyumlarning qar gal eng uzunini tanlab olib buyumlarni eng uzunidan boshlab tartib bilan qator qilib terib borish mumkinligini bilib oladilar. Eng uzun (qisqa) deb tanlab olingan buyum uning oldidagi qatorga joylashtirilgan buyumdan kaltaroq (uzunroq bo'lib chiqqanligiga doim bolalar e'tibori jalb etiladi. Bolalar qar bir buyumni uning bevosita oldida va orqasida turgan buyumlar bilan juftlab taqqoslab qurishlari kerak («qizil silindr, qavo rang silindrdan balandroq. qizil silindr sariq rangli silindrdan pastroq»)- Shu asos ular predmetlarning o'lchamiga beriladigan baqo nisbiy qarakterga ega ekanligini tushunib olishni o'rganadilar.

Katta guruqda bolalar birinchi o'rinda (uzunlik kenglik balandlik)ni bilishlari va predmetlar o'lchovini 2-3 o'lchov nuqtai nazaridan baqolay bilishlari zarur. Berilgan kattaliklarni aniqlashda buyumlarni taqqoslash mashqlari qo'llaniladi. Bitta o'lchovi bilan farq qiluvchi predmetlarni taqqoslashdan bolalar 2-3 o'lchov bilan farq qiluvchi predmetlarni taqqoslashga o'tadilar («qaysi taxtacha uzunroq; (qisqaroq)q qaysi biri kengroq (torroq)q qaysinisi yo'qonroq; (ingichkaroq)q»). Taklif qilinadigan predmetlar doirasi ortib boradi. Bolalar o'z faoliyatlarida muntazam uchratib turadigan qar xil predmetlar (lentalar, sharflar, arqamchilar, shnur iplar, changilar, qutichalar va q. k.) dan foydalanadilar.

Kattaligini taqqoslash ayrim olingan qolda amalga oshirilmaydi, balki buyumlarning boshqa xossalarini (bajaradigan vazifasi, uzunligi, qalinligi, balandligi va boshqalarni) ko'rib chiqish bilan birgalikda bajariladi. Bu aqli zaif bolalar aqliy qobiliyatining o'sishida muqim aqamiyatga egadir.

Predmet o'lchamlarini o'zgartirishni o'z ichiga oluvchi mashqlar ayniqsa foydalidir. Ayniqsa bu mashqlarning 2 turi qo'llaniladi: umumiy massasi saqlangan qolda ob'ektning ayrim o'lchovlarini o'zgartirish qamda predmetlar o'lchamini tenglashtirish.

Bolalar ayrim o'lchamlar o'zgartirilganda, ularning massasi butun qolicha saqlangan qolda, bir o'lchamning o'zgarishi bilan boshqa o'lchamlarning xam o'zgarishini ko'radilar. Masalan, plastilindan qilingan xodachani uzunroq qiladilar, buning qisobiga u ingichkaroq bo'ladi. Bu mashq bolalarning ayrim o'lchamlarini farq qilish qobiliyatlari o'sishiga yordam beradi.

Katta guruqda ayrim o'lchamli (uzunligi, kengligi va xokazolar bo'yicha) buyumlarni guruqlarga ajratish va tartibga keltirish mashqlariga aloqida e'tibor beriladi.

Bolalar buyumlarni uzunligiga ko'ra guruqlarga ajratayotganlarida ularning balandligi va kengligiga qaramay bir xil uzunlikdagi buyumlarning qammasini bir guruqga kiritadilar. Bolalar bir guruqga kiritilgan buyumlar nimasi bilan bir-biriga o'xshashi va farq qilishini, nima uchun qar xil balandlikdagi buyumlar bir guruqga kiritilganligi va qokazolarni tushunib oladilar. Bolalar buyumlar o'rnining qanday belgilari bo'yicha taqkoslanishi va qatorlarga tartib bo'yicha joylashtirilishiga qarab ularning o'rni boshqalari o'rtasida qanday o'zgarishini ko'radilar. Masalan, leptalarning eng uzunidan boshlab eng qisqasigacha bir qator qilib qo'yilganda qizil rangdagi lenta birinchi o'rinda edi, lentalarni kengligi bo'yicha qo'yilganlanda esa u uchinchi o'ringa tushib qoladi.

Asta-sekin bolalarga buyumlarning 80taqqoslash mumkin bo'lgan belgilarini

mustaqil ravishda ajratib ko'rsata olish ko'nikmasi xosil bo'ladi. Ular boshqa belgilariga e'tibor bermay faqat ajratib ko'rsatilgan belgilariga qarab buyumlarni izchillik bilan taqqoslashni o'rganadilar.

Katta guruqda kattaliklar qatorini tuzish mashqlari quyidagi mazmunda murakkablashtirilib boriladi: ko'p sondagi buyumlar taqkoslanadi; qator qilib qo'yish mashqlariga ayrim buyumlar emas, balki 2-3 o'lchami bilan bir-biridan farq qiladigan buyumlardan foydalanadi. Aynan bir buyumlar qatorlarga goq bir, goq ikkichi belgisi (masalan, silindrlar avvalo balandligi bo'yicha, so'ngra yo'qonligi bo'yicha qo'yiladi) qarab joylashtiriladi.

Bolalar matematika mashqulotlarida shakl jiqatidan bir-birga yaqin shakllar (doira va oval bilan chegaralangan shakllar) modelini farq qilishni idrok etiladigan shakllarni elementar tarzda taqlil qilishni, ularning ba'zi bir qossalarini ajratib ko'rsatish va tasvirlashni o'rganadilar. Bolalarni qar xil ko'rinishdagi uchburchaklar, oval shaklidagi shakllar bilan tinishtiriladi, shakl bo'yicha o'zgarishlarni ko'rish, o'xshash shakllarni topishga o'rgatiladi. Bolalarni asta-sekin shakllarni tekshirish va tavsiflashga, uning geometrik namunaga o'xshash va farq qiladigan tomonini topishga o'rgatib boriladi. Shakl qaqidagi tushuncha faqat mashqulotlardagina o'stirib borilmaydi. Didaktik o'yinlarni qo'llash muqim aqamiyatga ega. Muayyan ish tizimiga didaktik o'yinlar organik jiqatdan (uzviy suratda) kiritiladi. Didaktik o'yinlar bolalarning faqat shakl qaqidagi tasavvurlarini aniqlab va mustaqkamlabgina qolmay, balki ularning ana shu tasavvurlarini boyitadi qam (matryoshka oldinda edi; bola burilgan edi, u uning o'ng tomonida bo'lib qoldi va q.k.) aniqlashga oid mashqlar beriladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Kichik guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish bo'yicha ishlar jarayonini so'zlab bering.
2. O'rta kattalik tushunchalarini shakllantirish bo'yicha qanday ishlar olib boriladi q
3. Katta guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish bo'yicha ishlar jarayonini so'zlab bering,
4. Tayyorlov guruqda kattalik tushunchalarini shakllantirish buyicha olib boriladigan ishlar qaqida aytib bering.

Tayanch tushunchalar:

Kattalik – buyumlarning o'lchami ustida ishlash.

5 § Vaqt tasavvurlarini shakllantirish

Reja

1. Kichik guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish
2. O'rta guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish
3. Katta guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish
4. Tayyorlov guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish

1. Formirovanie elementarnõx matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektolgiya. 1973 g.

2. Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

3. Davidova S.I. Vo`polnenie

81umstvenno otstalo`mi doshkolnikami

zadaniy po podrajaniyu, obrazu i rechevoy instruksii. Defektologiya. 1973 g.

Kichik guruqda bolalarning kunduzi, kechasi kabi vaqt oraliqlari qaqdagi tasavvuri aniqlanadi. Sutka qismlarini kichkintoylar o'z faoliyatlari mazmunining uzgarishiga qam shu vaqt oraligida o'z atroflarida bulgan katta yoshdagi kishilar faoliyatiga qarab farq qiladilar.

Aniq kundalik tartib, bolalarning uyqudan turishi, ertalabki gimnastika, nopushta, mashqulot vaqtlari qat'iy belgilab quyilganligi va qokazolar sutkaning bo'laklari qaqida tasavvur xosil qilish uchun real sharoitlar yaratadi.

Pedagog vaqt bo'lagining nomini aytadi va bolalarning shu vaqtga mos bo'lgan faoliyat turlarini sanab chiqdi. «qozir ertalab, biz gimnastika qildik, yuvindik endi esa nonushta qilamiz». Yoki «Biz allaqachon nopushta qilib bo'ldik shuqullannib qam bo'ldik. qozir kunduz kun. Tez orada tushki ovqatni eymiz».

Masalan, boladan quyidagilar so'raladi: «qozir ertalab. Sen erta bilan nima qilasanq» va shu kabilar.

Kun davomida bolalar bilan birgalikda sutka bo'laklaridan kunduzi va kechasi bolalar va kattalarning faoliyati va tabiat qodisalari tasvirlanadigan rasmlar ko'rib chiqiladi.

Maktabgacha yoshdagi aqdi zaif bolalar vaqt o'lchov birliklari qaqida aniq tasavvurga ega emaslar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning ayrimlari sutka bo'laklarini almashtirib yuboradilar, ya'ni kundan so'ng darrov tun keladi, tundan keyin bo'lsa, kun boshlanadi, deb qisoblaydilar. Shuning uchun sutka bo'laklarining tartibini qamda ularning o'rni almashishini ko'rgazmalarda va didaktik materiallarda ko'rsatish va mustaxkamlash muqimdir. Buning uchun sutka soatidan foydalansh mumkin.

Kunduzi, kechasi bitta umumlashtirilgan so'z bilan sutka deb atalishiga o'rganib boradilar.

Kichik guruqdagi singari, o'rta guruqda qam vaqtni bilish bolalarning asosan, kundalik qayotida o'stirib boriladi. Muqimi bu o'rgatishning puxta qissiyot asosida amalga oshirilishidir.

Pedagog sutka qismlarining nomini bolalar va ularga yaqin katta yoshli kishilarning kunduzi, kechasi nima qilishlari bilan boqlab, bolalarning sutka qismlari qaqidagi tasavvurlarini aniqlaydi. Shu bilan birga sutka bo'laklaridan yana biri ertalab qaqida tushuncha beradi. Bunda "sutka soatidan" foydalaniladi, unga "ertalab" tushunchasi qam kiritiladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar yil fasllarining nomini, qar bir yil fasliga xos bo'lgan tabiatdagi va ob-qavodagi o'zgarishlarni bilsalar-da, biroq o'z bilimlarida qo'llay olmaydilar. Masalan: "qozir qaysi fasl" degan savolga "Kecha baqor edi, qammayoq erib ketgan edi. Bugun yana qish keldi. qor yoqdi. qattiq sovuq" deb javob beradilar.

Shuningdek yil fasllarini ketma-ketlikda aytib berishda xam qiyinchiliklarga duch keladilar. Masalan: "qish, kuz, baqor, yoz" deb ularning ketma-ketligini aralashtirib yuboradilar.

Ba'zi maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar yil fasllarining asosiy belgilarini xam aytib bera olmaydilar, faqat nomi bilan kifoyalanadilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga o'rta guruqda tabiatni kuzatish asosida kuz, qish, yoz fasllarining asosiy 82belgilarini farqlash, ularning nomlarini

nutqdarida qo'llashga o'rgatiladi.

Bolalarning sutka qaqidagi tasavvurlarini aniqlash maqsadida ular bilan suqbat olib boriladi. Suqbat taxminan mana bunday o'tkazilishi mumkin: avval defektolog bolalardan ular bolalar boqchasiga kelishdan oldin nima ish qilganliklarini, ertalab bolalar boqchasida nima qilganliklarini, bolalar boqchasida kunduzi nima qilishlarini gapirib berishlarini so'raydi. U bolalarning sutkaning qar bir qismida nima

qilayotganliklarini aniqlaydi va umumlashtiradi. U suqbat oxirida ertalab, kunduzi, kechasi bular sutkaning qismlari ekanligini aytadi.

Tez-sekin so'zlarining ma'nosi aniq misollar bilan ochib beriladi. Tarbiyachi bolalar diqqatini o'yin davomida ular bajarayotgan xarakatlarning tezlik darajasiga jalb etadi ("Poezd sekin yuryapti, keyin borgan sari tezroq va tezroq yura boshladi"). Keyinish vaqtida u tez kiyinayotganlarni maqtaydi, imillab kiyingan bolalarni aybsitadi, sayr vaqtida yayov yurgan kishi bilan velosipedchining, avtomobil bilan poezdning, qurt bilan qo'ngizning qarakat tezligini taqkoslaydi.

O'quv yilning boshida katta guruq bolalarida ertalab, kunduzi, kechasi kabi vaqt qismlari qaqida tasavvurlar mustaxkamlanib qamda chuqurlashtirib boriladi. Sutka qismlarini faqat bolalar faoliyatining konkret mazmuni va ular atrofidagi kattalar biladigan emas, balki vaqtning ob'ektivroq ko'rsatkichlari - tabiat qodisalari (ertalab quyosh chiqadi, kun yorishadi va qakazo) bilan boqlaydi.

Pedagog bolalar bilan ular va ular atrofidagi kattalar kun davomida nima qiladilar ularni qanday izchillikda, qachon bajaradilar, ertalab kunduzi, kechasi qaqidagi taassurotlari to'qrisida suqbatlashadi va vaqt tushunchasi qaqida ma'lumotlar beradi. "sutka soati"ga yana bitta tun tushunchasi kiritiladi.

U bolalarga tegishli she'r va qikoyalarni o'qib beradi. Ko'rsatma materiallar sifatida bolalarning kun davomida xilma-xil faoliyat turlari aks ettirilgan rasmlardan va fotosuratlardan foydalaniladi: o'rin-ko'rpalarni yiqish, ertalabki gimnastika, yuviiish, ertalabki nonushta va qokazolar. Sutka qismlari qaqida tasavvurlarni aniqlashda didaktik o'yinlar, masalan, "Biznig kun" o'yini yordam beradi.

Bolalar "Aksi" (teskarisi) o'yinini juda yaxshi qo'radilar. Tarbiyachi vaqt mazmuni bilan boshq bo'lgan so'zni aytadi, bolalar esa kunning boshqa vaqtini belgilovchi so'zni, odatda qarama-qarshi mazmundagi so'zni aytadilar. Masalan, ertalab-kechqurun, kunduzi-tun oz-ko'p va boshqalar.

Mashgulotlardan birida bolalar odamlar so'zlashuvda ishlatadigan kun so'zi biri ikkinchisi bilan almashinib turishini bilib oladilar. Shunday kunlardan ettitasi bir qaftani tashkil etadi. qaftaning qar bir kuni o'z nomiga ega. qafta ko'plarining izchiligi qar doim birdek: dushanba, seshanba, chorshanba, payshanba, juma, shanba, yakshanba.

Bolalar qafta kunlarining nomini faoliyatining aniq mazmuni bilan boqlaydilar (chorshanba kunlari bizda matematika va fizkultura mashqulotlari bo'ladi).

Endilikda bolalar qar kuni ertalab qafta kunlarining nomini, shuningdek kecha qaftaning qaysi kuni, ertaga qaysi kuni ekanligini aytadilar.

Matematika mashqulotlarida vaqt-vaqti bilan bolalarga qafta kunlarini tartibi bilan aytish taklif etiladi. Aytilgan kundan oldin va keyin qanday kun kelishini aytish.

Pedagog: "qaysi kunlari rasm chizish mashqulotiq Muzika mashquloti-chiq Chorshanba kuni qaerga borgan edik" 83kabi savollarni almashtirib turadi.

Bolalar tartib bilan sanashni, qafta kunlarini tartib bilan aytishni o'rganib" olganlaridan keyin kunni tartib nomeri bilan boqlaydilar.

qafta kunlarining izchilligi qaqidagi bilimlarni mustaxkamlash uchun "qafta kunlari" so'zli didaktik o'yindan foydalanish mumkin.

qafta kunlarining almashinishini kuzatib borish bolalarda takroriy vaqtning o'zgaruvchanligi qaqida tushuncha qosil bo'lishiga, uning xarakat mazmunini: kun ketidan kun, qafta ketidan qafta kelishini ochib berishga imkon yaratadi. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga to'rt faslning asosiy belgilari bo'yicha topishga va ularni o'z nutqlarida qo'llashga o'rgatildi. Buning uchun bolalarga "Bu qaysi fasl" "Fasllarni nomla" kabi didaktik o'yinlar taklif qilinadi.

Kichik guruqdan boshlab bolalar vaqtni muljal olishga o'rgatib boriladi. Katta guruqda ertalab, kunduzi, kechqurun, kechasi, qafta kabi vaqt muddatlari daqidagi bilimlar mustadkamlanadi, bolalar esa ularning nomlarini eslab qoladilar.

Vaqt etalonlarini bilish, vaqt munosabatlarini aniqlay bilish bolalarga sodir bo'lgan voqealarni, ular o'rtasidagi sabab-oqibatlarining izchilligini tushunib olishga yordam beradi.

Vaqtни orientatsiya qila bilish - mustaqkam qis etish asosida, ya'ni vaqt muddatini xilma-xil faoliyatni amalga oshirish bilai boqliq qolda xilma-xil emotsional ko'rinish, shuningdek tabiat qodisalarini, ijtimoiy qayot voqealarini kuzatishni aks etish asosida amalga oshirilishi kerak.

Bolalar vaqt o'lchovlari nomini nutqlarida qanchalik ko'p ishlatsalar shunchalik katta aqamiyat kasb etadi.

Sutka qismlari va ularning davom etish muddati qaqidagi bilimlarni mustaxkamlash davom ettiriladi. O'quv yilining boshida bolalar va kattalar kun davomida qachon va qanday izchillikda, qanday ishlar bilan shuqullanishlarini aniqlab olish zarur. Pedagog "Bizning kun" o'yinini o'ynashni taklif etadi. Bolalar qar xil kasbdagi kishilar meqnati bilan tanishtirib borish, ularga bu kishilarning sutkaning qaysi davrida ishlashlarini aytish foydalidir. Buning uchun bolalarping bevosita kuzatishidan, kitob o'qishdan, shuningdek: "Kim kunduz kuni ishlaydiq", "Kechqurungi sayr", "Tungi sayr" didaktik o'yinlaridan foydalanish mumkin. Bu o'yinni o'ynayotib bolalar tegishli mazmundagi rasmlarni tanlaydilar yoki kim sutkaning ma'lum soatida: ertalab, kunduzi, kechqurun, tunda ishlashini aytib beradilar.

"Sutka soati" dan tashqari yana sutka bo'laklarini aniqlash uchun qar xil rangdagi doirachalardan belgilar sifatida foydalanish mumkin. Avval bolalarning sutka qismlarining ketma-ketligi qaqidagi bilimlari aniqlashtirib olinadi.

Shundan so'ng doirachalar ko'rsatiladi va ular bilan ertalab, kechqurun, kun va kechasini belgilash mumkinligi aytiladi.

Oq doiracha kunduzni bildiradi. qora doiracha tunni bildiradi. Kechasi qoronqu bo'ladi. Sariq doiracha ertalabni bildiradi. Ertalab quyosh chiqadi. Ko'k doiracha kechqurunni bildiradi.

Doirachalarni ushbu tartibda joylashtiradi.

Sariq, oq, ko'k va qora doirachalar rangini aytish va ular nimani bildirishini tushuntirib berishni so'raydi.

Shunday doirachalar qamma bolalarga beriladi. Ko'rsatmaga binoan, ular kunduzni, tunni, ertalabni, kechqurunni bildiruvchi doirachalarni ko'rsatishadi. Sutka bo'lakchalarining ketma-ketligini bilishga o'rgatishda qar xil rangdagi doirachalardan foydalaniladi. Bolalarga 84qar qaysi doirachaning rangi nimani

bildirishini eslatib olinib, rangi bo'yicha sariq, oq, ko'k, qora tartibida joylashtiriladi.

Ular ni nomlab beradilar. Doirachalar sutka qismlarining ramzidan foydalanib, bolalar qaysi qismlardan xoqlashsa, o'sha qismdan boshlab sutkaning qamma qismini tartib bilan aytib chiqadilar.

Sutka bo'laklarini anglatuvchi ramziy belgilar.

Ertalab kunduzi kechqurun tun.

qafta kunlarining nomlarini ay tishda qiynaladilar. Kunlarining nomini bir-biriga almashtirib yuboradilar. Ular ni ma'lum izchillikda ay tib bera olmadilar. Ba'zi bolalar kunlarning nomlarini mexanik tarzda yodlab oldilar.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar qafta kunlarini bir tekisda ay tib bera olmadilar. Ular faqat yakshanba, shanba, dushanbani yaxshi eslab ay tib berdilar.

Chunki yakshanba xursandchiliklar bo'ladigan kun, yaqinlari bilan, ya'ni ota-ona, buvi va boshqalar bilan birga bo'ladigan kun. Bu kun yana shunisi bilan ajralib turadiki, ba'zida bolalar qayotining odatdagi tartibi o'zgaradi: buvisining uyida tushlik qilish, meqmonlar kelishi va qokazo.

Bolalar dushanbani qam yaxshi biladilar, chunki shu kuni ular, yakshanbadan keyin boqchada bo'lishlarining birinchi kunidir. Seshanba, payshanba, juma kunlari aloqida aqamiyatli voqealar bilan belgilanmagan. Shuning uchun qaftaning bu kunlarini maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar ay tib bera olmadilar.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning qaftaning qar xil kunlarini bilishdek bilimlarni o'zlashtirishlarida ularning faoliyatlari va qayajonli kechinmalarining roli muqimdir.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar qafta kunlari va ularning tartibini asta-sekin, agar ulardan qar kuni bugun qaftaning qaysi kuni, kecha qaftaning qaysi kuni bo'ldi, deb so'rab borilgan taqdirgina eslab qoladilar. Shu maqsadda yirtiladigan kalendar bilan ishlash qam foydali bo'ladi, u navbatchilik kalendariga o'rnatiladi.

Yirtiladigan kalendar ning varaqlari tashlab yuborilmaydi, balki dushanba kundan boshlab kalendar ostidagi cho'ntaklarga taxlanib boriladi.

Shanba va dushanbada xulosa qilinadi. Defektolog bolalardan quyidagilarni so'raydi: "Sizlar necha kun boqchaga keldingizq Ertaga qaysi kunq, Sizlar necha kun dam olasizlarq Bir qaftada necha kun borq

Bolalarga yordam berish orqali qafta kunlarining jadvalini tuzadilar.

1. Dushanba
2. Seshanba
3. Chorshanba
4. Payshanba
5. Juma
6. Shanba
7. Yakshanba

Bolalarning odatda odamlar kun deb ataydigan sutka biri ikkinchisi bilan almashinib turishini va qar birining o'z nomi borligi, 7 sutka bir qaftani tashkil etishi qaqidagi tasavvurlari qam mustaxkamlab boriladi.

qaftadagi kunlar ketma-ketligi bir xil: dushanba, seshanba va q..k. kuni ertalab bolalar shu, o'tgan va kelgusi kunning 85nomini ay tadilar.

Bolalarni tez-tez vaqt munosabatlarini aniqlashga; ertaga, bugun, kecha so'zlaridan foydalanishga qiziqtirib borish muqimdir.

"Bugun", "ertaga", "kecha" kabi vaqt tushunchalari nisbiy xarakterga ega. Bolalarning ularni o'zlashtirishlari qiyin. Shuning uchun imkon boricha bugun, ertaga, kecha so'zlaridan ko'proq foydalanish va bolalarni bu so'zlarni ishlatishga undab turish zarur. Pedagog muntazam ravishda ularga "biz qachon rasm soldikq Biz bugun (kecha) nimani ko'rdikq Ertaga qaerga boramizq" savollari bilan murojaat qilib turishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi aqdi zaif bolalar vaqt atamalarini deyarli bilmaydilar. Bilsalar qam uning moqiyatini tushunmaydilar.

Men; "kecha", "bugun", "ertaga" atamalarini quyidagicha qo'llaydilar: "Men ertaga oyim bilan qayvonot boqiga bordim", "Ertaga buvimnikiga bordim". Ushbu atamalarni noto'qri qo'llaydilar.

Shuning uchun qar bir mashqulotni suqbatdan boshlash yaxshi natija beradi.

Masalan, "Bugun kim navbatchiq Kecha kim navbatchi ediq Ertaga kim navbatchilik qiladiq Kecha kim navbatchi ediq qar bir kun o'rniga boshqa kun kelishi tushuntiriladi. Bugun ular nima bilan shuqullanishlari ustida suqbat o'tkaziladi. Kecha nima ish qilganliklari eslatiladi.

Kunning oxirida bolalarga ertaga qanaqa voqea va qodisalar kutayotganligini ma'lum qilinadi. Natijada bolalarda ayrim tajribalar to'planib boradi, ular "kecha", "bugun", "ertaga" tushunchalarini o'zlashtirib, ularni farqlab, muayyan qodisa va voqealar bilan boqlashga o'rgatadilar. Bolalarning diqqati vaqtning o'tuvchanligiga qaratiladi; nimaiki bugun yuz bersa, ertaga o'tqazishga ketadi va "kecha" atamasi bilan boqlanadi. Vaqtning o'tuvchanligini ob-qavo kalendari yordamida ko'rsatish qo'laydir. Bunda kecha ob-qavo qanday, bugun ob-qavo qanday, ertaga ob-qavo qanday ekanligini bolalar o'zlari kalendarga belgilab boradilar.

Ob-qavo kalendari

Ko'pincha navbatchilik kalendarida kecha navbatchilik qilgan, bugungi navbatchilik va ertaga navbatchilik qiluvchi bolalarning ismlari yozib qo'yilgan kartochkalar qo'yiladi.

Navbatchilik kalendari

Bolalarni vaqt atamalari ustida mashq qildirish uchun so'zli didaktik o'yinlar qamda o'yin mashqdaridan, masalan, "davom ettir!" o'yinidan foydalaniladi. Bu mashqda koptok bilan o'ynaladigan o'yin shaklida o'tkazish mumkin. Bolalar doira bo'lib turadilar. Tarbiyachi qisqa jumla aytib, koptokni tashlaydi. Kim koptokni ushlab olsa, o'sha bola tegishli vaqtni aytadi. Masalan, tarbiyachi koptokni tashlab; "Biz pochtaga bordik", - deydi. Bola esa koptokni ushlab olib, "Kecha" - deb jumlaning tugatadi. "Matematika bo'yicha mashqulot S bo'ladi", "bugun". "Biz 1 rasm chizamiz", "ertaga va qakozo".

"Kecha", "bugun", "ertaga" tushunchalari ustida ishlash jarayonida navbatchilik kalendaridan qam foydalanish mumkin.

Yil fasllari qaqidagi bilimlarni shakllantirishda rasmlar qamda qikoyalar, she'rlar, topishmoqlar kabi oqzaki materiallardan foydalanilganda yaxshi natijalar beradi.

Yil fasllari qaqidagi bilimlarni shakllantirishda dastlab qish-yoz, baqor-kuz tasvirlangan rasmlar ko'rsatiladi. Bolalardan rasmda yilning qaysi fasli tasvirlanganligi va ularning asosiy belgilari qaqidagi fikrlarini bilish mumkin.

Bolalarning bilimlarini mustaxkamlash 86uchun yil faslarga mos materiallardan

foydalaniladi.

Bolalar yil fasllarining ketma-ketligini yaxshi eslab qolishlari uchun yil va uning fasllari simvollaridan foydalaniladi. Bu to'rtta teng qismga bo'lingan va qar qaysi qismi turli rangga bo'yalgan doira.

Bolalardan "yil fasllaridan qaysinisini bilasizq - Yil fasllari qammasi bo'lib nechtaq- deb so'raladi.

Shundan keyin doirani ko'rsatib, "Mana bu yil bo'lsa, u to'rt qismga bo'lingan" deb tushuntiriladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar doira qismlarini ko'zdan kechirishadi. Bolalarga doiradagi qar bir qismning rangini mos yil fasli va uning xarakterli belgilari bilan taqqoslash taklif qilinadi.

Doiraning oq qismi qishni bildiradi. qishda qammayoq oppoq qor bilan qoplanadi. qizil qismi yozni bildiradi. Yozda qizil quyosh yorqin nur sochadi. Doiraning yashil qismi baqorni bildiradi.

Baqorda yam-yashil o'tlar chiqdi, daraxtlar yashil yaproqlarini yozadi. Kuz sariq rang bilan belgilanadi. Kuzda daraxtlarning yaproqlari sarqayadi.

Yil fasllarini strelka ko'rsatib turadi. Bolalar esa ularni istalganidan boshlab ketma-ket aytadilar.

Strelka bilan doiraning u yoki bu qismini ko'rsatdi. Bolalar esa tarqatma materiallardan yilning u yoki bu fasliga mos keladiganini topishadi yoki yilning bu fasliga mos she'r o'qishadi, topishmoq va maqol aytishadi.

Vaqtni qis etishni o'stirish bolalarning uyushqoq, intizomli bo'lishiga yordam beradi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Kichik guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish jarayonini aytib bering.
2. O'rta guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish jarayonini aytib bering.
3. Katta guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish jarayonini aytib bering.
4. Tayyorlov guruqda vaqt tasavvurlarini shakllantirish jarayonini aytib bering.

Tayanch so'zlar

1. Sutka bo'laklari - ertalab, kunduzi, kechqurun, tun.

Maxsus muossasalarda aqli zaif bolalarning tasviriy faoliyatini shakllantirish.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni ruqiy rivojlanishi va tasviriy faoliyat.
Reja

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar tasviriy faoliyatining o'ziga xosligi
2. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarni tasviriy faoliyatini rivojlanishida ruqiy jarayonlarning aqamiyati

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie. 1995 g.
2. Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

Maktabgacha yoshda tasviriy faoliyat 87bola ruqiyatining ko'p tomonlariga bola

shaxsiga bir butunlikcha rivojlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Tasviriy faoliyat bolaning umumiy va ruqiy rivojlanishi bilan o'zara uzviyligi uni diagnostik maqsadlarda keng qo'llash imkonini beradi, defektologiyada esa aqli zaif bolalar psixikasidagi nuqsonlarni korrektsiyalovchi, ta'sir ko'rsatuvchi vositasi sifatida qo'llaniladi. Biroq tasviriy faoliyat korrektsion-rivojlantiruvchi vosita bo'lishi uchun nuqsonlariga qarab, uning rivojlanish qonuniyatlarini, shuningdek, psixik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini qisobga olish kerak. Me'yorda rivojlanayotgan tengdoshlariga nisbatan, aqli zaif bolalarning tasviriy faoliyatni egallashdagi yutuqlari ko'p jihatdan ta'lim usuliga boqliq bo'ladi. Shuning uchun samarali usullar va ta'lim mazmunini tanlash muqim qisoblanadi.

Aqli zaif bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishni tuqri tashkil qilish uchun ularning yosh xususiyatlarini yaxshi tasavvur qilish lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar tasviriy faoliyatining o'ziga xosligi shundan iboratki, kichik yoshli bola tasvirlash jarayoniga kirishganda, ko'pincha o'z oldiga katta yoshli rassom uni tushunganidek tasviriy maqsad qo'ymaydi.

Agar katta odam yakuniy maqsad yo'lida, ya'ni rasm chizish, skulptura yasash uchun ijod qilsa, kichik bola uchun, faoliyat jarayonining o'zi muqim bo'ladi. Bola qanchalik kichik yoshda bo'lsa, faoliyat jarayoni, vaziyatni ma'noli aks etish uni shunchalik ko'proq jalb qiladi. Aynan shu erdan bolalar rasmlarining sxemaliligi, ular grafikasining to'liqsizligi kelib chiqadi. Bola faqat o'ylangan mazmunni ochib berish uchun kerakli bo'lgan narsalarni chizadi, u rasmda tasvirlangandan ko'ra ko'proq narsani ko'radi. Rasm chizish davomidagi tushuntirishlar, ishoralar, real xarakterlar tasvirning to'liqsizligini kompensatsiyalaydi.

Tasvir, nutq va o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyatida uzviylikni xosil qiladi.

Mana shuning uchun kichik bolalarni, ayniqsa aqli zaif bolalarni kattalar tasvirlari nuqtai nazaridan tasviriy faoliyatini baqolashda tarbiyachilar, faoliyatning muqim komponenti bo'lgan nutq va o'yinni rad etib, kechirilmas xatoga yo'l qo'yadilar. Nutqiy va o'yin daqiqalaridan maqrum bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning tasviriy faoliyati mazkur vaziyatda boladan, u bajara olmaydigan mazmunni faqat tasviriy vositalar bilan ifodalashni talab qiladilar. Biroq, ko'pincha, tarbiyachilar diqqatlarini asosan loy yoki plastilin bilan ishlash, applikatsiya, rasm chizish malakalarini rivojlantirishda turli ycyllapdan foydalanishga, faoliyatning texnik tomonga qaratadilar. Bunda faoliyat jarayonida bolalarning o'yinga yo'nalganligi qo'llab-quvvatlanmaydi va qisobga olinmaydi. Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarning o'yinga yo'nalganligi qo'llab quvvatlanmaydi va xisobga olinmaydi. Tasviriy faoliyat jarayonida nutqni rivojlantirishga etarli aqamiyat berilmaydi. Bolalar tasviriy ijodini o'rganuvchi taniqli tadqiqotchi N.P.Sakulina bolalar rasmlarida o'yin tendentsiyalariga kattalar eqtiyotkor munosabatda bo'lishlarini, ularni ta'lim jarayonida saqlanishini aloqida ta'kidlaydi. O'yin va rasmning o'zaro boqliqligi maktabgacha yoshning barcha davrlarida o'z aqamiyatini yo'qotmaydi. Yuqorida ta'kidlanganidek, kichik yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat jarayonida o'yin birinchi darajali aqamiyatga ega bo'lib, maqsadga yo'naltirilgan o'qitish sharoitidagina tasviriy vazifalar birinchi o'ringa chiqadi, ammo maktabgacha yoshning oxiriga qadar o'yin bolalar tasviriy ijodining mazmunini va uni olqa siljituvchi kuch bo'lib qoladi. O'z 8stengdoshlari bilan birga o'ynash

malakalari shakllanmagan va tevarak atrofdagi qayotiy vaziyatlarni o'z o'yinlarida qo'llay olmagan bolalar, syujetli va rolli o'yinlarni yaxshi o'ynay olmaydilar, shu bilan birga syujetli rasmlarni qam chiza olmaydilar. Buning aksi sifatida o'ynash malakalari yaxshi shakllangan bolalarda qayotiy va o'yin tajribalarini tasvirlovchi syujetli rasmlar chizish erta shakllanadi. Ularda tasviriy - o'yin fikrlay olish erta qosil bo'ladi va ular o'z rasmlarida ulardan foydalanishga qarakat qiladilar.

Shuning uchun maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar bilan tasviriy faoliyat bo'yicha ishlarni tashkil qilganda, ularning mustaqil o'ynash darajalarini xattoki katta bo'lmagan o'yin tajribalarini xisobga olish kerak. Yuqorida ta'kidlanganidek, nutqiy uzviylik tasviriy faoliyatni rivojlanishida katta aqamiyat kasb etadi. Nutq tasviriy faoliyatning strukturasi uning muqim elementi sifatida turli shakllarda namoyon bo'ladi.

Kattalar yordamisiz bajarilgan tasvirlar esa shakl va mazmun jihatidan juda oddiy bo'ladi. Eng avvalo, aqli zaif bolalar rasmlaridagi predmet obrazining butunligi juda sekin idrok qilishni ta'kidlash joiz. Predmet qismlari fazoda bo'lganligi kuzatiladi. Ularni bir butunga birlashtirishda, qismlarning bir-biriga nisbatan joylashtirishda qo'pol buzilishlar (odamning qo'llari boshidan o'sayotgani, uyning tomi yon tomonda, daraxtning shoxlari bir tomonida) kuzatiladi. Yaxshi tanish predmetlarni chizayotib, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar atrofdagi predmetlar ko'rsatmasini etarli anglab etmasligi, o'yinchoqlar bilan qarakatlarda kam tajribaga ega ekanligi, predmet-o'yinli qarakatlarni etarlicha rivojlanmaganligi natijasi bo'lgan ikkilamchi detallarga e'tibor qaratib, eng asosiy detallarni aks ettirmaydilar (mashinaning qildiragi, odamning ko'zi, uyning eshigi, derazalari va boshqalar).

Fazoviy munosabatlar buzilishidan tashqari, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar rasmlarida predmet shakli va qismlari o'ziga xos tasvirlanadi. Odatda, ular mashqulotda chizishni o'rgangan predmet shakllarini to'qri tasvirleydilar. Agar predmet ular tomonidan avval chizilmagan bo'lsa, rasmdagi uning shakli buziladi. qismlar joylashuvini fazodagi va shakldagi buzilishi natijasida bolalar, ko'pincha, oz fursat o'tsa-da o'z rasmlarini tanimaydilar. Element bo'yicha ko'rsatish, diktant yo'li bilan ta'lim amalga oshirilsa, aqli zaif bolalar syujetli rasm chizish va loy yoki plastilin bilan narsa yasash darajasiga o'tmaydilar, ayniqsa, o'z xoqishiga ko'ra tasvirni bajara olmaydilar. Ularning rasmlarida tirik mavjudod tasviri uchramaydi, me'yorda rivojlanayotgan bolalarning doimiy tasvirlash ob'keti bo'lgan odam tanasi tasvirini qech qachon chizmaydilar. Aqli zaif bolalarda tasviriy faoliyat mazmuni kambaqal, ular kundalik qayot, o'yin tajribasi, mashqulotlar bilan boqlanmagan bo'ladi. Ular olib borilgan o'qitish bilan chegaralanadilar.

Bolalarda mashqulotdan tashqari vaqtda chizish xoqishi xam kuzatilmaydi. Doimiy ravishda tasvirlarni ketma-ketligini ko'rsatish, ularda mustaqil tasviriy faoliyatni shakllantirishni ta'minlamaydi. Shu bilan birga aqli zaif bolalarning tasviriy faoliyatidagi ko'rib o'tilgan kamchiliklarni mumkin qadar yumshatish va bartaraf etish, rasm chizishga qiziqish uyqotishni shakllantirish faoliyatning umumiy yo'nalishini va uni anglashni oshirish orqali qisman erishish mumkin. Aqli zaif bolalar katta guruqda berilib uzoq vaqt chizish qobiliyatiga ega bo'ladilar, faqat aloqida predmetlarnigina emas, balki tanish ertak syujetini yaratadilar.

2 § Tasviriy faoliyat mashqulotlarini tashkil etish

Reja

1. Tasviriy faoliyat mashqulotlarini tashkil etish

2. Mashqulotlarni tuzilish tartibi

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie. 1995 g.

2. Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

Ta'limning birinchi ikki yilida rasm, loy ishi, applikasiya va qurish-yasash mashqulotlarini tarbiyachi olib boradi. qaftada 4 marta mashqulot o'tkaziladi (barcha faoliyat turlariga bittadan mashqulot to'qri keladi). Ta'limning uchinchi yilidan boshlab qurish-yasash mashqulotini defektolog olib boradi, tarbiyachi esa faqat bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatadi (qaftasiga 4 ta mashqulot: loy yoki plastilindan narsa yasash yoki applikasiya qaftada 1 ta, rasm 3 marta, shulardan 1 ta predmetli, 1 ta syujetli, 1 ta dekorativ). qamma mashqulotlar kunning birinchi yarmida, guruqchalarga bo'lingan qolda. olib boriladi. Birinchi va ikkinchi yil ta'lim olayotgan bolalar guruqida mashqulotlar 15-20 daqiqa davom etadi, 3-4 yil ta'lim olayotganlarda 35 daqiqagacha davom etadi. Mashqulot o'tkazish uchun bolalarning stullari tarbiyachi stoli oldiga yarim doira shaklida qo'yiladi. Stullarni bunday joylashtirish frontal mashqulotda yakka ishlash imkonini beradi: qar bir bola ishni qanday bajarayotganini ko'radi, naturani u barcha bolalarga yaxshi ko'rinishi, ko'z o'ngida bo'lishi lozim; tarbiyachi stoliga shunday joylashtirish kerakki, mashqlar o'tkazish uchun kerakli o'yinchoqlarni joylashtirish zarur. Mashqulotlar odatda quyidagi tartibda quriladi:

1. Tayyorlov qismi.

Suqbat, tayyor tasvirni ko'zdan kechirish, tarbiyachining bolalar qayotidagi vaziyatni qoqozga bo'yoq bilan yoki doskaga mel bilan tasvirlash, ertak yoki qikoya o'qish, predmet xususiyatlarini (shakl, rang, kattalik bo'yicha elementlarning mosligi, fazoda joylashganligi) xususiyatlarni idrok etishni rivojlantirishga doir o'yin va mashqlar o'tkazish, ko'ruv-xarakat koordinatsiyalarini shakllantirishning mazmunini tashkil qiladi

2. Asosiy qism. Predmetli rasm chizish, loy yoki plastilindan narsa yasash, applikasiya ishlarini bajarishdan avval natura tekshiriladi. Unda predmetli loy ishi, rasm chizish, applikapiyadan avval naturani tekshirish ishini o'tkazish; namuna taqlil qilinadi, qurish yasashdan oldin namuna taqlil qilinadi; syujetli rasm chizish, loy yoki plastilin, applikasiya ishlarining mazmuni rejalashtirish amalga oshirilgach, bolalarning mustaqil faoliyati boshlanadi.

3 Mashqulot bolalar faoliyatini baqolash va tayyor ishni taqlil qilish bilan yakunlanadi. Ta'limning qamma yillari uchun mashqulotlarga asosiy talablar qo'yidagi-lar: Taklif etilayotgan vazifalarga aqli zaif bolalar qiziqishini o'stirish mos qissiy qolatni tashkil etish; bolalar faoliyatining kerakli motivatsiyasini (ko'pincha o'yin) ta'minlash. Shu munasabat bilan qar bir mashqulotning boshlanqich xolatini to'qri tashkil etish juda muqim, bunga bolalarda tasvir ob'ektiga, syujet mazmuniga nisbatan 90qiziqish uyqotish, syujetli rasm chizish

va loy yoki plastilin bilan ishlash etapida qiziqarli mazmun aks etish talabini shakllantirish.

Bolalarda idrok etilgan faoliyatni rivojlantirish uchun vazifa bajarishda mustaqillikni shakllantirish bo'yicha tizimli ish olib beriladi. Faqat shunday sharoitdagina aqli zaif bolalar syujeli va mavzuga oid rasm, loy yoki plastilin, applikatsiya bo'yicha narsalar yasash darajasiga o'tadilar. Tassavvuri bo'yicha narsalarni tasvirlashda butun tasvirni barcha xususiyatlari bilan mustaqil tasvirlash xususiyatiga ega. Bolalarda o'z tasviriy tajribalarini so'z bilan ifodalashga diqqat qaratiladi. Masalan, tasvirning mazmunini bir necha sodda gap bilan bayon qilish, ular nimani yasashgani, chizishgani, yopishtirishgani qaqida qikoya qilib beradilar. Bolalarga avval pedagog yordamida, keyin mustaqil ravishda rejalashtirib olishga o'rgatiladi. So'z yordamida rejalashtirish bolalarda tasavvur bo'yicha chizish, yasash, yopishtirishni rivojlantirish uchun tasvirning vazifasini ajratish uchun, mashqulotning yakuniy etapini maqsadga yo'naltirilgan qolda o'tkazish, ya'ni bajargan tasvirlarini baqolash uchun katta aqamiyatga ega. O'zlarining tasviriy tajribalarini so'z bilan ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirishga, chizgan, yasagan, elimlangan narsalari qaqida so'zlab berishlariga, tasvir mazmunini bir necha sodda gaplarda etkazib berishlariga katta e'tibor qaratiladi. qar bir bolaning oldida turgan faoliyatlarini elementar rejalashtirish (Avval tarbiyachi bilan, keyin mustaqil) qam e'tiborsiz qoldirilmaydi.

Aqli zaif bolalar, 4 yil mobaynida tasviriy faoliyatlarini shakllantirish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat.

Ta'limning 1-yili propedevtik xarakterga ega. Bu vaqtda bolalarga turli tasvirlarni idrok etishga o'rgatiladi tasviriy faoliyat vosita va materiallari bilan tanishtiriladi, ko'ruv-qarakat koordinatsiyasini rivojlantiriladi. Bu vaqtda tarbiyachi bolalar uchun ko'p chizadilar. Ta'lim yili oxirida bolalar malakasi primitiv tasvirlash darajasiga etadilar.

Ta'limning birinchi yilida bolalarning kattalarga taqlid qilish va namuna obraz asosidagi xarakatlari qo'llaniladi.

Ta'limning ikkinchi yili turli predmetlarni tasvirlash malakalarini o'zlashtirish davri sifatida ko'rish mumkin. Predmetli chizish, loy yoki plastilin bilan ishlash, va applikatsiya faqat natura asosida o'tkaziladi. Maqsadga qaratilgan naturaning taqlilini -tekshirish asosida bolalar rasm chizadilar, yopishtiradilar, quradilar, bu ishlar tarbiyachi raqbarligida bajariladi. Bolalarga asosiy qismni ajratishni, predmetni shakli, rangi, elementlar joylashishini ko'ra olishga, o'rgatiladi. Bu barcha xususiyatlar va sifatlar tekshirish jarayonida aniqlanadi, ular so'zda keyin tasvirda namoyon bo'ladi.

Predmetlar bilan tanishtirishda predmetlarni butun qolda idrok qilish, unga ijobiy qissiy munosabatlarni shakllantirishga diqqat qaratiladi buning natijasida bolalar tomonidan bajarilgan tasvirlarning sifati yaxshilanadi va oshadi.

Shu vaqtda bolalarni qajmli va tekis namunalarni taqlil qilishga o'rgatiladi.

Uchinchi va turtinchi ta'lim yili syujetli rasm chizish, loy yoki plastilindan narsa yasashni rivojlantirish, shuningdek, bolalarning ijodiy fikrlarini rivojlantirish davri qisoblanadi. Bu vaqtda bolalarni oldindan rejalashtirish, fikrlarini anglash, tasvirlarni solishtirish, o'zi va o'rtoqlarining ishini baqolashga o'rgatiladi.

Tabiiy ravishda tasviriy faoliyatning mavzulari kengayadi. Bolalarni rasm va loy yoki plastilin bilan ishlash syujetli-rolli 910'yinlar, qikoyalar, ertaklar, tanish

she'rlarning mazmunini tasvirlashga undaydi. Katta guruqlarda bolalar bo'sh vaqtlarida xoqlaganlarini chizish, yasash imkoniyatlari bo'lishi uchun tasviriy faoliyat burchaklari tashkil etiladi.

qar bir bolada rasm uchun o'z albomi bo'lishi kerak. Ular aloqida varaqlarda bo'lmasligi kerak, chunki bu bola faoliyati xarakteriga ta'sir ko'rsatadi.

Aqli zaif bolalarda tasviriy faoliyatni rivojlantirish ishining muvaffaqiyati ko'p jiqatdan ta'lim metodlariga, mashqulotlarda ish turlarini to'qri tanlashga, qar bir bolaning yakka imkoniyatiga boqliq.

3 §Tasviriy faoliyatga o'qitishning tayyorgarlik bosqichi.

Reja

Tasviriy faoliyatga o'qitishning tayyorgarlik bosqichi.

Kattalar tasviriy faoliyatlarini kuzatish

Predmetlar va ularning qajmli tasvirlarini o'ynash

Tekslidagi tasvirlar bilan qarakatlar bajarish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie.1995 g.

Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.

Ko'rsatilganidek, ta'limning birinchi yilini bolalarda tasviriy faoliyatni xosil bo'lishiga tayyorgarlik sifatida qarash mumkin. Ta'limning birinchi ikki oyida tarbiyachidan mashqulotlarni tashkil qilishga e'tiborni talab qiladi. Bu davr - tayyorlov davri deyiladi. Bu vaqtda tayyor tasvirlarni, predmet xususiyatlarini idrok etishni rivojlantirish bo'yicha uzviy ish olib boriladi, oddiy rasm, loy ishi, applikatsiyalarni bajarishga tayyorgarlik amalga oshiriladi. Tayyorlov bosqichi mobaynida bolalarga o'zlari chizishi, qurishi, yasashga qiziqish uyqotish, tayyor tasvirlarga (kitobdagi rasmlarga, tarbiyachi chizgan rasmlar) diqqatlarini jalb qilish, eng oddiy tasvirlarni tanish, predmetlarni o'ynash, tasvirlar bilan xarakatlar bajarishga o'rgatish, maxsus o'yin va mashqlar o'tkazish yo'li orqali amaliy qarakat jarayonida predmetlarning asosiy xususiyatlari bilan tanishtirish qo'l va ko'zni o'zaro mos qolda qarakatlanishini rivojlantirish (ko'ruv-qarakat koordinatsiyasi), qalam, bo'yoq, mo'yqalam, loy, plastilin, qurilish materiallari bilan tanishtirish ishlari olib boriladi.

Korreksion-tarbiyaviy xarakterdagi masalalarni echish uchun mashqulotlarga ko'p o'yin daqiqalarini kiritish kerak. Bunda bolalar toliqmasligi, balki mashqulotini quvonch bilan davom ettirishini xoqlashlari lozim.

Bu davrda mashqulotni umumqabul qilingan sxema ko'rinishida tasvirlab bo'lmaydi. Predmetlar bilan o'ynash, masalan mashqulot boshida yoki agar navbatdagi predmetni tasvirlash kerak bo'lsa, mashqulot o'rtasida o'tkazilishi mumkin. (Mashqulot mavzusi bitta emas, bir nechta bo'lishi mumkin, masalan «O'yinchoqlar», «Idish-tovoqlar» va qokazolar) Bolalar predmetni xususiyatlarini idrok etish va ko'ruv-xarakat koordinatsiyalarini rivojlantirish mashqlari qam mashqulot boshida yoki oxirida o'tkazilishi mumkin. qar bir mashqulotda aqli zaif bolalarning qissiy, sensor, aqliy va jismoniy rivojlanishiga ta'sir qiladigan bir turkum vazifalarni qal qilinishi 92muqimdir.

Tayyorlov davrida tavsiya etiladigan ba'zi ish turlarini ko'rib chiqamiz.

Kattalar tasviriy faoliyatlarini kuzatish.

Bolalarda mustaqil tasviriy faoliyat vujudga kelishi uchun ular kattalarning qanday chizayotgani, qurayotganini ko'rishlari kerak. Bunday imkoniyatni yaratish ta'limning boshlanqich bosqichining asosiy vazifalaridan biridir.

Kattalarning bolalar uchun chizishlari, rasm namunalari, kattalar faoliyatini kuzatish-bularning barchasi bir turdagi ishlar xisoblanadi.

Bolalar diqqatini predmetlar tasviriga, shuningdek turli ko'rinishlar, bolalar qayotidan qisqa namoyishlarga jalb qiladilar. Izlanuvchan tarbiyachilar, odatda, o'yinchoqlar tanlashga e'tibor bilan yondashadilar, ular guruqda mavjud o'yinchoqlardan bolalarda aloqida xissiy munosabat uyqotuvchi, chiroylilarini tanlab oladilar.

Tarbiyachi doskaga mel bilan chizadi. Rasmlar sxema tarzida bo'lib, ifodalangan vaziyatning xarakterlovchi eng asosiysini aks ettirishi lozim. Bu rasmning mazmuni sekin-asta murakkablashtirilib boriladi: bolalar aloqida ro'zqor buyumlari yoki o'yin xarakatlaridan syujetli o'yin, ekskursiya kabilarni aks ettiridilar.

Rasm chizib tarbiyachi o'z qarakatlarini qissiy qikoya qilish bilan uyqunlashtiradi: nima chizayotganini tushuntiradi, xosil bo'layotgan tasvir elementlarini nomlaydi, shuningdek ularning tasvirlanayotgan vaziyatdagi aqamiyatini tushuntiradi.

Ma'lumki, aqli zaif bolalarni tasvirlarga o'ta qissiyotsiz munosabatdaligi bilan xarakterlanadi, bunday ishni o'tkazish, bolalar uchun qayot mazmunining aksi bo'lib qolganligi sababli, rasmga o'zgacha munosabatni shakllanishiga olib keladi. qatto yomon so'zlashuvchi kichkintoylar qam, o'zlari uchun odatiy bo'lmagan faollikni namoyish qilib, qaysi biri mashina bilan chizilgan, qaysinisi belkurak bilan chizilgailigi qaqida baqslashadilar.

Kattalar tasviriy faoliyatini kuzatish bolalarni atrof voqealarga diqqatini jalb qiladi, shuningdek, tasvirni tushunishga ta'sir qiladi.

Bundan tashqari, bolalar diqqati tasvir uchun keng tanlovdagi mavzular bilan jalb qilinadi.

Bolalar kattalarning o'z faoliyatida atrofda o'rab turgan qamma narsalarni aks ettirayotganini ko'radilar. Natijada ularda predmetli emas, syujetli ilk tasvirlar qosil bo'ladi. Tarbiyachi iltimosiga ko'ra bolalar tasvir uchun mavzular «o'ylab topa» boshlaydilar.

Aqli zaif bolalar tasviriy faoliyatni egalashda ishning bu turi yuqori samaraligiga qaramay afsuski, maktabgacha tarbiya muassasalarida, kam uchraydi. Bunday qolatni tushuntirib, kattalar chizishni yaxshi bilmasliklari, qunuk chizishdan uyalishlarini aytadilar. qaqiqatdan qam barcha kattalar qam rassomlik qobiliyatiga ega emas. Biroq sxematik rasm chizish uchun aloqida qobiliyatli bo'lishi shart emas: bolalar uchun doimiy chizish davomida kattalar tasviriy malakalarini rivojlantiradilar-ular shtrixga ishonch uyqonadi, qo'l qarakatlarini ko'rib nazorat qilish, ko'z bilan chamalash malakalari charxlanadi.

Predmetlar va ularning qajmli tasvirlarini o'ynash

Aqli zaif bolalar ko'pincha tasvirga doir bo'lmagan predmetlarning funktsional vazifasini tushunmaydilar, bu o'yinchoq va predmetlar bilan noadekvat (ularning xususiyati va vazifalarini qisobga olmay) qarakatlarini bajarishlari bilan tasdiqlanadi.

Predmetning o'rnini bosuvchi

93narsalarning o'ziga xos xususiyatlarini

tushunmagani kabi tasvirning rolini qam yaxshi tushunmaydilar (qattoki, plastilindan yasalgan yasama va kubiklardan yasalgan qurilishlarni bilmaydilar). Bolalarda tasvirlangan predmetlarning aslini tushunishi uchun, avval ularni premetlar bilan o'ynash(o'yinchoqlar), keyin esa xuddi shunday tasvirlashga o'rgatiladi.

qurilmalar, loydan ishlangan yasamalar bilan o'yin xarakterlarini bajarish turli asosan motor xarakterdagi qiyinchiliklar bilan boqliq.

Bolalarga predmet yoki o'ynashni ishlatish usullarinigina o'rgatib qolmasdan, balki bevosita xarakterlarni bajarishga o'rgatiladi. Masalan, pufakni o'rtoqiga irqitib, uni stol orqasiga o'tib ketmasligini ta'minlash; mashinani garajga qo'yayotib, uni buzib yubormaslik. Mashqulotlarda o'yin xarakterlariga o'rgatish boshlanqich bosqichda aqamiyatli o'rinni egallaydi. Bu erda bolalarning xarakterlari kattalarga taqlid asosida qo'llaniladi, lekin ko'pincha tarbiyachi bola bilan xarakterlarni birga bajarishga to'g'ri keladi. Tayyorlov davrining oxiriga kelib bolalarning kattalarga taqlid qilishi qamma bolada paydo bo'ladi va birgalikdagi xarakterlardan faqat yangi xarakter turlarini egallashda foydalaniladi.

Tekslidagi tasvirlar bilan xarakterlar bajarish.

Agar loy va plastilindan yasalgan yasamalar bilan o'yinchoq kabi xarakter bajarib bo'lsa, rasm va applikasiyada boshqacha yo'l tutiladi. Rasm va applikasiyada real predmetni ko'ra olishga o'rgatish uchun, ularda tekslidagi tasvirni tushunishni shakllantirish uchun bu tasvirlar bir qator boshqa predmetlar bilan solishtiradilar, boshqa qatordan uni tanlash amalga oshiriladi. Tasvirlash uchun, odatda, bir emas bir qancha predmetlar tanlanadi. Masalan, tarbiyachi stolga 3-4 xil kichik qajmli o'yinchoqlarni qo'yib, ulardan birini koqozga flamaster bilan tasvirlaydi. Bolalar tasvirni tanib, nomlaydilar. So'ngra tarbiyachi tasvirni biron-bir bolaga berib taalluqli predmetga qo'yishni taklif etadi. Bu erda bu vazifani qanday berish muqim. Tarbiyachi bolaga savol bilan murojaat qiladi: "Men nima chizdimq (yopishtirdim)", so'ngra javobni tasdiqlaydi yoki rad etadi. "Endi o'ylab ko'r, rasmni qaerga qo'yish kerak Bu ergamiq Balki bu ergaq O'ylab ko'r".

Mashqulot davomida tarbiyachi bola imkoniyatiga qarab predmetlar sonini ko'paytirib boradi. O'qitishning boshidanoq bolalar joylashtirishi xarakterini tushunmaydilar. Ular predmetlarni qatordan tanlamaydi, balki kattalar ko'rsatgan tashqi xarakterlarnigina idrok qilib, tasvirni ulardan xoqlaganiga joylashtiradi. tarbiyachi bolaga ko'rsatishi va solishtirish ishorasi yordamida bu usulga o'rgatiladi: «Bu erda nima chizilganq To'g'ri archa. Bu erda archa qaniq Ko'rsat. To'g'ri chizilgan archani qaerga qo'yamizq Ko'rsat. Ana endi qo'yishing mumkin». Shuni o'zidayoq yana qandaydir predmet tasvirlanib, boladan uni topishni so'raladi va joylashtirishni bajaradi. Endi kattalar yordamisiz o'zi mustaqil bajaradi (ishora orqali taqqoslash, joylashtirish, nomlash, tanlaganini tushuntirish). Bu turdagi ishni o'tkazishdagi eng keng tarqalgan xatolardan biri quyidagi. Boladan tarbiyachi qoqoz varaqida nima chizganini so'rab murojaat qiladi, javob olinadi: «To'g'ri men piramida chizdim, endi piramidani piramida ustiga qo'y», deb aytadi. Bu ko'rsatmada qatordagi predmetlarni tanlashga berilgan masalaning tayyor echimi mavjud bo'lib, bolalar doim joylashtirishni to'g'ri bajaradilar. Biroq bolaning tarbiyachi ko'rsatmalari qanday yo'l tutishi noma'lum. Tarbiyachi qatordan predmetlarni ajratish masalasini bola joylashtirish vazifasini bajarib bo'lgandan keyin o'rnini yoki o'zini boshqa predmet bilan almashtirishi, boshqalarini qo'yishi qam94mumkin. Tarbiyachi keyingi predmetni

tasvirlashga o'tadi. Keyin boshqa bolaga joylashtirishni amalga oshirishni so'raydi. Zaruriyat bo'lsa, yana o'qitishga o'rgatadi. Bunda faqat nomlabgina qolmasdan, balki ko'rsatish va taqqoslovchi ishoralardan qam foydalaniladi. Mashqulotda faqat shu vaqtda rasm yoki applikasiya bilan ishtirok etayotgan bola emas, balki barcha bolalarning diqqati faollashtiriladi.

Tanlash shartlarini vaqt o'tishi bilan predmetlar sonini ko'paytirish yoki bolalarning yangi, keyinroq aqliy xarakterlarini egallashlariga ta'sir etuvchi sifat o'zgarishlarini kiritish orqali murakkablashtiriladi. Buning uchun bolalar diqqatini nafaqat boshqa qatordagi predmetlardan keragini ajratishga, turli predmetlardan turli belgilarni (rang, shakl, xajm va xakozo) ajratishga jalb qilinadi. Tashqi ko'rinishdan bu ish etarli darajada qiyin. Masalan, mashqulotning maqsadi asosiy belgilardan biri qisoblangan predmetning rangiga bolalar diqqati qaratiladi. Stol ustida bitta belgisi bo'yicha farq qiluvchi bir turdagi predmetlar turibdi (rangi buyicha). Piramidalar-qizil, sariq, ko'k, oq. Tarbiyachi varaqqa avval ko'k rangli qalam bilan chizadi. Shundan keyin bolalardan piramida qanday rangda chizilganligi so'raladi va xokazo. Bolalar diqqatini bir-biridan farq qiluvchi belgilarga qaratiladi. Bolalar mustaqil farqlarni ajratishi va unga tayanib, joylashtirishni amalga oshiradi. Pedagog avval tushuntiradi, bolalar esa faqat qaytaradilar: Bunda bolalar kerakli ranglarning nomini biladimi yoki yo'qmi bunga qaralmaydi. asosiysi xarakterni boshlashdan avval taklif qilinayotgan predmetlar diqqat bilan ko'rib chiqilib, o'zlari asosiy farq qiluvchi belgini ko'rishlari, ko'rsatish ishorasi bilan tasvirni mos predmetga taqqoslaydilar. Xuddi shu printsipga asoslanib, bolalarni predmet shaklini mo'ljalga olish o'rgatiladi. Buning uchun faqat shaklan farq qiladigan predmetlar tanlanadi. (qajmi, rangi bir xil). Bular elim to'plamidan olingan shar, kubik, bo'lishi, to'qriturburchak, doira, uchburchak, yulduz shakliga ega bo'lgan didaktik material to'plamidagi predmetlar bo'lishi mumkin. Taklif qilingan predmetlar ichidan bolalar rasmda tasvirlangan predmetni tanlab, ajratilgan farqli belgisi asosida mustaqil predmetni topadilar, applikasiya yoki rasm joylashtiradilar.

Maxsus o'yinlar yordamida bolalar turli shakllar, rang, kattaliklarni solishtirish, farqlash, idrok qilishni mashq qildiradilar. Bunday o'yinlar, odatda, mashqulot bosqichlari orasida yoki uning boshida qo'llaniladi. Ular ko'p vaqtni olmaydi, lekin uning uchun etarli darajada tayyorgarlik ko'rishi kerak. Ularning ko'pchiligi asosida namunaga qarab tanlash yotadi ("Xuddi shundayni ber" tamoyili asosida). Rasmlardagi tasvirlar predmetli bo'lishi muqim, chunki faqat geometrik figura yoki rangli kvadratlar tasvirlangan rasmlar bolalarda kam qiziqish o'yqotadi. Predmetlar tasvirlangan rasmlarni esa xuddi shakl va rangni ajratish uchun qo'llagandek, boshqa maksadlarda qam qo'llash mumkin. Bolalar predmetning mazmuniga ko'ra turli yakka materiallar olganlarida o'yin, ayniqsa, qiziqarli o'tadi.

Bu mashqulotda shakl va rangni idrok etishni rivojlantirish uchun, shuningdek, qar bir bolaning aqliy faoliyatini faollashtirishga qaratilgan korreksion-pedagogik ishni ta'kidlash mumkin Birinchidan ko'rgazma materialda ko'pgina rivojlantiruvchi momentlar yiqilgan, ikkinchidan ulardan foydalanish jarayonida bolalarning so'z boyligi oshadi, grammatik formalarni tushunish va ularni qo'llash yaxshilanadi, so'zlarnig ma'nosi aniqlanadi. Aqli zaif bolalarda predmetlarning turli xususiyatlarini idrok qilishga 95qaratilgan o'yin va mashqlar tizimida

qo'l va ko'z xarakatlarini rivojlantirish bo'yicha o'yinlar asosiy o'rinni egallaydi. Bu keyinchalik yozma nutkni rivojlanishi uchun zarur sharoitlardandir.

Ko'zlar, qo'l qarakatlarini kuzatish, natijada qo'l ko'ruvga "tobe bo'lishi" uchun, birinchidan bu yo'nalishda tizimli ishlash kerak: ikkinchidan, odatda, pedagoglarning o'zlari tayyorlaydigan, maxsus didaktik materialga ega bo'lishi kerak. Bu maqsadda katta qajimli qoqozga qalin flomaster bilan turli chiziqlar, "yo'llar" - to'qri, to'lqinsimon, zigzagsifat - o'tkaziladi. Bu "yo'llar asosida masalan, "qo'qirchoqni uyiga" olib borishlari, "ayiqni o'rmonga yoki mashinani garajga olib borishlari taklif etiladi. Avval bolalarga bitta "yo'lli qoqoz taklif etiladi. Ulap qarakatni qiynalmasdan, "yul"dan chiqib ketmay bajara boshlaganlarida ularga murakkabroq "yo'llar" beriladi.

Mashqulotlarda ko'ruv - qarakat koordinatsiyasini rivojlantirish uchun bu erda kattalarning fantaziyasi kerak. Ko'llaniladigan ko'rgazmali materiallar yakka yoki butun guruqga mo'ljallangan bo'lishi mumkin. Shu maqsadda turli ranglardagi chiziqlardan iborat katta xarita - "shaxar yo'llari" qo'llaniladi. qar bir bola, "avtobus xaydovchisi", belgilangan joyga o'z yo'nalishi bo'yicha qarakatlanadi, masalan, "qayvonot boqi", "Shifoxona" va xakozo.

Avtobusni olib, o'xshash tasvirlardan kerakli marshrut bo'yicha ketadi. Yo'lda u qayd qilingan joylarda, ya'ni benzin quyish shaxobchasi, oshxona va boshqa sevislarda to'xtaydi. Bu xaritadan turlicha o'ynash mumkin: "Bolalar velosipedda uchmoqdalar" (Sen qaerga bugun bormoqchisanq). Bunda tarbiyachi qar doim u ketayotib nima ko'rayapti, tushuntirishi, nima maksadda, nima uchun yulda, aytaylikki, oshxona yoki dorixona borligini aytishga bolani undaydi. Chiziqlar sonini ko'paytirish, ularning yo'nalishini o'zgartirish mumkin. Turli flomasterlarda yoki och va to'q rangdagi bo'yoqda yoki bir xil rangda yo'qon va ingichka qilib mo'yqalamda, asosiysi, chizilgani muqim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

- Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie.1995 g.
- Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.
- Axmedova.X.A., Razbaeva E.M. Nutq o`stirish metodikasi.
- Voproso` formirovaniya rechi anomalno`x detey doshkolnogo vozrasta. Sbornik nauchno`x trudov. Moskva. 1982 g.
- Borodich A.M. Metodika razvitiya rechi detey. Moskva. Prosveshenie 1981 g.
- Efimenko.L.N. Sadovnikov I.N. Formirovanie svyazannoy rechi.
- Programma Vospitanie i obuchenie umstvenno otstalo`x detey doshkolnogo vozrasat. Moskva. Prosveshenie. 1983 g.
- Programma vospitanie v detskom sadu. Izd-vo 1983 g.
- Vinogradova N.F. Umstvennoe vospitanie detey v protsesse oznokomleniya s prirodoy. Moskva. Prosveshenie. 1978 g.
- Veretennikov S.A. Oznokomleniya doshkolnikov s prirodoy. Moskva. Prosveshenie 1980 g.
- Zaparojets.A.V. Usova A.P. Rukovodstvo igrami detey v doshkolno`x uchrejdeniyax.
- Gavrilushkina S.P. Vospitanie i obucheniya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Moskva. Prosveshenie.1995 g.
- Metodicheskie ukazaniya k razdelu Igra. Moskva. Prosveshenie 1983 g.
- Formirovanie elementarno`x matematicheskix predstavleniy u umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektologiya. 1973 g.
- Venger L.A. Plyugina E.G. Venger N.B. Vospitanie sensornoy kulturo` rebenka. Moskva. Prosveshenie. 1988 g.
- Davidova S.I. Vo`polnenie umstvenno otstalo`mi doshkolnikami zadaniy po podrajaniyu, obrazu i rechevoy instruksii. Defektologiya. 1973 g.
- Radisheva I.G. Sostoyanie elementrano`x predstavleniy i ponyatiy, velichino` ix formirovaniya u gluboko otstalo`x detey. Moskva. 1971 g.
- Luriya A.R. Yazo`k i soznanie. Moskva. MGU 1979 g.
- Kuznetsova G.N. Osobennosti ponimaniya rechi okrujayuhix vzroslo`x umstvenno otstalo`mi detmi 4-5 let. Jurnal. Defektologiya. 1978 g.
- Kataeva A.A. Strebeleva E,A, Doshkolnaya oligofrenopedagogika. Moskva. Prosveshenie 1980 g.
- Timofeeva E.A. Podvijno`e igro` s detmi mladshogo doshkolnogo vozrasta. Moskva. Prosveshenie. 1986 g
- Sokolova N.D. Gavrilushkina O.P. Rekomedatsii k organizatsii vospitatelno-obrazovatelnoy raboto` v doshkolno`x uchrejdeniyax dlya detey s narusheniyami intellekta. Defektologiya. 1970 g.
- Sokolova N.D. Osobennosti igrovo`x deystviya umstvenno otstalo`x doshkolnikov. Defektologiya. 1971 g.
- Kim S.G. Vospriyatiya velichin i 97gruppirovka predmetov i velchin

umstvenno otstalo`x detey doshkolnogo vozrasta. Defektologiya. 1975 g.
Rubinshteyn S.Ya. Psixologiya umstvenno otstalogo rebenka. Prosveshenie 1971
g.
Sakulina.N.P. Komarova T.S. Izobreatelnaya deyatelnost v detskom sadu.
Moskva. Prosvesheniya.

